

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ANABİLİM DALI**

BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE 1989 GÖÇÜ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Fevziye MARAL**

Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. H.Cevahir KAYAM

İstanbul 2010

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILÂP TARİHİ ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

ATATÜRK İLKELERİ VE İNKILAP TARİHİ Bilim Dalında 2901070011 numaralı Fevziye MARAL'ın hazırladığı Bulgaristan'dan Türkiye'ye 1989 Göçü konulu **YÜKSEK LİSANS** ile ilgili **Tez Savunma Sınavı**, İ.Ü. Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği'nin 10./28. Maddesi uyarınca günü saat'de yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayı tezinin'ne* **OYBİRLİĞİ/ OYÇOKLUĞU** ile karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI(*)	İMZA

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘Bulgaristan’dan Türkiye’ye 1989 Göçü’’ adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğundan, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Fevziye MARAL

ÖZET

Bulgaristan bağımsızlığını kazandıktan sonra topraklarında yaşayan Türklere karşı baskılar uygulamış onların yaşam, mal, mülk ve diğer haklarına karşı devamlı saldırgan bir tutum izlemiştir. Böylece 1877 yılından sonra devamlı Bulgaristan'dan Anadolu'ya Türk göçü yaşanmıştır.

1944 sonrası Bulgaristan'a komünist rejim yerleşmesiyle beraber azınlıklara yönelik uygulamalar daha sistemli hale getirilip tek uluslu sosyalist bir devlet kurmaya çalışılmıştır. Özellikle Jivkov döneminde bu amaca yönelik sert asimilasyon uygulamalarına geçilmiştir. Zorunlu isim değiştirmeye başlayan bu uygulamalar, Türkçe yasağı, dini yaşamın kısıtlanması ve diğer uygulamalarla devam etmiştir. Baskılar sonucunda bunalan Türk azınlık yönetime karşı gösteri yürüyüşlerine, açlık grevlerine başlayınca da ellerine birer pasaport tutuşturularak sınır dışı edilmeye başlanmıştır. Böylece 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye "Büyük Göç" yaşanmıştır.

Başarıya ulaşamayan bu asimilasyon politikası, Jivkov'un yönetiminin sonunu hazırlamıştır. Jivkov'un iktidardan uzaklaştırılmasından sonra da Bulgaristan'da demokratikleşme süreci başlamış ve Türk azınlığa tekrar eski hakları geri verilmiştir.

Bulgaristan'ın Türklere uyguladığı asimilasyon politikası Türk-Bulgar ilişkilerinde gerginlik yaşanmasına neden olmuştur. Türkiye ısrarla bu uygulamalardan vazgeçilerek göç anlaşması yapılmasını istemiş ancak Bulgaristan inatla Türkiye ile bu konuda masaya oturmaktan kaçınmıştır.

Türk hükümeti, göç sürecinde Bulgaristan Türklerine gerekli olan her türlü desteği vermeye çalışmıştır. Ancak beklenenden çok Türk'ün göç etmesi ve Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik koşullar nedeniyle Türkiye, göçmenlerin bir kısmına istenilen yaşam biçimini sağlayamamıştır. Bunun sonucunda gelen göçmenlerin yarısı Bulgaristan'a geri dönmüştür.

ABSTRACT

After Bulgaria independence of Bulgaria The Turks living there were impressed their living rights property, goods and other rights were offended. So after the 1877, a continuous immigration of Turks from Bulgaria to Anatolia took place.

After 1944 communism, assimilation became official an systematic policy of state Especially in Jivkov term the efforts for one-nation Bulgaria by assimilating Turkish and other minorities have increased. In such a segregationist understanding, starting from the late 1984's to the end of Jivkov term a very strict and wide-range assimilation policy was enforced to Turks of Bulgaria comprising one tenth of Bulgarian population.

The applications starting with name changing compulsorily went on with Turkish prohibition, restrictions on religious life and other applications. When the worn-out Turkish minority protested against government because of suppression were expelled by handing passports. Thus, in 1989 migration occurred.

This unsuccessful assimilation policy caused the end of Jivkov's term. After the end of Jivkov's term democracy process began. The rights of Turkish people were given again.

The assimilation policy raised tension between Turkey and Bulgaria. While Turkey was insisting on an agreement for migration of Turkish people but Bulgaria avoided from reconciliation.

Turkey supported the Turks of Bulgaria during assimilation and migration process. But Turkey couldn't provide a good way of life for all of them because of unexpected number of migrants and hard economic conditions. For that reason half of them turned back.

İÇİNDEKİLER

Özet	v
İngilizce Özet	vi
İçindekiler	vii
Önsöz	x
Ekler Listesi	xi
Kısaltmalar	xii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM: 1989 GÖÇÜNÜN NEDENLERİ	10
I. 1944 - 1984 KOMÜNİST PARTİ İKTİDARI KOMÜNİST PARTİ İKTİDARI	10
A. Bulgaristan’ da Rejim Değişikliği	10
B. Yeni Hükümetin Müslüman Türk Azınlığı ile ilgili Genel Politikası	11
C. 1950 – 1951 Göçü ve 1968 Akraba Göçü Antlaşması	13
II. 1989 GÖÇ SÜRECİ VE GÖÇÜN NEDENLERİ	18
A. Bulgaristan’ ın 1984’ ten sonra Müslüman Türk Azınlıklara Karşı ‘Asimilasyon’ Eylemi	18
1. Zorla İsim Değiştirme	18
a. Bulgaristan’daki Müslüman Türk Azınlığa Yönelik İsim Değiştirme Uygulamaları	21
b. Bulgaristan’daki Türkler dışındaki Azınlıklara Yönelik İsim Değiştirme Uygulamaları	22
(1) Tepkiler, Hapsetme ve Öldürmeler	22
2. Türkçe Konuşmak ile Türkçe Basım ve Yayının Yasaklanması	25
3. Dini Yaşamda Yapılan Kısıtlamalar	27
4. Diğer Uygulamalar	28

B. Müslüman – Türk Azınlığa Uygulanan Politikalara Yönelik Bulgar Savları	29
C. Bulgaristan’ da Yaşananlara Karşı Türk Hükümetinin Tutumu	30
D. Bulgaristan’ da Yaşananlara Türkiye Dışındaki Tepkiler	33
İKİNCİ BÖLÜM:1989 GÖÇÜNÜN OLUŞUMU	39
I. 1989 Göç Öncesi Türkiye – Bulgaristan İlişkileri	39
II. Asimilasyona Karşı Bulgaristan’ da Örgütlenmeler	41
III. 1989 Göç Öncesi Bulgaristan’ da Yaşananlar	42
A. Açlık Grevleri ve Gösteri Yürüyüşleri	43
IV. Büyük Göç Olayı	44
A. Sınır Kapısının Açılması ve Vizesiz Geçiş Dönemi	44
B. Göçmenlere Vize Uygulaması	46
C. Göç Süresince Yaşananlar	50
1. Soydaşlarımıza Uygulanan İnsanlık Dışı Muameleler	50
2. Pomaklarında Türkiye’ ye Göç Etme İsteği	52
3. Türkiye’ nin Göçmenleri Karşılması	52
D. Göç Olayına Tepkiler	53
1. Türkiye’ nin Tepkisi	53
2. Uluslararası Tepkiler	56
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM:1989 GÖÇÜ SONRASI	60
I. 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNE AİT YERLER	60
D. Yerleşim Yerleri	60

E. Nüfus Yapıları	60
II. GÖÇMENLERE SAĞLANAN OLANAKLAR ve GÖÇMENLERİN YAŞADIKLARI OLUMSUZLUKLAR	62
E. Nakdi ve Ayni Yardımlar	62
F. Konut	64
G. İstihdam	66
III. BULGARİSTAN'A GERİ DÖNEN GÖÇMENLER	69
IV.1989 GÖÇÜNÜN BULGARİSTAN'A ETKİLERİ ve GÖÇ SONRASI ULGARİSTAN	71
V. JIVKOV SONRASI DÖNEMDE MÜSLÜMAN TÜRK AZINLIĞININ DURUMUNU	74
VI. 1989 YILINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GELEN GÖÇMENLERLE GÖRÜŞMELER	78
A. Görüşme 1	78
B. Görüşme 2	80
C. Görüşme 3	83
D. Görüşme 4	85
E. Görüşme 5	88
F. Görüşmelerin Değerlendirilmesi	90
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	96
EKLER	101

ÖNSÖZ

Bu çalışma, yakın geçmişimizde Bulgaristan'da Türklere yapılan asimilasyonu ve sonrasında gelen zorunlu göç olayını bütün boyutlarıyla tarihsel süreç içerisinde anlatmak amacıyla hazırlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda tezin hazırlık aşamasında daha önce bu konu ile ilgili yapılan çalışmalar araştırılmış sonrasında ise tez çalışması dönemin yazılı basını incelenerek ortaya çıkarılmıştır.

Çalışmalarım esnasında benden akademik olarak yardımını esirgemeyen ve eleştirileriyle çalışmaya sistematik ve içerik olarak anlam kazandıran tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Cevahir KAYAM'a, her konuda bana destek olan eşim Taylan MARAL'a ve bugünlere gelmemde en çok emeği olan babam Tahir TOP'a teşekkürü bir borç bilirim.

EKLER LİSTESİ

Ek-1: 26 Mayıs 1989 Cumhuriyet Gazetesi “Sofya’dan Zorunlu Göç” Haberi

Ek-2 14 Haziran 1989 Cumhuriyet Gazetesi “Göç Çığ Gibi” Haberi

Ek-3 16 Haziran 1989 Tercüman Gazetesi “Casus Avı” Haberi

Ek-4 20 Haziran 1989 Milliyet Gazetesi “Kapıkuleden Manzaralar” Haberi

Ek-5 25 Haziran 1989 Cumhuriyet Gazetesi “Sofya’ya Ulusal Tepki” Haberi

Ek-6 3 Temmuz 1989 Milliyet Gazetesi “Soydaşlar Ortada Kaldı” Haberi

Ek-7 6 Eylül 1989 Tercüman Gazetesi “Göçmen Geldi Böyle Oldu” Haberi

Ek-8 7 Eylül 1989 Tercüman Gazetesi “Çeyizini Satan Genç Kızlar” Haberi

Ek-9 13 Ekim 1989 Cumhuriyet Gazetesi “Ben Artık Orada Ölürüm” Haberi

Ek-10 10 Eylül 1989 Tercüman Gazetesi “İşte Bursa’da ki Soydaşlarımız” Haberi

Ek-11 1 Haziran 1990 Hürriyet Gazetesi “Umutla Geldiler, Hüsrarla Döndüler” Haberi

KISALTMALAR

A.g.e.	:Adı geçen eser viii
AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
AGİK	:Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
BKP	:Bulgaristan Komünist Partisi
BM	:Birleşmiş Milletler
BTMKH	:Bulgaristan Türk Milli Kurtuluş Örgütü
C.	:Cilt
Doç.	:Doçent
Dr.	:Doktor
DSP	:Demokratik Sol Parti
DYP	:Doğruyol Partisi
HÖH	:Hak ve Özgürlükler Hareketi
İKÖ	:İslam Konferansı Teşkilatı
NATO	:Nort Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü)
s.	:Sayfa
TBMM	:Türkiye Büyük Millet Meclisi
TOKİ	:Toplu Konut İdaresi
TÜFE	:Tüketici Fiyat Endeksi
Yrd.	:Yardımcı

GİRİŞ

Anadolu on bin yıllık yerleşme tarihi içinde, çok zengin ve nitelikleri farklı göç deneyimleri yaşamış ve bugünkü kültürel çeşitliliğini bu süreçler sonrasında kazanmıştır. Bu farklı göç kategorilerden biri de Osmanlı İmparatorluğu'nun ulus-devlet ayrışması sırasında oluşan büyük sayıdaki nüfusun yer değiştirdiği "Balkanlaşma göçleri" dir.¹

Bu göçlerin genel nedeni, Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ile başlayan ve bir zaman devletin gelişmesiyle alakalı olan iskân politikası şeklinde görülen göçlerin İmparatorluğun zayıflamaya başlamasıyla tersine dönmesidir.²

Bilindiği üzere Osmanlı, 14.yüzyılda Balkan ve Rumeli topraklarında egemenliği kurduktan sonra, fetih hakkına dayanarak nüfusu seyrek olan bu topraklara, büyük kitleler halinde Anadolu'dan gelen Müslüman Türkleri yerleştirmiştir.³ Bu yerleştirme işlemi yapılırken Osmanlı yöneticileri, soylu ailelerin Rumeli'ye yerleşmesini sağlamış ve iskânı teşvik etmiştir. Ayrıca, Selçuklular tarafında da geniş ölçüde kullanılmış, eski bir kolonizasyon usulü olan sürgün yönteminden de yararlanarak Türk gruplarını özellikle egemenlikleri altına aldıkları yerlerin uç noktalarına yerleştirmişlerdir.⁴ Böylelikle Balkanların ve dolayısıyla Bulgaristan'ın nüfusunun yüzde 70-80'e varan büyük çoğunluğu daha o zamanlarda Müslüman Türklerden ibaret hale gelmiştir.⁵

¹ İlhan Tekeli, "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler", **Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**, Der: Ayhan Kaya, Bahar Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2007, s.447-448.

² Oğuz Arı, **1960 Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler**, İstanbul, Alan Yayıncılık (11 Bilim Dizisi), s.3.

³ Bilal Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", **Bulgaristan'da Türk Varlığı**, TTK, Ankara, 1992, s.47.

⁴ Kamuran Özbir, **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul, Son Havadis Yayınları, 1986, s.5.

⁵ Yaşar Yücel, "Balkanlarda Türk yerleşmesi ve sonuçları" **Bulgaristan'da Türk varlığı**, TTK, 1992, s.69.

19.yüzyılın ortalarına kadar bu topraklar üzerinde devam eden hâkimiyetleri süresince Türkler, yerli halkla tam 500 yıl barış içinde yaşamışlardır.⁶ Öyle ki, Osmanlı egemenliği zamanında Bulgar köy, kasaba ve şehirlerinde, Osmanlı idaresindeki kuruluşlara paralel olarak Bulgar kurumları oluşturulmuş ve bunların başına da Bulgarlar getirilmiştir. Bu dönemde Bulgarların eğitimi kendi dillerindedir ve gençlerini daha iyi bir eğitim için Rusya'ya ve İstanbul'a gönderebilmişler, sanat ve kültür yaşamında özgür olmuşlardır.⁷

Ancak, Osmanlıların Balkanlarda gücünü kaybetmeye başladığı dönemlerde, Bulgarlar daha fazla özgürlük elde etmek için ayaklanmalara başlamışlardır. 1828/1829 Osmanlı –Rus savaşında sonra Rusya'nın, Panslavizm politikalarının gereği Bulgarlar üzerinde koruma ve kollama görevi üstlenmesinin etkisiyle ayrılıkçı Bulgar komitelerinin halkı sürekli isyana yönlendirmeleri ve halkın içinde buldukları idari ve sosyal meseleler ile yerel yöneticilerden karşılaştıkları zorluklar neticesinde birçok isyan yaşanmıştır.⁸

Bunun üzerine Osmanlı yönetimi, hem batının müdahalelerini, hem azınlıkların ayrılıkçı hareketlerini önlemek hem de Osmanlı imparatorluğunu çağa uydurmak için 3 Kasım 1839 'da Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu, 28 Şubat 1856 yılında da Islahat Fermanını ilan ettiyse de, ayaklanmalar yine devam etmiştir.⁹

Bu ayaklanmalar ile zayıflayan imparatorluk,1877 tarihinde yapılan Osmanlı-Rus Savaşı'nı da kaybedince Osmanlıların Bulgaristan'daki egemenliği sona ermiş ve bu savaştan sonra Osmanlı ordusunun geri çekilmesiyle birlikte ilk büyük Türk göçü “Doksan üç muhacereti” yaşanmıştır.¹⁰ Tuna cephesinde yedi ay süren 93 Harbinde, 600 binden fazla Türk çok kanlı biçimde göçe zorlanmış, 350 binden fazla Türk ise katliamdan, açlıktan, soğuktan ve salgın hastalıklardan ölmüştür.¹¹

⁶ Bağlan Toğrul, **112 yıllık Göç**, Boğaziçi üniversitesi Yayınları, İstanbul,1989,s.20.

⁷ Leman Ergenç, **Bulgar Yayınlarında Türkler**, TTK, Ankara,1989, s.86.

⁸ Osman Köse “**Bulgaristan Emareti ve Türkler**”.Türkoloji Dergisi 1(2006),sayı:2,s.239.

⁹ Leman Ergenç, **a.g.e.** ,s.20.

¹⁰ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri(1878–1985)**,İstanbul Bilgi Yayınevi,1986,s.201.

¹¹ Hüseyin Memişoğlu,”Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat fakültesi Dergisi**, Cilt 10 sayı1 Temmuz 1993,s.49.

Bu bozgun göçü, Bulgaristan'ın kuruluş günlerine rastlar. Bulgar devleti 1.200.000'i Türk ve 1.130.000'i Bulgar olmak üzere 2.250.000 kişinin yaşadığı ve Osmanlıların terk etmek zorunda kaldıkları, Tuna vilayetinde kurulmuştur.¹²

Bu katliama rağmen Bulgaristan'daki Türk nüfusu yok edilememiş, özellikle savaşla alınamayan Kuzeydoğu Bulgaristan bölgesinde yoğun bir Türk varlığı kalmıştır.1881'de yapılan ilk Bulgar nüfus sayımında, bu bölgede Türk varlığı nüfusun 3/2 'sini oluşturmaktaydı. Aynı sayıma göre bölgedeki Müslüman nüfusu Eski Cuma'da %82, Pravadi 'da %62,3, Razgrad' da %68,8, Rusçuk'ta %52,4, Silistre' de %71 ve Şumnu 'da %67,9 oranındaydı.¹³

Osmanlı-Rus savaşı sonunda 1878'de imzalanan "Berlin Antlaşması"na göre kurulacak Bulgaristan Devlet topraklarında kalan Türk halkının yaşam, mal, mülk ve diğer haklarının güvence altında tutulacağı taahhüt edilmesine rağmen bir yıl sonra, yani 1879'da Rus ordusunun Bulgaristan'dan çekilmesiyle Bulgarlar daha çok Türk halkına saldırmaya ve Türkleri kendi topraklarından söküp atmaya başlamışlardır.¹⁴Öyle ki, Türk bölgesinde hemen sıkıyönetim ilan eden Bulgarlar, Türklerin silahlarını toplamış, silah taşımalarını, kendi aralarında toplanmalarını, geceleri sokağa çıkmalarını yasaklamışlardı. Buna rağmen Bulgarlar her gece bir Türk köyünü basıyor; yaralama, öldürme olayları birbirini izliyordu. Türk halkının Bulgar resmi makamlara şikâyetlerinden de bir sonuç çıkmıyordu.¹⁵

Bulgar zulmüne dayanamayan Türkler bu durumda yok fiyatına malını mülkünü elden çıkarıp ülkeyi terk etmeye çalışmışlar ve göç etmeye teşebbüs eden ahalinin ¼' mallarını satmayı başarırken geri kalanlar mallarını olduğu gibi Bulgarlara terk etmişlerdir.¹⁶

O dönemde Fransa'nın Varna viskonsolosu olarak görev yapan Henri Muttet'nin 12 Ekim 1880 tarihli raporuna göre, Rus askerlerinin çekilmesi ve Bulgar zulmünden dolayı, yalnız Varna Limanından Mayıs 1879-Eylül 1880 tarihleri

¹² Bilal Şimşir,"Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu",**a.g.e.**, s.48.

¹³ Bilal Şimşir,**a.g.e.**,s.49.

¹⁴ Muhammed Arafad,s.34.

¹⁵ Bilal Şimşir,**a.g.e.**,s.50.

¹⁶ Nedim İpek, **Rumeli'den Anadoluya Türk Göçleri**, TTK, Ankara,1989, s.148-149.

arasında 18.033 Türk anavatan Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçlerin aylara göre dağılımı şöyle idi.¹⁷

Tablo 1: Aylara Göre Bulgaristan'dan Türkiye'ye Göç

Tarih	Sayı	Tarih	Sayı
Haziran 1879	1133	Ocak 1880	930
Temmuz 1879	397	Şubat 1880	906
Ağustos 1879	481	Mart 1880	951
Eylül 1879	2600	Nisan 1880	886
Ekim 1879	2246	Mayıs 1880	1030
Kasım 1879	2226	Haziran 1880	1046
Aralık 1879	549	Temmuz 1880	943
		Ağustos 1880	730
		Eylül 1880	336

Kaynak: Bilal Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", Bulgaristan'da Türk Varlığı, TTK, s.51.

Bu rakamlar yalnız Varna şehrinden göç edenleri göstermektedir. Tuna nehri üzerinde bulunan tüm liman ve kentlerinden de çok sayıda Türk'ün göç ettiği bilinmektedir. Örneğin, Fransa'nın Rusçuk Konsolosu M. Ferret 16 Ağustos 1879 tarihli raporunda Rusçuk'tan 34 Türk ailesinin göç ettiğini, bu ailelerin toplam nüfus sayısının 390 kişi olduğunu yazmaktadır. Deniz yolu ile göç edenlerin yanı sıra kara yolu ile göç edenler de vardır¹⁸.

Fransa'nın Edirne Konsolosu Laffon 31 Ekim 1883 tarihli raporunda bu konu ile ilgili şöyle yazmaktaydı "Doğu Rumeli'den ve Bulgaristan'dan Müslüman ahalinin göçü, gitgide daha büyük boyutlara ulaşıyor, yaklaşık son üç ayda

¹⁷ -Bilal Şimşir, a.g.e. , s.51.

¹⁸ A.g.e. ,s.51.

Edirne'den 50.000 muhacir ailesi geçti. Her aileden ortalama dört nüfusu bulunduğu düşünülürse, Bulgaristan'da bulamadıkları huzuru ve güveni Anadolu'da aramak için göç eden Müslümanların sayısı 200.000 kişi olarak hesaplanabilir. Fransa'nın Sofya Temsilcisi ise 3 Nisan 1884 tarihli raporunda Bulgaristan'dan 600.000 Türkün Anadolu'ya göç ettiğini yazmaktadır.¹⁹

Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç eden Türklerin sayısı 1886–1893 yıllar arasında 74.753 kişi, 1893–1902 yılları arasında ise 70.603 kişi idi. Son göç edenlerin, Bulgaristan kaynaklarına göre, sayı ve yıllara göre dağılımı aşağıda verilmiştir. Tablodan da anlaşılacağı gibi her yıl yaklaşık aynı oranlarda anayurda göç olayı yaşanmıştır.²⁰

Tablo 2: 1893-1902 Yılları Arası Göç Edenlerin Sayısı

Yıllar	Erkek	Kadın	Toplam
1893	5771	5689	11460
1894	4422	4415	8837
1895	2492	2603	5095
1896	958	988	1946
1897	1388	1413	2801
1898	3572	3068	6640
1899	3818	3536	7354
1900	3704	3713	7417
1901	4564	4775	9339
1902	4729	4985	9717
Toplam	35418	35185	70603

Kaynak: Bilal Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", Bulgaristan'da Türk Varlığı, TTK, s.52.

Osmanlı-Rus Savaşı sonrasında yaşanan katliamın benzeri Balkan Savaşları sırasında da yaşanmış 1912-1913 yılları arasında Batı Trakya ve Makedonya'dan Anadolu'ya göçler yaşanmıştır. Bilindiği üzere I.Balkan Savaşı sonrası Londra

¹⁹ A.g.e. s.52.

²⁰ Ercüment Konukman, **Tarihi Belgeler Işığında Bugünkü Göç ve Anavatan**, Ankara, 1999, s. 60.

Anlaşması'yla Osmanlı Devleti Midye-Enez hattının batısında kalan topraklarını Balkan Müttefiklere bırakınca, bu toprakların paylaşılması konusunda çıkan anlaşmazlık II. Balkan Savaşı'nın çıkmasına sebep olmuştur.²¹

Bulgaristan'ın yenilgisiyle sonuçlanan II. Balkan savaşı sonrasında ise 29 Eylül 1913'te Osmanlı hükümeti ile Bulgar hükümeti arasında İstanbul'da bir dostluk ve iyi komşuluk antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmayla Kırklareli ve Edirne Osmanlı Devleti'nde kalıp, Türk-Bulgar sınırı genel olarak Meriç nehri kabul ediliyor, sadece Edirne ile Meriç'in batı kısmında kalan Dimetoka Türk sınırları içerisinde kalıyordu. İstanbul Antlaşması, sınır tespitinden başka, Bulgaristan'da kalan Türkler hakkında da hükümler içeriyordu. Bu hükümlere göre: Bulgaristan'a terk edilecek arazide yaşayan Türkler dört yıl içinde Osmanlı sınırlarına göç edip etmeme hakkına sahip olacaklardı. Eğer göç etmeye karar verirlerse mallarını satabilecekler, kalanlar ise, Hıristiyan komşuları gibi sivil ve siyasi haklara sahip olacaklardı. Ayrıca burada kalan Türkler her türlü din ve mezhep hürriyetine sahip olacaklar, okullarda devlet dışında eğitim-öğretim Türkçe olacaktı. Bunlardan başka Bulgarlar, Bulgaristan'daki Türklerin mülkiyet haklarına saygı gösterecek, zorunlu olmadıkça kamulaştırma yapmayacaktı. Osmanlı Devleti Yunanistan ve Sırbistan ile de barış anlaşması imzalamış, Türk-Bulgar anlaşmasında olduğu gibi, oralarda kalan Türklerin statüsüne ait hükümler de yer almıştır. Bu hükümler Türk-Bulgar antlaşmasında da hemen hemen aynıdır.²²

Balkan savaşları sonucunda Balkan Devletlerinin hepsi, az veya çok kazançlı, Avrupa'daki topraklarının %83'ünü kaybeden Osmanlı Devleti ise oldukça zararlı çıkmıştır. Bulgaristan ve Yunanistan'a bırakılan topraklarda yaşayan Türkler, yapılan antlaşma hükümlerine aykırı olarak baskılara uğramış ve bunun sonucunda da maddi varlıklarını bırakıp Osmanlı ülkesine sığınmak zorunda kalmışlardır.²³ Osmanlı Devleti Makedonya'dan sürülen 240.000 Türk'e karşılık Yunanistan'ın beklemediği bir şekilde Doğu Trakya ve Batı Anadolu'dan aşağı yukarı aynı oranda Rum nüfusu çıkartmıştır.²⁴

²¹ Tevfik Bıyık oğlu, **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt I, Ankara,1955,s.92-93.

²² Ahmet Halaçoğlu, **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri(1912-1913)**, TTK, Ankara,1995, s.23.

²³ Tevfik Bıyık oğlu, **a.g.e.** ,s.92.

²⁴ Ahmet Halaçoğlu, **a.g.e.** ,s.27.

Diğer taraftan Bulgaristan'da kalan Batı-Trakya Türkleri de barış antlaşması hükümlerine rağmen, Bulgar komitacılarının ve hükümetinin baskı ve zulümlerine uğramışlardır. Balkan savaşları esnasında olduğu gibi savaştan sonra da Dimetoka, Ortaköy, Ferecik, Sofulu ve Cısr-i Mustafa Paşa'nın bütün, Gümülcine ve İşkeçe'nin ise bir kısım ahalisi olan yaklaşık 200.000 kişi Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmışlardır.²⁵

Balkan savaşları sonucunda bozulmuş olan Türk-Bulgar ilişkileri ancak I.Dünya savaşı sonrası dönemde düzelmeye başlamıştır. Zira her iki devlette I.Dünya Savaşında aynı blok içerisinde hareket etmişlerdi. Osmanlı Devleti gibi Bulgaristan da savaştan mağlup çıkmış ve kendisi için oldukça zararlı olan Neuilly Barış antlaşmasını 1919 yılında imzalamıştı.²⁶Türk devletinin taraf olmadığı bu antlaşmanın 4.Bölümü Bulgaristan idaresindeki azınlıklarla ilgiliydi. Bulgar Devleti, bu hükümlerin anayasa değerinde olduğunu onaylarken, Bulgar anayasasının, kanunlarının ve resmi kararlarının azınlıkların korunmalarıyla ilgili hükümlere aykırı olmayacağını resmen kabul ediyordu. Antlaşmanın 4.bölümüne göre;

- Bulgar Devleti din, dil, ırk ve millet ayrımı gözetmeyecek,
- Topraklarında yaşayan azınlıklara tam eşitlik sağlayacak,
- Bulgaristan'daki azınlık grupları dini vecibelerini serbestçe yerine getirme hürriyetine sahip olurlarken; tıpkı bir Bulgar fert hukuksal ve siyasi hakların kullanılmasında ayrıma tabi tutulmayacak,
- Azınlıklar, devlet memurluğuna girebilecekler, istediği mesleği ve zanaatı seçebilecekler,
- Ayrıca, azınlıklar eğitim-öğretim kurumları dini ve sosyal kurumlar açabilecekler, bunları denetleyip yönetebilecekler ve aynı zamanda bu kurum ve kuruluşlarda kendi dillerini özgürce kullanabileceklerdi.²⁷

Azınlık haklarını teminat altına alan bu antlaşma, bölge Türklerine yönelik Bulgar politikasında çok etkili oldu. Ayrıca, I.Dünya savaşı sonrası Bulgaristan'da Çiftçi Partisi'nin yönetime gelmesiyle de, Bulgaristan Türkleri ilk ve son kez rahat

²⁵ A.g.e. ,s.28

²⁶ Fahir Armaoğlu, **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1990)**, C.II. İstanbul, Alkım Yayınevi, s.148.

²⁷ Bilal Şimşir, **Bulgaristan Türkleri(1878-1985)**,s.374-375.

bir nefes almış ve 1919–1923 yıllarını kapsayan bu dönemde en huzurlu günlerini geçirmişlerdi.²⁸

Türk azınlığa karşı gösterilen olumlu Bulgar tutumunda; iki milletin henüz bitmiş olan I.Dünya savaşında silah arkadaşlığı yapmaları ve ortak kaderi paylaşmaları, iktidarın çiftçi desteğine muhtaç olması ve ülke Türklerinin %80'inin çiftçi olması ve o günlerdeki devletler hukukunda azınlık lehine önemli değişiklikler yapılması gibi nedenler de etken olmuştur.²⁹

1923'te yapılan bir darbe ile Bulgaristan'da Çiftçi hükümetinin devrilmesi sonrası yönetime faşist bir kadro geçmiş ve Türk azınlığa yönelik baskılar artmıştır.1923-1939 yılları arasında yaklaşık 200.000 Türk, Türkiye'ye göç etmiştir.³⁰ 18 Ekim 1925 tarihli Türkiye –Bulgaristan Dostluk antlaşması bu dönemde imzalanmış olup iki ülke arasında dostluk ilişkilerini yeniden kurmak ve öncelikli sorunları bir çözüme kavuşturmak amacıyla imzalanmıştır. Bu dostluk antlaşması, Türkiye'nin Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlığın statüsü konusunda bugüne kadar gerçekleştirdiği temel antlaşmayı oluşturmaktadır. Neuilly Barış Antlaşması, 1947 Paris Barış Antlaşması ile yürürlükten kaldırılmış olup, 1925 Türkiye-Bulgaristan Dostluk Antlaşmasının azınlıklarla ilgili hükümleri halen yürürlükte dir.³¹

Dostluk Antlaşmasının ek Protokol'ün A bölümünde Bulgaristan'da yaşayan Türk-Müslüman azınlığın durumu aynen şöyledir:

“İki Hükümet, azınlıkların korunmasına ilişkin olarak, Neuilly Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Bulgaristan'da oturan Müslüman azınlıklarını ve Lozan Antlaşmasında yazılı hükümlerin tümünden Türkiye'de oturan Bulgar azınlıklarını yararlandırmayı, karşılıklı olarak, yükümlenirler.”³²

²⁸ Osman Kekioğlu, **Bulgaristan'da Türkler, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları**, Ankara,1985,s.48.

²⁹ Ali Eminov, **Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria**, London, Institute of Muslim Affery,1997,s.49-50.

³⁰ Bilal Şimşir **a.g.e.** ,s.377.

³¹ Hamza Eroğlu, **“Bulgaristan'daki Türk Azınlığı”**, Bulgaristan'daki Türk Varlığı Bildirileri, TTK, Ankara,1992,s.30.

³² İsmail Soysal, **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)**,C.I.2.B. ,Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları,1989,s.245-252.

Türkiye Neuilly Antlaşması'nı yeterli görmeyip azınlıklarla ilgili aynı hükümleri 1925 Antlaşması'nda da yinelese de Bulgaristan'daki Türk azınlıkların hakları ihlal edilmiş ve Türkiye'ye göçler devam etmiştir.³³

1944 yılından itibaren ise Bulgaristan'da komünist iktidarı dönemi başlamıştır. Bulgar hükümeti bu dönemde tek uluslu sosyalist bir devlet yaratma amacına yönelik azınlıklara karşı asimilasyon uygulamalarını başlatmış bunun sonucunda yine Bulgaristan'dan Türkiye 'ye göçler yaşanmıştır.³⁴

Bu çalışmanın temel konusu da bu dönemde yaşanan 1989 Bulgaristan Göçü'dür. İlk bölümde Komünist iktidar dönemin Türk azınlığa karşı tutumu incelenmiş ve bu dönemdeki 1950-1951 göçüne değinilerek uygulanmaya başlanan baskı politikalarına ve sonrasında yaşanan sorunlara değinilmiştir. Daha sonra Todor Jivkov Döneminde 1984-1989 yılları arasında Türklere uygulanan asimilasyon politikası ayrıntılarıyla incelenip 1989 yılında yaşanan göç olayının nedenleri başlıklar altında açıklanmıştır.

İkinci bölümde 1989 Göçü öncesi genel süreçten bahsedilmiş bu bağlamda Türkiye ve Bulgaristan ilişkilerine değinilmiştir. Ardından Bulgaristan'ın binlerce insanı nasıl zorla sınıra yığdığı, Türkiye'nin tepkisi, göç antlaşması isteği ve vize uygulaması, Göçmenlerin göç esnasında yaşadıkları anlatılarak Büyük göçün oluşumu anlatılmaya çalışılmıştır.

Son bölümde ise 1989 Göçmenlerinin nüfus yapıları, Türkiye'deki yerleşim yerleri, Türk Hükümeti'nin iskân ve istihdam politikaları, yapılan yardımlar ve göçmenlerin göç sonrası yaşadıkları olumsuzluklar alt başlıklar halinde verilmiştir. Daha sonra Bulgaristan'a etkileri ve Türk azınlığın Jivkov sonrası Bulgaristan'daki durumu anlatılarak da 1989 Göçünün sonuçlarına değinilmiştir. Bölümün sonunda ise Türkiye'ye 1989 Göçünde gelen göçmenlerle yapılan sözlü tarihe yer verilmiştir.

³³ Mustafa Sıtkı Bilgin, "Atatürk Döneminde Türkler'in Balkan Diplomasisi(1923-1930)",**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 60,Cilt 20,Kasım 2004,s.13.

³⁴ Ali Eminov, **a.g.e.** s.6.

BİRİNCİ BÖLÜM

1989 GÖÇÜNÜN NEDENLERİ

I. 1944-1989 KOMÜNİST PARTİ İKTİDARI

A. Bulgaristan'da Rejim Değişikliği

Sovyetler Birliği'nin, II. Dünya Savaşı'na Almanya'nın yanında katılan Bulgaristan'a karşı 5 Eylül 1944'te savaş ilan etmesinin ardından, Sovyet orduları 8 Eylül'de Bulgaristan topraklarına girdi ve Bulgaristan'daki faşist rejim de devrilmiş oldu.³⁵ 9 Eylül günü ise 1944'de kurulan ve komünistler, sosyal demokratlar, çiftçiler, liberaller ve bağımsız aydınlar gibi anti-faşist grupların dâhil bulunduğu "Vatan Cephesi" Sovyetler birliği destekli bir darbe ile iktidara geldi ve Kimon Georgiyev başkanlığında yeni bir hükümet kuruldu. Müttefik devletler ile 28 Ekimde yapılan mütarekenin ardından, Bulgaristan hızla Sovyet etkisi altına girdi. 8 Eylül 1946 da yapılan halk oylaması ile %92,72 oy oranı ile Bulgaristan'da krallık rejimine son verildi ve 15 Eylül'de Cumhuriyet ilan edildi.³⁶

27 Ekim 1946'da yapılan seçimlerde Vatan Cephesi oyların %70,8'ini aldı ve Vatan Cephesi içerisinde ağırlıklı güç olan Bulgaristan Komünist Partisi (BKP) Parlamentoda çoğunluğu oluşturdu.³⁷ Seçimlerin ardından Kasım 1946'da Vatan Cephesi tarafından yeni hükümet kuruldu ve başkanlığına BKP'nin ilk sekreteri olan Georgi Dimitrov getirildi. Böylece BKP ülkenin yönetici gücü durumuna geldi.³⁸

Müttefik Devletler ile imzalanan 10 Şubat 1947 tarihli Paris Barış Antlaşmasıyla Bulgaristan'ın uluslararası durumunun güvence altına almasının ardından, 4 Aralık 1947'de Bulgaristan'ın bir halk Cumhuriyeti olduğunu ilan eden ve Sovyet modeline dayanan yeni Anayasa kabul edildi. Anayasanın kabul

³⁵ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.**, s.397.

³⁶ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.**, s.275.

³⁷ **A.g.e.**, s.276.

³⁸ Oral Sander, **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1969, s.23.

edilmesinin ardından, ülkede Sovyet modeli sosyalist bir rejimin yerleştirilmesi yönündeki faaliyetlere hız verildi.

B. Yeni Hükümetin Müslüman-Türk Azınlığı İle İlgili Genel Politikası

Ülkedeki rejim değişikliği Müslüman-Türk azınlığı bakımından da yeni bir dönemin başlangıcını ifade ediyordu. Toplumun diğer kesimleri gibi azınlıklar da genelde yeni hükümeti destekledi. Çünkü bu hükümet iktidara geldiği zaman toplumun diğer kesimlerinin yanı sıra azınlığın taleplerinin de yerine getirileceği sözünü vermişti. Türkler de bu sayede kaybettikleri haklarına sahip olmayı umut etmiştir. Bu amaçla 1944 yılı Aralık ayında Türklerin Vatan Cephesi komiteleri Sofya’da toplanarak azınlığın haklarını kısıtlayan yasaların kaldırılması, yeni okulların faaliyete geçirilmesi ve Türkçe gazete yayınlanması izin verilmesi gibi konularda kararlar almıştır. 1945 yılında ülkenin değişik şehirlerinde Türk komiteleri tarafından yapılan toplantılarda da benzer kararlar alınmıştır. Ancak, Resmi makamlar bu kararlar karşısında olumsuz bir ifadeye bulunmalarına rağmen kararları uygulamaktan kaçınmıştır. Örneğin, Türk okullarında okutulmak için Türkçe kitaplarına yazılmasına izin verilmesine rağmen bu kitaplar basılmamıştır. 1946 yılından sonra da hükümetin Müslüman-Türk azınlığa karşı politikaları değişmeye başlamıştır. Bu değişimin ilk somut göstergesi, Başbakan Dimitrov’un 16 Şubat 1946’da “Balkanlar’ın yalnız Balkanlara ait olmasını, Slavların Balkanlar’da başrolü oynamasını sağlamalıyız. Osmanlı İmparatorluğu’nun Balkanlar’a hükmettiği geçmiş dönemin izleri zamanla silinmelidir.” yönündeki demeci olmuştur.³⁹

Ardından 12 Ekim 1946’da özel okul statüsünde bulunan Türk azınlık okulları devletleştirildi. Böylece, Türk azınlık okulları tümüyle Bulgar devletinin kontrolüne geçti. Oysa Berlin Antlaşması, 1909 İstanbul Sözleşmesi ve Neuilly Barış Antlaşmasında bu okulların hakları her zaman korunmuştu.⁴⁰

Bulgar Komünist rejimi, Türk azınlık okullarının kökleşmiş özel okul statüsünü değiştirme ve okullara toptan el koyma yoluna saparken, bunun Türk

³⁹ Bilal Şimşir **a.g.e.** ,s.174-176.

⁴⁰ **A.g.e.** ,s.186-187.

azınlığının yararına olacağını ileri sürmüştür. İddiaya göre, Türk cemaatinin üzerinden ağır bir yük kalkacak, Türk öğretmenler daha geniş haklara kavuşacak, Türk okullarının denkliği sağlanacaktı. Ders kitaplarını da Devlet bastıracaktı. Devletleştirme ile okulların durumu iyileştirilse de, 1946'dan 1959'a kadar şekil bakımından milli, içerik bakımından da sosyalist bir eğitim modeli bu okullarda uygulanarak Türk azınlık kimliğine ilk darbe vurulmuş oldu.⁴¹

Bulgaristan'ın bu olumsuz tutumuna karşın, 10 Şubat 1947 de imzalanan Paris Barış Antlaşmasıyla Bulgaristan bir taraftan uluslar arası statüsünü güvence altına alırken diğer taraftan da insan hakları konusu iç hukuka dâhil edilmiş ve bu anlaşmayla insan hakları konusu taraf devletlerin denetimine açılmıştır. Bunun yanı sıra 4 Aralık 1947'de kabul edilen ve Marksist-Leninst bir çizgide hazırlanan Bulgaristan Halk Cumhuriyetinin ilk anayasasında da ayrımcılığın önlenmesi ve eşitliğin sağlanmasına ilişkin düzenlemelerin yanı sıra, azınlık haklarıyla ilgili düzenlemelere de yer verilmiştir.⁴²

Hukuk yönünden bakıldığında Türk azınlığı açısından mutlu bir tablo hayal edilse de soğuk savaş ortamı nedeniyle Doğu-Batı gerginliğinin giderek tırmanması, dolayısıyla da Türk –Bulgar ilişkilerinin bozulmaya başlaması Bulgaristan yönetiminin azınlığa yönelik politikasının sertleşmesine yol açtığı görülmektedir. Bu çerçevede 4 Ocak 1948 tarihinde Bulgaristan Komünist Partisi Merkez Komitesince alınan bir kararla Türk azınlık “ülkenin bir kısmından kurtulması gereken verimsiz ve potansiyel güvensiz bir unsur” olarak ilan edilmiştir. Alınan bu karardan sonra Başbakan Dimitrov Bulgaristan Komünist Partisi toplantısında yaptığı bir konuşmada Bulgar olmayan etnik grupları “toplumun kanayan yarası “olarak ifade etmiş ve Türk azınlık için bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır.⁴³

Aslında, aşılımış burjuva toplumunun kalıntısı olan ulusun ortadan kalkmak zorunda oluşu ve böylece birleşmiş bir Bulgaristan sosyalist devletini kurma amacını taşıyan Bulgaristan Komünist Partisinin yapmak istediği azınlıkların eğitim ve kültür düzeyini yükselterek Bulgar çoğunluğunun yanı sıra, azınlıklarında gönüllü olarak

⁴¹ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.316.

⁴² **A.g.e.**, s.280.

⁴³ Nurcan Özgür, **Etnik Sorunların Çözümünde hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul,1999,s.72.

Bulgar sosyalist kimliğine sahiplenmelerini sağlamaktı.⁴⁴ Ancak, zaman içinde şeklen ulusal, içerik olarak da sosyalist olarak düzenlenen ve gelişmesine izin verilen eğitim ve kültür kurumlarının devlet tarafından desteklenmesiyle etnik kimliklerin aşınmaktan çok güçlendiği görüldü. Bu süreç içinde Türk azınlığın ulusal bilincinin yükselmesinin dışında, Pomakların, Müslüman Romanların ve Tatarların da çok daha yaygın bir şekilde kendilerini Türk olarak tanımlamaya başlamaları Bulgaristan Komünist Partisini tek bir ulus yaratma amacına ulaşmak için yeni politikalar ortaya koymaya yöneltti. Bu yönde atılan ilk adım isimlerini değiştirmeleri, dini inançlarını terk etmeleri ve Bulgar sosyalist topluma entegre olmaları konusunda 1948 ‘de Pomaklara yönelik yeni bir asimilasyon kampanyasının başlatılmasıydı.1952 yılına kadar devam eden bu süreçte Pomaklar küçük gruplar halinde ülkenin değişik bölgelerine sürülmüştür.⁴⁵

Bu dönemde azınlığın karşılaştığı sorunlar yalnızca Pomaklara uygulanan baskılarla sınırlı kalmadı. 1947’de tarım alanlarının kolektifleştirilmesi ve üretim araçlarının devletleştirilmesi çoğunlukla çiftçi olan Müslüman-Türk azınlığı doğrudan etkiledi ve birçok Türk köylüsü işsiz ve topraksız kaldı. Diğer yandan yönetimin azınlığın dinsel yaşamına müdahalelerde bulunmaya başlanması, şalvar, başörtüsü ve fes gibi geleneksel giysilerin engellenmeye çalışılması ve kadınlara eğitim ve iş hayatının kapılarının açılması gibi gelişmeler özellikle muhafazakâr kesim ve yaşlılar tarafından kimliklerine ve dinlerine karşı bir tehdit olarak algılandı.⁴⁶

C. 1950-1951 Göçü ve 1968 Akraba Göçü Antlaşması

Bulgaristan yönetiminin bu uygulamalarından büyük huzursuzluk duyan ve ekonomik sıkıntı içerisine düşen Türk azınlık Türkiye’ye göç etme yollarını aramaya başladı. 1949 yılından sonra Türkiye’yle ilişkileri bozulmuş olan Bulgaristan

⁴⁴ Ali Eminov, **a.g.e.** ,s.5,6.

⁴⁵ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.282.

⁴⁶ **A.g.e.** ,s.281-282,Bu dönemde Türk azınlığa karşı yapılan uygulamalar ile ilgili daha geniş bilgi için bkz. Ulvi Özgür “Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye’ye Göçleri”,(İ.Ü.Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi,2007),s.21-41.

hükümetinin yeni politikası ise azınlığı önce göçe zorlayarak sayıca azaltmak, ardından da kalan nüfusu kolayca asimile etmektir.⁴⁷

Bulgar hükümeti, bu politikasına bağlı olarak 1925 tarihli Türkiye-Bulgaristan Dostluk antlaşmasına dayanarak 10 Ağustos 1950 günü Türkiye'ye bir nota vererek 250.000 kişinin 3 ay içerisinde Türkiye'ye göçmen olarak alınmasını istedi. Böylece Bulgaristan bu notayla Türk azınlığını göçe zorlamış oluyordu.⁴⁸

Bulgaristan'ın bu zorunlu göçü uygulayarak, azınlığın nüfusunu azaltmak ve kalanları asimile etme amacının yanında başka amaçlar içinde olduğu da düşünülebilir. Çünkü Bulgaristan'ın zorunlu göçle ilgili olarak verdiği notanın tarihi Türkiye'nin Kore Savaşına birlik göndereceğini açıkladığı tarihle aynıydı. Bulgaristan yönetimi, Batı yanlısı dış politikası nedeniyle Türkiye'yi zorunlu göçün yaratacağı olumsuz etkilerle baş başa bırakarak cezalandırmak istemişti.⁴⁹

Bulgaristan'ın nota vermesindeki nedenlerden biri de tarımın hızla makineleşmesinin getirdiği problemlerdi. Bulgaristan'da 1947'den sonra tarım alanlarının kolektifleştirilmesi ve hızlı makineleşmenin sonucu kırsal alanda yaşayan azınlık mensupları işsiz kalmıştı. Bu gelişmeler karşısında işsiz ve topraksız kalan birçok azınlık mensubu Bulgar hükümetinin görüşüne göre ekonomi için yük oluşturmaya başladılar. Bundan dolayı, Bulgaristan yönetimi, bir yandan ülkenin gelişme hedefini engellediği, bir yandan da sınıfsız ve türdeş bir sosyalist topluma ulaşmada önemli bir sorun oluşturacağını düşündüğü bu kesimi ülkeden çıkarmak istedi.⁵⁰

İşte Bulgaristan'ın bu amaçlarla çeyrek milyon Türkü 10 Kasım 1950 tarihine kadar Türkiye'ye göndermek istediğini açıkladığı nota sonucunda zaten epey gergin olan Türkiye-Bulgaristan ilişkileri büsbütün gerginleşti ve iki ülke arasında yeni ve ciddi bir göç sorunu ortaya çıktı.⁵¹

İlk Bulgar notasını Türkiye kabul etmedi. Türkiye, imkânlarının el verdiği ölçüde sürekli göçmen alıyordu. Ama üç ay gibi kesin bir kısıtlamayı kabul

⁴⁷ A.g.e., s.283.

⁴⁸ Bilal Şimşir, a.g.e., s.212-213.

⁴⁹ Oral Sander, a.g.e., s.183.

⁵⁰ A.g.e., s.184.

⁵¹ Bilal Şimşir, a.g.e., s.213.

etmiyordu. Ama Bulgaristan'dan alınan göçmenlerin aylık sayısı giderek arttırıldı.⁵² Göçmen akını iki ay sürdü. Bulgaristan göçmen kabulünün hızlandırılmasını isterken Türkiye, Türk-Bulgar sınırını 7 Ekim 1950'de kapadı. Aralık ayı başında sınır Türk vizesi bulunan göçmenler için yeniden açıldı. Ancak, ülkeye Çingenelerin gönderilmesi üzerine Türk hükümeti sınırı 8 Kasım 1951 'de yeniden kapadı.⁵³ Bulgar hükümeti 30 Kasım 1951 günü yayımladığı bir tebliğ ile Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçü kesin olarak durdurduğunu kamuoyuna duyurdu. Türkiye'nin Bulgaristan'dan Türkleri göçe özendirmek için her türlü propagandaya başvurduğunu, sonra da Türkiye'ye göçleri engellemeye çalıştığını ileri sürdü ve bu tarihten 1968 "Yakın Akraba Göçü" antlaşması imzalanana kadar da Bulgar Türklerinin göçüne izin vermedi.⁵⁴

1950-1951 yılında yaşanan bu göç sürecinde toplam 150.000 kadar Türk Bulgaristan' dan Türkiye'ye göçmüş oldu.⁵⁵

II. Dünya savaşının ardından gerek azınlıklardan gerekse dış dünyadan gelen tepkiler karşısında Bulgaristan hükümeti azınlıklarla ilgili politikasını gözden geçirmek zorunda kalsada, kısa bir süre sonra ülkedeki azınlıklara yönelik Bulgarlaştırma uygulamalarına Jivkov döneminde de devam etti.1960 yılında nüfus yasasında yapılan bir değişiklikte isteğe bağlı olarak, Bulgar soyundan olmayan Bulgaristan vatandaşlarının isim ve soy isimlerinin değiştirebilmeleri kabul edildi. Böylece bu tarihten sonraki yıllarda ülkedeki azınlıklara yönelik zorla isim değiştirme uygulamasının yasal dayanağı hazırlanmış oldu.⁵⁶

Bulgaristan yönetiminin bir diğer uygulaması da eğitim alanında görüldü. 1958-1959 ders yılından itibaren Türk okullarıyla Bulgar okullarının birleştirilmesi ve eğitimin Bulgarca yapılması kararı alındı ve bunun sonucunda Bulgaristan'daki Türk okulları da kapanmış oldu.⁵⁷ Bu arada Türkçe gazete, dergi ve kitapların basımı da yavaş yavaş yasaklandı.

⁵² A.g.e., s.224.

⁵³ **Türk-Bulgar ilişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995, s.54.**

⁵⁴ Bilal Şimşir, a.g.e.,s.228.

⁵⁵ A.g.e. ,s.227.

⁵⁶ Ali Eminov,a.g.e.,s.5,6.

⁵⁷ Beğlon Toğrol, a.g.e. , s.74.

Tablo 3:Bulgaristan’da Türkçe Yayınlar:

Dönemler	Türkçe Gazete	Türkçe haftalık Gazete	Türkçe 15 günlük Gazete	Toplam
Prenslik Dönemi (1878-1908)	15	10	2	27
Krallık Dönemi (1908-1944)	28	25	13	66
Komünist Rejim (1944-1966)	3	-	1	4

Kaynak: Halit Mollahüseyn, “Muslims in Bulgaria : A Status Report” , The Tragedy of the Muslim Turks in Bulgaria, Türkiye Suudi Arabistan Dostluk ve Kültür Derneği, İstanbul, 1985, s.78.

Tablo-1 ‘den de anlaşılacağı gibi Prenslik dönemindeki Türkçe gazetelerin sayısı toplamda 27’dir. Krallık döneminde bu sayı iki katına çıkmış ve 66’ ya ulaşmıştır. Komünist rejim iktidarı döneminde ise bu sayı 4’e inmiştir.

Bu gelişmelerin yanı sıra 500 yıldan beri cami, okul, çeşme, medrese, hamam vb. ortak kuruluşlarının başlıca gelir kaynağı olan Türk vakıflarından kalanlara da el konularak Vakıflar da tamamen ortadan kaldırıldı.⁵⁸

Bütün bu olanlar Türklerin göç arzularını daha da arttırdı ve 1963-1964 yıllarında Bulgaristan Türkleri, Türkiye’nin Sofya, Burgaz, Filibe konsolosluklarına on binlerce dilekçe verdiler ve Türkiye’ye göç etmek istediklerini bildirdiler. Öte yandan Türk hükümeti 1951 yılından beri adeta bir kördüğüm haline gelmiş göç sorununda Bulgaristan’la bir anlaşmaya varılmasını istiyordu. Bunun yanında Türkiye belli kontenjanlar içinde Bulgaristan’dan göçmen almaya hazırды.⁵⁹

Türkiye, Eylül 1961 tarihinde, Bulgaristan’da yaşayan Türklerin Uluslararası antlaşmalarla teminat altına alınmış haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle

⁵⁸ A.g.e.,s.74.

⁵⁹ Bilal Şimşir, “Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu”, **TTK**, s.63.

Bulgaristan'a bir nota verdi. Ancak, Bulgaristan'dan bir cevap alamadı. Yıllardır çözüm bulunamayan bu sorun için 1966 yazında bir çözüm olanağı ortaya çıktı. Bulgar dışişleri bakanı Ivan Basev, 16-21 Ağustos 1966 tarihlerinde Türkiye'ye resmi bir ziyaret yaptı. Bu ziyaret sırasında Türk-Bulgar ilişkilerinin çok yönlü olarak geliştirilmesi, çeşitli antlaşmalar imzalanması kararlaştırıldı. Bu arada Bulgaristan Türklerinin göç konusu da ele alındı ve yakın akrabaları daha önce Türkiye'ye göç etmiş bulunan Türk asıllı Bulgar vatandaşların gönüllü olarak Türkiye'ye göçleri problemini en kısa zamanda makul bir çözüme bağlanması konusunda anlaşmaya varıldı.⁶⁰

Uzun görüşmelerden sonra, 23 Mart 1968 günü Ankara'da imzalanan ve 14.08.1969'da yürürlüğe giren "Yakın Akraba Göçü Antlaşması" imzalandı. Bu antlaşma ile 1951 yılına kadar akrabaları Türkiye'ye göç etmiş olanların Türkiye'ye göçleri sağlanmış, Türk azınlık hakları yeniden teminat altına alınmıştı.⁶¹

Bu antlaşma gereğince, Bulgaristan'dan 10 yıl içinde yaklaşık 130.000 kadar göçmen geldi.⁶² Ancak, 1965 antlaşmasının geçerlilik süresinin 30 Kasım 1978'de sona ermesinin ardından, bir yandan Bulgaristan yönetimi Türklere yönelik baskılarını yoğunlaştırırken, bir yandan da bazı istisnalar dışında Müslüman-Türk azınlığa Mayıs 1989'a kadar sürecek olan ülkede göç etme yasağı koydu.

Bulgaristan'da 1944 yılında iktidara gelen Bulgar Komünist Hükümeti de önceki hükümetlerin "tek milletli" Bulgar devleti kurma politikasını benimsemiş ve bu hedefine ulaşmak için de Müslüman Türk halkını göçe zorlayıp azaltmak, diğer yandan da asimile edip Bulgarlaştırma metodunu uygulamıştı.⁶³ Öyle ki, uyguladığı eritme politikası sonucunda da 1950-1951 yılında toplam 150.000, 1968-1978 yılları arasında da 130.000 kadar Türk göçmen olarak Türkiye'ye gelmişti.

1968'de yapılan göç antlaşmasından sonra 1974'te Türkçe eğitimin yasaklanması sürecinin dışında 1980'lerin ortalarına kadar önemli bir gelişme yaşanmamıştı.⁶⁴

⁶⁰ a.g.e.,s.64,65.

⁶¹ Beğlon Toğrol,a.g.e.,s.74.

⁶² Bilal Şimşir, "Bulgaristan Türkleri ve Göç Sorunu", s.65.

⁶³ Balkan Türkleri Dayanışma ve Kültür Derneği, a.g.e.,s.2,3.

⁶⁴ Baskın Oran, **Türk Dış Politikası**, Cilt 2. 1980-2001, İstanbul, İletişim Yayınları, s.177

II. 1989 GÖÇ SÜRECİ VE GÖÇÜN NEDENLERİ

A.Bulgaristan'ın 1984'ten Sonra Müslüman-Türk Azınlığa Karşı “Asimilasyon” Eylemi

Bulgaristan, 1984 yılına kadar Af Örgütünün deyimiyle Türk azınlığa karşı “yarı asimilasyon” politikası yürütüyordu. ⁶⁵ Öyleki, 1984'ten sonra tüm ülke çapında Türk azınlığın isimlerini zorla değiştirme kampanyasını başlatarak, varlığı, statüsü ve hakları ikili ve çok taraflı antlaşmalarla teminat altına alınmış olan yaklaşık 1,5 milyon nüfuslu Türk azınlığın etnik, kültürel ve dinsel kimliğinin yok edilmesine yönelik bir eritme politikasını uygulamaya başlamıştı. ⁶⁶

1.Zorla İsim Değiştirme

a. Bulgaristan'daki Müslüman-Türk Azınlığa Yönelik İsim Değiştirme Uygulamaları

Bulgaristan yönetimi 1944'ten itibaren Türkleri Bulgar toplumu içerisinde asimile edebilmek için çeşitli girişimlerde bulunmuşlardı. Bu çerçevede, Bulgaristan yönetimi tarafından önemli bir Türk nüfus 1950-51 dönemlerinde Türkiye'ye göçe zorlandıktan sonra kalanlara karşı “yumuşak asimilasyon” uygulaması başlatılmıştı. Ancak, bu uygulamadan istenilen sonuçların elde edilememesi üzerine, Aralık 1984 –Kasım 1989 dönemini kapsayan “sert asimilasyon” uygulaması hayata geçirildi. ⁶⁷

Bulgaristan hükümetinin tek uluslu sosyalist bir devlet yaratma amacına ulaşmak için ülkedeki azınlıklarla ilgili uygulamaya konulan asıl politika BKP merkez komitesinin Nisan 1956'da ki birleşik oturumunda belirlenmişti. Söz konusu toplantıda azınlıkların Bulgar toplum içerisinde asimile edilebilmeleri için o güne kadar izlenen politikalarda değişiklik yapılması, bu çerçevede kesin bir biçimde ülkedeki azınlıklara özellikle de Müslüman azınlığı mensup kişilerin isimlerinin

⁶⁵ “1970’ler boyunca Uluslar arası Af Örgütü, Türk dili okullarının kapanmasını protesto eden öğretmenlerin ve Türk toplumunun önde gelen kişilerinin, özellikle de yazar ve şairlerinin, Bulgar Müslümanlarının zorla asimilasyonunu protesto ettikleri için tutuklandıklarına dair kanıtların bulunduğu raporlar aldı... 1976’da Plavdov bölgesinde Müslüman Türklerin iş bulmalarında yapılan ayrımcılığı ve birçok caminin kapanmasını protesto eden gösteriler yapıldığı rapor edildi.” **Bulgaria Improvement of Ethnic Turks**, Amnesty International Report, London, 1986, s.6.

⁶⁶ Beğlon Toğrol, **a.g.e.**,s.78.

⁶⁷ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.**,s.291-29.

Bulgar isimleri ile değiştirilmesi kararı alındı.⁶⁸ Toplantıda alınan karar doğrultusunda nüfus yasasında 1960'ta yapılan bir değişiklikle isteğe bağlı olarak Bulgar soyundan olmayan Bulgaristan vatandaşlarının isim ve soy isimlerini değiştirebilmeleri kabul edildi. Bu değişiklik için Bulgar ismi almak isteyen kişinin nüfustaki kaydını yazılı bir başvuruya değiştirmesi yeterli olacaktı. Böylece, bu tarihten sonraki yıllarda ülkedeki azınlıklara yönelik zorla isim değiştirme uygulamasının yasal dayanağı hazırlanmış oldu.⁶⁹

Asimilasyona öncelikle kısa süre içerisinde ülkede bulunan tüm Türk azınlıkların isimlerinin değiştirilmesi amaçlanarak “yeniden doğuş süreci” olarak adlandırılan bir kampanyayla başlanmış oldu. Bütün Türklerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesiyle Mart 1985'te de bu uygulama sona erdi.

Uluslararası Af Örgütü'nün 1986'da yayınladığı raporda Bulgaristan hükümetinin isim değiştirmede uyguladığı yöntem şöyle anlatılmıştır:”Halkın çoğunluğu Türklerden oluşan köyler, genellikle sabahın erken saatlerinde köpekli polislerle ve tanklı birliklerle kuşatılıyordu. Yeni kimlik kartlarını ya da seçilecek “resmi” isimlerinin bulunduğu listeyi taşıyan askerler, her eve girip, kimi zaman silah tehdidiyle yeni kimlik kartlarını almaya ve yeni isimlerini “gönüllü” olarak seçtiklerini belirten formları imzalamaya zorluyorlardı. Bazen de etnik Türk köylerinin sakinleri köyün ana meydanında toplanıp yeni kimliklerini almaya zorlanıyordu. Karışık nüfuslu köylerinde örneğin nüfusunun %50 'sinin Türk olduğu Haskova bölgesindeki Harmanlı yakınındaki Pareslavets'de de aynı yöntemler kullanılıyordu... Kimi zaman etnik Türklere yönelik yeni kimliklerini kabul etmeleri için birkaç günlük süre verildi, aksi takdirde işlerini kaybedecekleri tehdidinde bulunuldu.”⁷⁰

Ad değiştirmeye ilgili benzer anlatıma Hasan Şenyurt'un Milliyet gazetesindeki köşe yazısında da rastlanmaktadır.

“1984 son baharında ve kışında, Bulgaristan Türk kitlesine karşı bir yok etme savaşı açıldı. İşe önce güney bölgelerden başlandı. Kocaali, Mestanlı, Eğridere,

⁶⁸ Ali Eminov, a.g.e.,s.6.

⁶⁹ Ali Dayıoğlu, a.g.e.,s.285.

⁷⁰ **Bulgaria Improvement of Ethnic Turks,Amnesty International Raports,London,1986,s.10-11.**

Darıdere bölgeleri yasak bölge ilan edildi. Bulgar silahlı kuvvetleriyle çevrildi. Her kasabaya ,her köye,her Türk evine silahlı baskınlar düzenlendi. Her aile reisine önceden bastırılmış dilekçe formları verildi. Bu formlarda adlarının Bulgar adları olarak nüfusa geçirilmesi isteniyordu. Bu basılı formların oracıkta derhal imzalanması istendi. İmzalamak istemeyenler dayaktan geçirildi, işkenceye tabi tutuldu, hücrelere tıkıldı ve hatta öldürüldü. Adlarını değiştirmemek için dağlara çıkanlar oldu. Bunların peşine polis köpekleri salındı. Direnenlere, polise ve askere karşı gelenlere ateş açılması emri çıkarıldı. Köylerden kasabalardan kaçanlar ,dağa çıkanlar, yasalara karşı gelen isyancılar olarak görüldü. Türklüğünden vazgeçmeyen ve Bulgar adı almamak için kendi canlarını kıyanlar oldu”.⁷¹

Bulgaristan hükümetinin bu isim değiştirme uygulamasını Müslüman-Türk azınlık üzerinde nasıl zor kullanarak yaptığını Türkiye’de yaşayan Bulgaristan göçmeni Hasan Çelik’e Bulgaristan’daki kız kardeşinden gelen mektupta da açıkça görüyoruz. Mektupta şöyle yazıyordu: “Bulgaristan’da yaşları 70-75 arasında değişen ve Bulgarlardan oluşan ihtiyar heyetleri kuruluyor. Bu heyetler, köye geliyor ve Türk olan bir aile için meclis kurup “Biz bu köyün en eskileriyiz. Sizin ana ve babalarınız Bulgardır. Ancak Osmanlı zamanında sizler zorla Türk yapıldınız, şimdi ise aslınıza dönüyorsunuz” diyorlar. Bu heyetlerde Türk yok. Böylece heyetin görüşünü dinleyen Bulgar makamları Türkleri ölü olsun, diri olsun Bulgar yapıyorlar ve ayrıca 50 leva da masraf alıyorlar. Burada devlete karşı koymak, Türkiye’de Allah’a karşı koymak demek. Bunu bildiğimiz için size daha başka ne yazalım”.⁷²

b. Bulgaristan’daki Türkler Dışındaki Azınlıklara Yönelik İsim Değiştirme Uygulamaları.

Bulgaristan yönetimi Müslüman-Türk azınlığa yönelik isim değiştirme kampanyasını ülkedeki Pomak ve Müslüman Roman azınlık ile diğer küçük Müslüman azınlıklara da uygulamıştı.

⁷¹ Hasan Şenyurt “Belgeler Yalan Söylemez”, **Milliyet**, 8 Şubat 1985, s.3

⁷² Abdullah Özülmüş, “İnönü: Bulgaristan’da Durum Vahim”, **Milliyet**, 29 Ocak 1985, s.5.

BKP merkez komitesinin 1956 yılında aldığı Müslüman azınlığa mensup kişilerin isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi kararı ilk kez Bulgaristan'ın güneybatısındaki Pirin Makedonya'sında yoğun bir şekilde yaşayan Makedon azınlığa yönelik olarak uygulandı. 1956'da verilen yeni kimlilerde Makedonlar, Bulgar olarak tanımlandılar. Bu uygulamanın ardından 1956'da 187.789 olarak hesaplanan Makedon nüfus, 1965 yılına ait Bulgar resmi istatistiklerinde yalnızca 8.700 olarak gösterildi.⁷³ Makedonlarla ilgili bu uygulamanın ardından Romanların Bulgarca ve Romanca şeklinde iki dilde yayınlanan gazeteleri Bulgarca olarak yayınlamaya başlandı ve tiyatroları kapatıldı. Bunların dışında göçebe Romanların yerleşik hale getirilmeleri yönünde çalışmalar başlatıldı ve Müslüman Romanların bir bölümünün isimlerinin Bulgar isimleriyle değiştirilmesi yoluna gidildi.⁷⁴

Bulgaristan, 1962'de de Romanların, Pomakların ve Tatarların Türkleşme sürecini engelleme amacıyla bu toplulukların Türk-Arap isimlerini bırakarak Bulgar isimlerini almalarını ve Bulgar etnik kimliği benimsemeleri için geniş ölçüde bir ikna kampanyası başlattı. Bunun dışında, yerel yönetimlerden sorumlu olan halk konseylerinden Pomakların ve Romanların, Türklerin yoğun olarak yaşadığı köy ve şehirlere gitmelerine izin vermemeleri istendi.⁷⁵ Sonrasında da aynı yıl, yukarı Cuma bölgesinde yaşayan Pomakların isimlerini değiştirmek ve dini inanç ve geleneklerinden vazgeçirmek amacıyla Bulgaristan yönetimi harekete geçti. Pomakların direnmesi üzerinde Bulgar güvenlik güçleri ve Pomaklar arasında şiddetli çatışmalar çıktı. Yaşanan olaylardan sonra Bulgaristan yönetimi isim değiştirme uygulamasından vazgeçti ve Pomaklara eski isimlerinin iadesine karar verildi. Pomaklarla ilgili olarak geri adım atan Bulgaristan yönetimi 1965'te bir kez daha Müslüman Romanların isimlerini değiştirmeye yöneldi. Uygulanan baskılar sonucunda önceki nüfus sayımlarında kendilerini Türk olarak tanımlayan 100 binden fazla Müslüman Roman'ın isimleri Bulgar isimleriyle değiştirildi.⁷⁶

1970 tarihinde Bulgaristan yönetimi Pomakların isimlerini değiştirmesi ve giyim tarzlarına müdahale edilmesi yönünde yerel yöneticilere yeni bir direktif verdi ve 1970-1974 yılları arasında 220 bin Pomak'ın ismi zor kullanılarak değiştirildi.

⁷³ Ali Eminov, **a.g.e.**,s.6.

⁷⁴ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.**,s.286.

⁷⁵ **a.g.e.**,s.287-288.

⁷⁶ **a.g.e.**,s.288.

İsim değiştirme kampanyasına karşı çıkan çok sayıda Pomak'da tutuklanarak uzun süreli hapis ve zorunlu çalışma cezalarına çarptırıldılar. Tüm bu uygulamalara rağmen isimlerini değiştirmeyip Bulgar isimlerini içeren kimliklerini almayan Pomakların maaş almaları, bankalarda bulunan paralarını çekmeleri, Kamu kurumlarında herhangi bir işlem yaptırılmaları yasaklandı ve hepside işlerinden atılarak yeni bir işe başvurmaları engellendi.⁷⁷

Bulgaristan yönetiminin ölkedeki azınlıklarla ilgili tutumu 18 Mayıs 1971 tarihli yeni Bulgar Anayasasında da yansımasını buldu. Bu anayasada azınlıklarla ilgili herhangi bir düzenlemeye yer verilmediği gibi, azınlık kelimesi dahi kullanılmadı. Böylece,1971 Anayasasının kabul edilmesinin ardından tek uluslu, tek dilli ve homojen költürlü bir sosyalist devlet yaratma amacı kesin bir devlet politikası olarak belirlendi.⁷⁸

Bulgaristan yönetimi tarafından izlenen bu siyasetin uygulaması olarak 1981-1983 döneminde Türkçe konuşan Müslüman Romanların tümünün isimleri değiştirildi ve 1984 yılının yaz aylarında Tatarlar ve Arnavutlar gibi küçük Müslüman azınlık gruplarına mensup kişilerin isimleri de baskı yoluyla değiştirildi.⁷⁹

(1)Tepkiler, Hapsetme ve Öldürmeler

Zorla isim değiştirme uygulaması Türk azınlık tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış, isimlerini değiştirmemekte direndiklerinde ise baskı ve zulme maruz kalmışlardır.1986 tarihli Af örgütünün yayınladığı raporun büyük bir kısmı bu olayların örneklerini sergilemiştir. Raporda; 24 Aralık 1984'te, Kırcaali Benkviski kasabasında masum protesto yürüyüşü yapanların üzerine, güvenlik güçleri göz yaşartıcı bomba atıp, köpekleri saldırdıklarından ve ateş atıklarından; bunun sonucunda ikisi ocuk 6 kişinin öldüğünden ve 60 kişinin yaralandığından, 18 Ocak 1985 tarihinde ise, Stara Planina Bölgesindeki oğunluğu Türk olan Vrani Kon, Obitel ve Filoretova köylerinde Türklerin barikatlar kurarak askeri güçlere direndikten sonra dördüncü gün tanklar ve diğer zırhlı araçlarla giren askeri güçler

⁷⁷ **Bulgaria Improsentment of Ethnic Turks, Amnesty International Report**, s.27.

⁷⁸ Ali Dayıoğlu,**a.g.e.** ,s.290

⁷⁹ Hasan şenyurt,"Bulgarlaştırma Kampanyası Nasıl Uygulanıyor?,"**Milliyet**,23 şubat 1985,s.5.

karşısında çaresiz kaldıklarında ve 34 kişinin öldüğünden bahsetmektedir. Ayrıca raporda 1950'lerde çok sayıda siyasal hükümlü ve etnik Türk'ün tutulduğu Tuna üzerindeki bir adadaki tutuklu kampı Belene'de isim değiştirme kampanyası nedeni ile tutuklanan 450 Türk olduğu bildirilmektedir.⁸⁰

1985 yılı Mart ayına kadar sürecek olan bu isim değiştirme uygulamasındaki Türk azınlığa karşı uygulanan işkence ve öldürme olaylarına Türk basınında fazlasıyla yer verilmiştir.

7 Şubat 1985 tarihli Tercüman gazetesinde Bulgarlar tarafından öldürülen Türklerin sayısının 850'ye yükseldiğini belirtmiş, Bulgaristan Rezgrad ve Şumen sancağından gazeteye gönderilen mektuplardan bir kısmına yer vermiştir.

“Bizler Bulgaristan Türkleri korku içinde yaşıyor ne yapacağımızı bilemiyoruz. Bulgar hükümeti okullarımızı kapattı. Türkçe okumayı yasak etti. Sokaklarda Türkçe konuşmuyorlar. Askerler köylerde ve kasabalarda devriye geziyor, polisler evlerimizi basıyor bize bir takım kâğıtlar imzalatmak istiyorlar. Zorla bizlerin isimlerini değiştiriyorlar. Bizler direniyor ve karşı koyuyoruz. Fakat evlerimizin içinde öldürülüyoruz. Kırçalı'dan sonra Razgrad ve Şumen sancaklarında bütün Türkler'in isimleri değiştirildi. Şimdiye kadar karşı koyan 850 Türk öldürüldü.”⁸¹

10 Şubat 1985 yılı Milliyet gazetesinde ise intihar olaylarına yer verilmiş, Yine bir soydaşın mektubuna göre; Bulgar ismini almayı kabul etmeyen fakat yapılan işkenceler karşısında çaresiz kalan yüzlerce Türk'ün intihar ettiğini bildirmiştir. Haberin devamında Göçmenlere Yardım Derneği yetkililerinin siyasi parti liderlerine verdikleri belgelerden birine yer vermiştir. Belgede:

“...Bu isim değiştirme işlemini dünya kamuoyuna şirin göstermek için kendi rızalarıyla form dilekçeyi imzalıyormuş görüntüsünü vermeye çalışmaktadırlar. Hâlbuki bu esnada çok üzüntülü olaylar cereyan etmekte, genç kadın ve kızlar hırpalanmakta, tekmelenmekte ve dövülmektedir. Direniş gösteren genç hanımların ırzlarına dahi geçildiği pek çok kimseler tarafından ifade edilmektedir. Birçok kimseler bu uygulamayı durdurabilmek amacıyla evini-barkını terk etmekte, dağlara

⁸⁰ **Bulgaria Improvement of Ethnic Turks, Amnesty International Report.** ,s.12-13.

⁸¹ “Ev Basıp 850 Türk'ü Öldürdüler”, **Tercüman**, 7 Şubat 1985, s.1

ve başka kentlere kaçırmaktadırlar ve yine pek çok Türk gencinin bu muamelelere tahammül edemeyerek intihar ettikleri veya öldürüldükleri bir gerçektir. Son gelen mektuplarda “Bu mektubumuz Türk ismi ile sizlere gönderdiğimiz son mektubumuzdur” cümleleri çok geçmektedir. En son görgü şahidi olarak gelen bir vatandaşımız Filibe ilinden Kırılı nahiyesine kadar bölgedeki tüm Türklerin isimlerinin tamamen Bulgarlaştırıldığı ancak bu baskınlar sırasında evini ve yerini terk edip kaçanlar henüz Türk ismi taşımaktadır. Bu kaçanlar hudut köpekleri vasıtası ile buldurulup köpeklere parçalatılmaktadırlar. Bu arada sağlam olarak ele geçirilen genç kız ve kadınların askerler ve polisler tarafından zorla ırzlarına geçilmektedir.”⁸²

Bir başka gazete de The Times’ın haber yorumuna şöyle yer vermiştir:

“Sofya Hükümeti, Türk azınlığın bu yılsonundaki nüfus sayımına kadar azaltılması veya yok olmasına karar verdi... Türklerin tepkileri şiddetli oldu. Türk köylüleri evlerinin pencerelerinden ateş ederek, Bulgar askerlerini tuzağa düşürmeye başladılar. Son üç aydır biriken kızgınlık artık taşmıştı. Ama Bulgarlar da işi şansa bırakmıyorlardı. Haberlere göre, Türklere gözdağı ve korku vermek için, köyler tanklarla kuşatılmış durumda bulunuyor.”⁸³

Cumhuriyet gazetesinin 11 Mayıs 1985 tarihli haberinde isim değiştirme politikasına direnen Şumnu, Razgrad, Eski Cuma, Silistre, Kırcaali, Hacıoğlu Pazarcığı’ndan toplam 1962 Türk ailesinin sınır bölgelerindeki kasabalara sürülmesine ve direnen Türklerin ayaklanma yapabilme ihtimalini ortadan kaldırmak için ülkenin diğer bölgelerine sürülmüş olacağı değerlendirilmektedir.⁸⁴

2. Türkçe Konuşma ile Türkçe Basın ve Yayının Yasaklanması

1985 yılı Ocak ayından itibaren Bulgaristan’da Türk azınlığın Türkçe konuşması çeşitli şekillerde yasaklanmaya başlamıştır. 3 Ağustos 1984 tarihinde

⁸² “Bulgar Zulmüne Kıymızı Kart”,**Milliyet**,10 Şubat 1985,s.1.

⁸³ “TBMM’de Heyecanlı Gün”,**Hürriyet**,21 Şubat 1985,s.1.

⁸⁴ “1700 Aile Sürüldü”,**Cumhuriyet**,11 Mayıs 1985,s.6.

Stambolovo Belediye Başkanı'nca Gledka köyüne göndermiş olduğu emir şu şekildedir:

“Belediye Konseyi'nin şalvar giyilmesi ve Türkçe konuşmasına ilişkin olarak aldığı 1 nolu karar uyarınca, caddelerde, işyerlerinde ve kamu kuruluşlarında şalvar giymeyi yasaklıyorum. Şalvar giyen ve Türkçe konuşan kişilerle ticaret yapılmayacaktır. Herkes çocuk bahçelerinde yalnızca Bulgarca konuşacaktır. Bu emri çiğneyenlere karşı uygun önlemler alınacaktır.”⁸⁵

Asenovgrad kentindeki “Asenova Krepost” fabrikasında ise 16 Ocak 1985'te fabrika müdürünce şöyle bir emirname çıkartılmış:

“1- 1985 Ocağından başlayarak,76 nolu forma uygun olarak Bulgar adları kullanılacaktır,2-İşyerlerinde ve kamuya açık yerlerde Türkçe konuşmaya son verilecektir.”⁸⁶

Pomorie Belediye Başkanının Türkçe konuşmanın yasaklanmasına ilişkin verdiği yazılı emirde ise “Polis örgütü, gönüllüler teşkilatı (DOT),muhtarlar tarafından bölge dâhilinde ve başka toplumsal yerlerde Türkçe konuşulduğu, Türkçe hitap edildiği, Arap adlarının tespit edildiğinde öncelikle idari ve bilahare cezai yaptırımlar uygulanacak, tekerrüründe veya emrin reddinde elli leva para cezasına çarptırılacak, bariz şekilde direnmede ise polis, mahkeme ve savcılığın yardımına gidilecektir.” demiştir.⁸⁷

Bulgaristan hükümetinin diğer bir uygulaması da Türkçe basınında kendini göstermiştir.1944–1966 tarihleri arasında yayınlanan 4 Türkçe gazete 1984 yılının sonuna doğru 1 gazeteye düşmüştür.”Yeni Işık” adlı gazetenin de Ocak 1985'te kapatılmasıyla Bulgaristan'da Türk basını tamamen susturulmuştur.⁸⁸

Bulgar radyosunun biri kuzeye Deliorman ve Burgaz bölgelerine, diğeri güneye Kırcaali ve Rodoplar bölgesine olmak üzere Türk azınlığa yönelik olarak yaptığı günde üç kez birer saatlik Türkçe yayınları 1985 yılı Ocak ayından itibaren

⁸⁵ “Bulgar Baskısının Belgeleri”, **Cumhuriyet**,13 Mart 1986,s.7.

⁸⁶ **A.g.e.**,s.7.

⁸⁷ “Türkçe Konuşan Herkesten 50 Leva Alın”, **Tercüman**,13 Temmuz 1986,s.1.

⁸⁸ Halit Mollahüseyn” a.g.e.,s.78.

kaldırılmıştır.⁸⁹Bulgaristan yöneticileri bununla da yetinmeyip Almanya'dan yayın yapan "Deutsche Welle" ile Amerika'dan yayın yapan "Amerikan'ın Sesi" ve İngiltere'den yayın yapan "BBC radyolarının Türkçe yayınlarını sabote etmiştir. Bu engellemelere direnen Türk azınlığın moral bakımından güçlenmesinin önüne geçilmek istenmiştir.⁹⁰

Bulgaristan yönetimi Müslüman-Türk azınlığa uyguladığı asimilasyon uygulamalarını Türk ve dünya basınından gizlemek için baskı uyguladığı bölgelere kimseyi almadığı gibi, Bulgaristan da yaşayan Türklerin haberleşme özgürlüğünü kısıtlamıştır. Bulgaristan Türkleri'nin Türkiye'de yaşayan yakınlarına yazdığı mektuplarla olayların yayılacağı düşünüldüğünden haberleşme özgürlüğü kısıtlanmıştır. Telefonla konuşmalarda araya operatörler girerek bilgi verenleri uyarılmış, ya da konuşma kesilmiştir. Bunun yanında Türkiye'ye mektup gönderilmesi de kısıtlanmıştır. Bulgaristan'da yaşayan akrabalarından bir aydan beri hiçbir şekilde haber almadıklarını belirten Türkiye'deki göçmenler Türk yetkililerin suskun kalmalarından yakınmıştır. Bulgaristan ile iletişimin kesilmesini "Bu suskunluk bizi korkutuyor. Bizler, Bulgar zulmünün ne demek olduğunu çok iyi biliriz. Yakınlarımızın hayatından endişe ediyoruz" sözleriyle dile getirmişlerdir.⁹¹

Tüm engellere rağmen Bulgaristan Türkleri, Türkiye'deki yakınlarına durumlarını anlatan mektupları bir şekilde göndermeye çalışmışlardır. Tercüman gazetesinde Kırcalı'da yaşayan M.E. K. adlı Bulgaristan Türk'ü mutfak önlüğünün içinde gönderdiği mektupla Türk hükümetinden yardım istemiştir."Sayın Türkiye Cumhuriyeti hükümetimiz... Çatır çatır yandık Bulgar makamları bize baskı ve zulümlerini artırdılar. İsimlerimizi nüfuslarımızı değiştiriyorlar. Dediklerini yapmayanlarını tüfek dipçikleriyle dövüyorlar. Tabancaları, tüfekleri şakaklarımıza ,beyinlerimize dayayıp zorla dilekçeler ,evraklar imzalattıyorlar.Okur-yazarlar,üniversite okuyanlar ve diğer gençler bu evrakları imzalamak istemiyorlar,Bunları döverek kollarını arkaya bağlıyorlar ve parmaklarını kırmızı boya döküp ,bu belgeler parmak bastırıyorlar.sonra da döve döve hapse götürüyorlar,işkencelere tabi tutuyorlar.Kurtar bizi Türkiye...seni de aldattılar,bizi

⁸⁹ Ömer Engin Lütem, **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989**, C.I,Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara,2000,s.441.

⁹⁰ "Bulgarlar Batılı Radyoların Türkçe Yayınlarını Saboteye Başladılar", **Tercüman**,29 Ocak 1985,s.3.

⁹¹ "Bulgaristan'dan Mektuplar da Gelmez Oldu", **Tercüman**,9 Şubat 1985,s.1.

de aldattılar.Biz onlara ne yaptık ki bizi vahşice eziyorlar.Her gece evlerimiz baskına uğruyor.Karda,kışta dağlarda yatıyoruz.Aç-susuz günler geceler geçiriyoruz.Çocuklarımız ölüm derecesinde hasta. Yılbaşından on gün önce soykırıma başladılar. Hasköy sancağını silip süpürdüler. Bizimde yarımız gitti. Ölürüz de Bulgar olmayız. Yeni seneye kadar bitiricekler bizi. Yetişin imdadımıza. Bizleri, ayaklandılar isyan ettiler diye kurşuna diziyorlar. Polis-asker hepsini üzerimize saldılar. Yetişin... Kurtarın bizi...⁹²

3. Dini Yaşamda Yapılan Kısıtlamalar

Todor Jivkov “Robotulçeşko Delo”gazetesinin 24 Ocak 1982 tarihli sayısında verdiği mülakatta; ... Bulgaristan Halk Cumhuriyeti Anayasası'nın 52.maddesi, yuttaşlara dinsel örgüt kurma olanağını vermektedir.53.madde, vicdan ve din özgürlüğünü, bu arada dinsel törenleri de güvence altına almıştır. Anayasa'ya göre, hiçbir yuttaş, şu ya da bu inanca bağlı olduğu ya da hiçbir inancı olmadığı için kovuşturmaya uğrayamaz ya da medeni ve siyasal hakları sınırlanamaz, ülkenin yasalarıyla kendisine verilen görevleri yerine getirmesine engel olunamaz “demiştir.⁹³Ancak, Jivkov'un söyledikleri ve uygulamaları arasında çelişkiler olduğunu görüyoruz.

Örneğin dini bir vecibe olan sünnet, uzman olmayan kişilere yaptırıldığı gerekçesiyle köylerde yasaklanmış, sünnet için şehir hastanelerine giden Türkler de hastanelerde kabul edilmemişlerdir.⁹⁴Sünnet yapan doktorlarda bu yüzden kovuşturmaya uğramışlar ve Karlıova kentinde Türk asıllı bir doktor, bir toplantıda sünneti savunduğu için bütün hakları elinden alınmıştır.⁹⁵Bulgaristan'ın uyguladığı sünnet yaşağına tepki olarak Bulgaristan'da yakınları bulunan bir baba iki çocuğunu Bulgaristan İstanbul Konsolosluğu önünde sünnet ettirerek, sünnet artıklarını bir kurdele içerisinde konsolosluğun tabelasına asmıştır.⁹⁶

Dini yaşamı kısıtlamaya yönelik olarak camiler çeşitli bahanelerle kapatılırken yerlerine farklı mekânlar açılmıştır. Örneğin Bulgaristan'ın kurulduğu

⁹² “Bulgaristan'dan Gelen Mutfak Önlüğünden Gizli Mektup”,**Tercüman**,26 Ocak,1985,s.6.

⁹³ Türker Acaroğlu,”Düşünenlerin Düşünceleri”,**Milliyet**,21 Şubat,1985,s.3.

⁹⁴ “Bulgar Adı Alana 50 Dolar Zam”,**Milliyet**,8 Nisan 1985,s.4.

⁹⁵ Türker Acaroğlu,**a.g.e.** ,s.3.

⁹⁶ “Bulgar Konsolosluğu Önünde Sünnet Düğünü”,**Tercüman**,8 ağustos 1986,s.3.

ilk yıllarda 82 cami bulunan Sofya'da 1985 yılı başlarında sadece bir cami (Banyabaşı Camii) kalmıştır.⁹⁷

Bulgaristan'daki Türklerin Türkiye'deki yakınlarına gönderdikleri mektuplarda cenazelerinin papazlara gömdürüldüğü, daha sonra gece cenazeleri mezarlarından çıkarıp İslam inanışlarına göre tekrar gömdüklerinden bahsedilmektedir.⁹⁸Bulgaristan'dan gelen şifreli bir mektupta halka parasız tabut dağıtılmaya başlanmıştır.⁹⁹Ayrıca, bütün Türk ve Müslüman mezarlıkları tahrip edilmiştir. Mezar taşları üzerindeki asırlık yazılar ve Türk'ün sembolü olan ay yıldızlar birer birer kazınmıştır.¹⁰⁰

Kıcaali'ye bağlı Gorki İzvor Kasabası'nda bayramlaşmak için sokağa çıkan Bulgaristan Türkleri dövülmüş ve bunun sonucunda da yaralanmalar olmuştur. Yoblanova kentinin Vroni, Kon, Obitel ve Filaretovo kasabalarında ise bayramı kutlamak ve bayram namazı kılmak isteyen otuz kadar Türk tutuklanmıştır.¹⁰¹ Yine, bayramı kutlamak isteyen Türklerle Bulgar Polisi arasında çıkan çatışmada iki Türk öldürülmüş ve 187 Türk tutuklanmıştır.¹⁰²

D. Diğer Uygulamalar

Müslüman-Türk azınlığın şalvar giymeleri ve başörtüsü takmaları, kendi gelenekleri doğrultusunda düğün ve benzeri kutlamalar yapmaları, düğünlerde halkoyunları oynamaları, yapılmasına izin verilen eğlencelerde Türkçe şarkı söyleyip dinlemeleri kanunla yasaklanmış, polis gücüyle durdurulmuştur.¹⁰³Pomorie Belediye Başkanı verdiği yazılı emirde “Düğünlerde Türk müziği çalan orkestranın elemanlarını cezalandırın, müzik aletlerine de el koyun” demiştir.¹⁰⁴

Türklerin toplu halde yaşadığı Rodoplar bölgesiyle Deliorman'dan alınan gençler,Sofya Burgas, Dimitovgrad vs. gibi Türklerin hiç denecek kadar az bulunduğu şehirlere gönderilmiştir..Bu nüfus kaydırmalarına paralel olarak karşılıklı

⁹⁷ Lütem,**a.g.e.** ,C.I.,s.451.

⁹⁸ “İnönü: Bulgaristan'daDurum Vahim” ,**Milliyet**,29 Ocak 1985,s.3.

⁹⁹ “Türlere Tabut Bedava” ,**Milliyet**,15 Nisan 1985,s.3.

¹⁰⁰ Beğlan Toğrol,**a.g.e.**,s.81.

¹⁰¹ “Bulgarlar Bayramlaşan Türkleri Dövdü” ,**Milliyet**,1 Haziran 1987,s.1.

¹⁰² “Bulagaların Bayram Kıyımı” ,**Tercüman**,3 Haziran 1987,s.3.

¹⁰³ “Türlere Bulgar Baskısı” ,**Cumhuriyet**,8 Nisan 1986,s.7.

¹⁰⁴ “Türkçe konuşan Herkesten 50 Leva Alın” ,**Tercüman**,13 Temmuz 1986,s.1.

evlenmeler de teşvik edilmiş,bilhassa “staj görecekler”,”kurs görecekler”,”hemşire olacaklar” vs. gibi bahanelerle ailelerinden alınıp Bulgar bölgelerine dağıtılan Türk kızlarının Bulgarlarla evlenmeleri sağlanmıştır.¹⁰⁵Türklerle Bulgarlar arasındaki evlilikleri özendirmek amacıyla böyle bir evliliği gerçekleştirecek kişilere devlet tarafından başta dayalı döşeli ev ve iş güvencesi olmak üzere çeşitli olanaklar tanınmaya başlanmıştır.¹⁰⁶

Bulgar nüfusa oranla büyük bir hızla artan Türkleri öldürmek veya kısırlaştırmak amacıyla aşilar yaptığına dair haberler Türk basınında yer almıştır. Kısırlığa yol açması için “Savenaletta” ve sinir, zekâ hasletlerinde olumsuz etki yapan ”Reserpin” adlı tabletlerin zorla kullanılmasına yönelik Dünya Sağlık Örgütü ve Birleşmiş Milletler’e şikâyetlerde bulunulmuştur.¹⁰⁷

Bu baskıların dışında, Türklerin yaşadığı yerlerde okul çağındaki bazı çocuklar ailelerinden alınarak Bulgarların yoğun olarak yaşadığı yerlerdeki yatılı okullara gönderilmişlerdir.¹⁰⁸

B. Müslüman-Türk Azınlığa Uygulanan Politikalara Yönelik Bulgar Savları

Bulgaristan hükümetinin tek uluslu bir devlet oluşturmak için Müslüman-Türk azınlıklara ve diğer azınlıklara yönelik uygulamalarının bir dayanağı olmalıydı. Bu bağlamda Bulgar bilim adamları ve tarihçiler Bulgarlaştırmayı meşrulaştırıcı çalışmalar yapmışlardır. 1975 yılında Prof.Nikolay Mizov ,”Taynoto Na Liçnoto İme” (Özel İsmi Sırları), 1982 yılında tarihçi Boris Desibev “Ahrida Nepoznata Zemya” (Bilinmeyen Ahrida Toprakları) adlı kitaplarında Bulgaristan toprakları üzerinde yaşayan tüm insanların Bulgar olduklarını ileri sürdüler. Bulgaristan’ın 17.Yüzyılda Osmanlıların hâkimiyetine girmesiyle, Bulgarların zorla Türkleştirildiklerini, Bulgaristan toprakları üzerinde Türk olduklarını iddia edenlerin aslında 17.yüzyıl’da zorla Türkleştirilmiş Bulgarlar olduklarını savundular. Boris DEsibev, Kırcaali’de yayınlanan yarı Türkçe “Yeni Hayat “ gazetesine 1 Ekim 1983 tarihinde yazdığı bir yazıda ise “Bu yörede yaşayan ve Türk olduklarını iddia eden

¹⁰⁵ Bilal Şimşir”Bulgaristan Türkleri”,**Türk Kültürü Dergisi**, S:263,Mart 1985,s.143.

¹⁰⁶ “Bulgarlaştırmada Yeni Aşama”**Hürriyet**,9 Nisan 1985,s.3.

¹⁰⁷ “Bulgarlar Türk Kadınlarını Kısırlaştırıyor”,**Milliyet**,25 Şubat 1985,s.7.

¹⁰⁸ “Bulgarlaştırmada yeni Aşama”,**Hürriyet**,9 Nisan 1985,s.3.

halk aslında 16.yüzyıla kadar katışıksız Bulgardı.16.Yüzyıl'dan itibaren buraları işgal eden Osmanlılar, bu temiz Bulgarları zorla Türkleştirdiler. Şimdi, bizim yapmamız gereken iş bu insanların öz benliklerine döndürmektir” iddiasını ileri sürdü.¹⁰⁹

1990–1997 yılları arasında Bulgaristan’da Cumhurbaşkanlığı yapan Dr.Jelio Jeleve’ye göre de; Türk azınlığı yoktur, Osmanlının zorla Türkleştirdiği Bulgarlar vardır savını savunan Devlet Başkanı Todor Jivkov’un asıl amacı ise “tek uluslu” bir devlet oluşturmaktı. Türklerin kıyafetlerini değiştirerek, onlara Bulgar isimleri vererek, kamusal alanda adillerini yasaklayarak onların otomatikman Bulgar olacağını düşünüyordu. Eğer herkes Bulgar ismi taşıyorsa kimin hangi etnik kökenden olduğunu nasıl bileceksin fikrindeydi.¹¹⁰

C.Bulgaristan’da Yaşananlara Karşı Türk Hükümetinin Tutumu:

Bulgaristan hükümeti, Müslüman -Türk azınlığa karşı başlatılan asimilasyonu gizleme ya da inkâr etme yoluna gitmişse de başarılı olamamış, Türk ve dünya basınında yer alan haberler sonucu yapılanlar ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalara en fazla tepki ise Türkiye’den gelmiştir.

Türk hükümetinin ilk girişimleri 1985 yılının Ocak ayında başladı. 7 Ocak 1985 günü Bursa göçmenleri, Bulgaristan’daki yakınlarının zorla adlarının değiştirildiğini Devlet Bakanı Mesut Yılmaz ‘a anlatmışlar ve Yılmaz,”Konudan tümüyle haberdarız. Bulgaristan hükümetinin bu uygulamasına son vermesi için gereken her türlü girişimde bulunacağız. Sizlerden tek isteğim, soğukkanlılığınızı bir süre daha korumanızdır.” demiştir.¹¹¹ 15 Ocakta Dışişleri Bakanlığı sözcüsü Yalım Eralp da, Bulgaristan’daki olaylara değinerek:”Bir sorun var halletmeye çalışıyoruz. Bulgaristan’da halen bir milyon yüz bin dolayında Türk’ü ilgilendiren sorunun çözümü için gerekli girişimlerin yapıldığını ,”belirtmiştir. Aynı gün, Cumhurbaşkanı Kenan Evren’den Bulgar Devlet Başkanı Todor Jivkov’a bir mesaj göndermiş sorunun iki ülke arasındaki iyi komşuluk ve dostluk ilişkileri çerçevesinde anlayışla

¹⁰⁹ “Baskıya Tarihi Kılıfta Bulundu”,**Güneş**,29 Ocak 1985,s.7.

¹¹⁰ “Azınlık Ezilirse Özgürlük Olmaz”,**Hürriyet**,5 Haziran 2009,s.25.

¹¹¹ “Bulgar Zulmü”,**Milli Gazete**,8 Ocak 1985,s.1.

ele alınacağını umduğunu bildirmiştir. Jivkov, mesaja cevap olarak konuyla bizzat ilgileneceğini ve aralarındaki dostluğun sorunu çözmeye yeteceğini belirtmiştir.¹¹²

Bu sıralarda Bulgaristan turizm örgütü “Balkan Turist”, Türkiye basınındaki “Anti Bulgar” propaganda nedenini ileri sürerek, Türkiye’den gelecek Türk turistlere hizmet vermeyeceklerini ve daha önce yapılmış rezervasyonların da iptal edileceğini bildirmiştir.¹¹³ Bu gelişmelerin ardından Türk ve Dünya basınında baskının ve zulmün arttığı yolunda haberler yoğunlaşmış ve ondan sonraki günlerde de Ankara’da gelişmeler hızlanmıştır. 18 Şubat’ta Bakanlar Kurulu, Bulgaristan Türk azınlığı sorununu görüşmüş ve bilgi almak için Ankara’ya çağrılmış bulunan Türkiye’nin Sofya Büyükelçisi, Ömer E.Lütem’i dinlemiştir. 20 Şubat’ta ise Türkiye Büyük Millet Meclisi gizli bir oturumda Bulgaristan’daki soydaşlarımızın durumunu görüşmüş ve konu ile ilgili olarak hükümet, Türk ve Bulgar Bakanları düzeyinde görüşmeyi içeren bir nota’yı Bulgaristan’a 22 Şubat 1985’te vermiştir. Bu notada “geniş kapsamlı bir göç “ dâhil, her çeşit alternatifin görüşülmesi önerilmiştir.¹¹⁴

Türk hükümetinin nota verdiği aynı gün Hükümet sözcüsü Mesut Yılmaz, Hükümet adına yaptığı yazılı açıklamada; Türkiye’nin Bulgaristan’ın içişlerine karışmayı amaçlamadığını, ancak Bulgaristan Türkleri hakkında Türk makamlarına intikal eden haberlerden üzüntü duyulduğunu ve Bulgar makamlarının biran önce konuya eğilip çözüm bulması gerektiğini belirtmiştir.¹¹⁵

28 Şubat’ta Bulgaristan, Türk notasına soğuk bir karşılık verdi. Bulgaristan’ın bir göç anlaşması için hemen bir masaya oturma eğiliminde olmadığı anlaşıldı.¹¹⁶ Bunun üzerine 4 Mart ‘ta Bulgaristan’a ikinci Türk notası verildi ve Bulgar notasının açıklayıcı bilgilerle aydınlığa kavuşturulması istendi.¹¹⁷ 7 Mart günü ise Türkiye, Bulgaristan’daki Türkleri “Türk azınlığı” veya “soydaş” saydığını, Bulgaristan’daki Türk azınlığa yapılan baskılara son verilmesi gerektiğini Dışişleri sözcüsü Eralp aracılığıyla bir kez daha vurgulamıştır.¹¹⁸

¹¹² “Evren, Jivkov’dan Çözüm İstedi”, **Cumhuriyet**, 6 Ocak 1985, s.8.

¹¹³ Altan Öymen, “Yok öyle şey”, **Milliyet**, 25 Ocak, 1985, s.7.

¹¹⁴ Mehmet Barlas, “Dikkatli Bir Nota”, **Milliyet**, 23 Şubat 1985, s.7.

¹¹⁵ “Sofya’ya Nota Verdik”, **Milliyet**, 23 Şubat, s.7.

¹¹⁶ “Sofya’dan Soğuk Yanıt”, **Cumhuriyet**, 2 Mart 1985, s.11.

¹¹⁷ “Bulgaristan’a 2’nci Nota Dün Verildi.”, **Milliyet**, 6 Mart, 1985, s.8.

¹¹⁸ “Ankara: Bulgaristan’daki Türkleri Soydaş Olarak Kabul Ediyoruz”, **Cumhuriyet**, 8 Mart 1985, s.7.

9 Mart'ta Başbakan Turgut Özal, Federal Alman "Die Welt" gazetesine verdiği demeçte,"Türkiye, Bulgaristan'daki bütün Türkleri almaya hazırdır. Bulgaristan, Türk azınlıklar üzerine uyguladığı faşist zorlama metotlarından vazgeçmeli ve bizimle konuyu görüşmeyi kabul etmelidir. Bulgarlar, önce azınlıklar üzerine baskı uygulamadığını, kimsenin isminin değiştirilmediğini iddia ettiler. Şimdi de, Türklerin isimlerini kendiliğinden değiştirdiklerini iddia ediyorlar. Konu azınlıklar sorunudur. Bulgarların yaptığı uygulama Sovyetler için deneme niteliğindedir " demiştir.¹¹⁹

Bulgaristan'ın Türkiye'nin 2.notasına yanıtı 22 Mart'ta geldi ve "Bulgaristan'da sadece Bulgaristan vatandaşlarının yaşadığı, Bulgaristan'ın ırklara ve dinlere saygılı olduğu ve bu kapsam dışındaki yorumların Bulgaristan'ın içişlerine müdahale olacağı, göç anlaşmasına ya da dışişleri düzeyinde toplantıya hayır denildiği" bildirildi.¹²⁰

Bulgaristan hükümetinin bu tutuma karşı Türk hükümeti kararlı tavrını devam ettirdiğini görüyoruz. Öyleki,31 Mart'ta Amerika Birleşik Devletleri'ne yapmakta olduğu ziyaret çerçevesinde, New York'ta, Türk-Amerikan Dernekleri Federasyonunda konuşan Başbakan Özal,"Bulgar zulmü durmazsa tüm dünyada nümayiş yaparız,"dedi.¹²¹

3 Nisanda Bulgar Meclis Başkanı ve Politbüro üyesi Stanko Todorov'un Bulgaristan'daki Türklerle ilgili olarak yaptığı konuşmada Türklerin Bulgar adları alma işleminin tamamlandığını, Bulgaristan'da Türk kalmadığını, Türkiye'ye göç etmek isteyenlerin Bulgaristan'ın başka yerlerine sürgüne gönderileceklerini söylemesi Türk basınında yankı buldu.¹²²Bunun üzerine 3 Nisan günü Devlet Bakanı Mesut Yılmaz, Stanko Todorov'un konuşmasıyla ilgili olarak Hükümet adına yaptığı yazılı açıklamada; 40 yıldır baskı ve şiddete karşı koyabilmiş olan Bulgaristan Türklerinin, isimleri zorla değiştirilse de Türklüklerini koruyacaklarını, dillerine,

¹¹⁹ "Bulgaristan'daki Bütün Türkleri Alamaya Hazırız",**Hürriyet**,10 Mart 1985,s.8

¹²⁰ "Sofya Yine Hayır Dedi",**Cumhuriyet**,27 Mart 1985,s.11.

¹²¹ Başbakanın konuşması aynen şöyleydi:"Bulgarlar, göz göre göre Türk soydaşlarımızın isimlerini değiştiriyorlar. Eğer bu zulmü durdurmazlarsa, dünyanın her yerinde nümayişler ve yürüyüşler yaparız. Dünyanın her yerine gideriz. Bugüne kadar çok şey yaptık. Bundan sonra da çok şey yapar ve onları rahat bırakmayız. Burada Birleşmiş Milletler var. İşte siz gidip Birleşmiş Milletler binasının önünde de gösteri yapın." "Zulüm Durmazsa Tüm Dünyada Nümayiş Yaparız",**Güneş**,1 Nisan 1985,s.1.

¹²² "Bulgaristan'ın Bir Küstahlığı Daha",**Güneş**,3 Nisan 1985,s.1.

dinlerine, örf ve adetlerine bağlı kalmaya devam edeceklerini ve Türk milleti de her zaman Bulgaristan Türkünün yanında yer alacağını ve Türkiye'nin Türk azınlığının meselelerine gerektiği şekilde eğilmeye devam edeceğini belirtmiştir.¹²³

Türkiye, Bulgaristan'daki soydaşlarımızla ilgili olarak üçüncü notayı da 3 Nisan günü verdi ve diğer notalardaki Türk görüşünü yeniden vurguladı. Kapsamlı bir göç anlaşması da dâhil olmak üzere soruna çözüm getirmek amacıyla ikili görüşmeler yapılması istendi. Ayrıca, Bulgaristan'daki Türk azınlığı davasının diyalog yoluyla çözülmesi için ısrarlı olduğunu belirtmiştir.¹²⁴

Bundan sonra Türkiye, Bulgaristan Türkleri sorununu çeşitli uluslararası forumlara götürdü. Bir yandan sorunu dünya kamuoyuna duyurmaya çalışırken, öte yandan Bulgaristan'la diyalog beklentisini de sürdürdü.24 Ağustos da Türk gazeteleri Sofya'ya dördüncü Türk notasının da verildiğini duyurdular. Dışişleri sözcüsü Eralp,"Bulgaristan'ın Türk azınlığa yapılan baskıları ikili planda görüşmediği sürece Türkiye'nin tabiatıyla konuyu uluslar arası forumlarda takip etmek durumunda olduğunu " açıkladı.¹²⁵ Aynı gün gazeteler, tedavi için Amerika'da bulunan Başbakan Turgut Özal'ın Bulgaristan'daki baskılarla Güney Afrika'daki ırkçı baskıların aynı olduğu yolunda bir demeç verdiğini yazdılar.¹²⁶

D.Bulgaristan'da Yaşananlara Türkiye Dışındaki Tepkiler ve Türkiye'nin Uluslararası Alanda Girişimleri:

Bulgaristan'ın Müslüman-Türk azınlığa karşı uygulamaları dış basın da takip etmiş, olayları dünyaya duyurmuştur.22 Şubat 1985 tarihinde İngiliz The Guardian'da yayımlanan bir yazıda "Bulgaristan'da II.Dünya Savaşı'nın bitişinden bu yana iktidarda olan komünistler Türk azınlığı eritmek için sert uygulamalar yapmaktadırlar.Olayların patlak verdiği bölgelere giriş-çıkış imkânsız olduğu için gelen haberler net değildir.Ancak durumun Türk parlamentosunda gizli oturum yapmayı gerektirecek kadar endişe yarattığı da ortadadır. İnkâr edilmeyen bir gerçek Bulgarların bu yılın sonunda yapılacak nüfus sayımına kadar Türklere isimlerini değiştirmeleri için zor kullanmayı sürdüreceklerdir. Bulgarlar, Türkiye ile ilişkilerini

¹²³ "Soydaşlarımızın Yanındayız",**Cumhuriyet**,4 Nisan 1985,s.11.

¹²⁴ "Sofya'ya 3.Nota",**Hürriyet**,13 Nisan 1985,s.1.

¹²⁵ "Bulgarlara Bir Nota Daha",**Milliyet**,24 Ağustos 1985,s.1.

¹²⁶ "Özal'ın Açıklaması",**Cumhuriyet**,24 Ağustos 1985,s.1.

sürdürmeye büyük önem verdiklerini tekrarlamaktadırlar. Türkler de komşuları ile iyi geçinmek niyetindedirler. Ancak olup bitenlerin yalan olduğu ispatlanmazsa birilerinin kurbanların sesini duyurması şarttır. Eğer Türkler bunu yapmazsa başkasının böyle bir derdi yükleneceğini beklemesinler..” demiştir. Belçika’nın en büyük gazetelerinden Le Soir gazetesinde “Balkanlar dinamit fiçisine dönüyor.” başlıklı haberle bölgeye basın alınmaması eleştirilmiştir.¹²⁷

Federal Almaya’nın önde gelen gazetelerinden “Frankfurter Allegemeine” konuyla ilgili olarak Bulgaristan’daki uygulamaların diğer Doğu Bloku ülkelerinde başka azınlıklar üzerinde tamamlanmış olan uygulamaların benzeri olduğu görüşüne yer verilmiştir. Bulgaristan’ın Türk azınlığa karşı uyguladığı baskı politikasıyla eleştiri ve nefreti üzerine çektiği belirtilmiştir. Papa’ya yapılan suikasttan sonra Bulgaristan’a güvensiz bakanların çok olduğuna değinilerek Bulgar yönetiminin de bu güvensizliği körüklediğinden söz edilmiştir.¹²⁸

Bulgaristan’da yaşananlara diğer devletlerden de tepkiler gelmiştir. Yugoslavya Meclis Başkanı Milan Rajojiç, TBMM ‘nin 65.inci kuruluş yıldönümünü törenleri nedeniyle resmi davetli olarak geldiği Türkiye’de ,”Komşu iyi yapmıyor” diyerek Türk gibi köklü bir kültür ve geçmişe sahip bir topluma baskının iyi sonuçlar vermeyeceğini söyleyerek Türkiye’nin yanında yer almıştır.¹²⁹

Konuya Dışişleri Bakanlığı düzeyinde destek veren İngiltere, konuyu özellikle Bulgaristan’a yaptığı resmi ziyaretlerde dile getirmiştir. İngiliz Dışişleri Bakanı Sir Geoffrey Howe, 10-11 Şubat 1985 tarihinde Bulgaristan’a yaptığı ziyarette Bulgaristan Dışişleri Bakanı Mladenov’dan Türklerle ilgili basında çıkan haberlerin asılsızlığını ispatlamak için sınırı açmasını istemiştir. Ancak, Mladenov soruya net bir cevap vermemiştir.¹³⁰

Amerika Devlet Başkanı Reagan, Amerikan Türk Dernekleri Federasyonuna Dışişleri Bakanlığı’nın Doğu Avrupa Masası Direktörü Richard Combs aracılığıyla gönderdiği mektupta “...Amerikan Dışişleri Bakanlığı olarak Bulgar hükümetinin Bulgaristan’daki Türklere zorla Bulgar isimlerini kabul ettirmek için başlattığı

¹²⁷ “Dünya Basınında Bulgar Mezalimi”, **Tercüman**, 23 Şubat 1985, s.4.

¹²⁸ “Bulgar Zulmü Dünya Basınında”, **Milliyet**, 24 Şubat 1985, s.7.

¹²⁹ “Komşu İyi Yapmıyor”, **Hürriyet**, 27 Nisan 1985, s.4.

¹³⁰ “Howe Bulgaristan’dan Sınırı Açmasını İstedi”, **Tercüman**, 13 Şubat 1985, s.1.

kampanyayı dikkatle izliyor, bu isteğe karşı direnen Türklere şiddet eylemleri uygulandığı ve birçok Türk'ün yaşamını yitirdiği yolundaki haberlerinde altını çiziyoruz. Bulgar hükümetinin Türklerin yaşadığı bölgeye hiçbir gazeteci kabul etmediğini bilmekteyiz. Yakın bir gelecekte bu sorunu uluslar arası bir toplantıya getirmek kararındayız.” denilmiştir.¹³¹

1986 yılı Ocak ayında ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan adının açıklanmasını istemeyen üst düzey bir sözcü Bulgaristan'da yaşayan Türklerle ilgili endişelerinin devam ettiğini belirtmiştir. Sözcü, Bulgaristan'da 1985 yılında yapılan nüfus sayımında etnik kökenlerin dökümünün yapılmadığını dikkat çekerek Amerika'nın bu konuda duyduğu endişelerin devam edeceğini belirtmiştir.¹³²

Müslüman-Türk Azınlıklara yönelik uygulamalara tepki veren ülkelerin yanında, Bulgaristan yanlısı tutum sergileyen devletler de olmuştur. Sovyetler Birliği, Bulgaristan'a açıktan destekte bulunmasa da, karşısında olmamıştır.¹³³ Yunanistan olayların başından sonuna kadar Bulgaristan'ın yanında yer almıştır. Öyle ki, kendisinde “Yunanistan'da Türk azınlık yoktur” iddiasında bulunmuştur.¹³⁴ Irak ise Türkiye'yi Bulgaristan'ın içişlerine karışmakla suçlamıştır. Irak Başbakan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan Bulgar zulmünü kınamaktan kaçınarak “Kimseyi ilgilendirmez” demiş ve sözlerine “Orada komünist bir rejim vardır. Böyle bir baskının, böyle bir rejimde yepyeni olmadığını herkes biliyor.” demiştir. Bu tutumun da Bulgaristan'la arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerin etkili olduğu düşünülebilir.¹³⁵

Türkiye, Bulgaristan'la yaptığı ikili görüşmelerle “Türk azınlığı sorununu” çözemeyeceğini anlayınca konuyu uluslararası kuruluşlara götürmüştür.¹³⁶ İslam Konferansı Teşkilatı, Türk hükümetinin yoğun girişimleri sonucu 6–10 Ocak 1986'da Fas'ın Fez şehrinde Dışişleri Bakanları toplantısında “Bulgaristan'daki Müslüman- Türk azınlığın kötü durumunu ” gündeme getirmiştir.¹³⁷ Konferans sonunda alınan kararda, Bulgaristan Türklerinin kendi kültürlerini, dini inançlarını,

¹³¹ Lütem, a.g.e., C.I., s.500.

¹³² “Bulgaristan'daki Türklerle İlgili Endişelerimiz Sürüyor”, **Tercüman**, 19 Ocak 1986, s.4.

¹³³ Lütem, a.g.e., C.I., s.492

¹³⁴ “Yunanlılar da Bulgar İddiasında Tutuldu”, **Tercüman**, 22 Kasım 1987, s.4.

¹³⁵ “Bırak Bulgar Zulmetsin”, **Tercüman**, 22 Temmuz 1986, s.1.

¹³⁶ “Bulgarları Dünyaya Şikâyet Edeceğiz”, **Milliyet**, 17 Mart 1985, s.11.

¹³⁷ “Bulgar Zulmü İslam Konferansı'nda”, **Milliyet**, 1 Ocak 1986, s.8.

dil ve geleneklerini koruma hakkına sahip olmaları gerektiği belirtilmiş, ancak kınama kararı alınmamıştır. Buna rağmen üç kişilik bir temas grubu oluşturularak onlardan gelecek toplantılar için konuyla ilgili kapsamlı raporlar hazırlanması istenmiştir. Cezayir, Suriye, Libya ve Güney Yemen, Kamerun ve Filistin Kurtuluş Örgütü karara destek vermemiştir.¹³⁸

Bulgaristan'daki Müslüman azınlığın durumunu saptamak ve izlemekle görevlendirilen "Temas Grubu", Bulgaristan'a ve Türkiye'ye yaptıkları ziyaretler sonucu oluşturduğu raporu 21-25 Mart 1988'de Amman'da toplanan 7.Dışişleri Bakanları Konferansı'na sunmuştur. Raporda; Bulgaristan'daki Müslümanların isimlerinin zorla değiştirildiği, dinlerinin gereklerini özgürce yerine getiremedikleri ve çoğunluğu Türk olan Müslümanların kendi dillerini kullanma haklarının olmadığı yönünde tespitlerde bulunulmuştur. İslam Konferansı Teşkilatı tarafından etkili bir karar alınamamıştır.¹³⁹

Avrupa Konseyi'de Bulgaristan'daki Türk-Müslüman azınlığın Türkçe konuşmasının yasaklandığı ve dini inançların gereğini yerine getirmelerine izin verilmediğini içeren bir rapor hazırlamıştır.¹⁴⁰ Bu rapor Avrupa Konseyine Üye Olmayan Ülkeler Komisyonu'nun 1-4 Temmuz 1985 tarihleri arasında Hamburg'ta yaptığı toplantıda görüşülmüş ve komisyon tarafından Daimi Komisyona gönderilmesine karar verilmiştir. Rapor İngiliz İşçi Partisi Cox'un itirazlarına rağmen 26 Eylül günü onaylanmıştır. Raporu hazırlayan İngiliz Milletvekili David Atkinson komisyonda yaptığı konuşmasında "Türklerin iyi niyetli girişimleri cevapsız kaldı. Bulgarların kapıları açmamaları, yalan söylediklerinin delilidir? Bulgaristan'da Nazizm metotları uygulanıyor." demiştir.¹⁴¹

Türlere yapılan baskıların NATO'da dile getirmenin yararlı olacağı Türk Dışişleri tarafından değerlendirilmiş, 7 Kasım 1985 günü NATO Genel Kurulu'nun toplantısında Türk heyeti tarafından sunulan Bulgaristan'daki Türlere yapılan baskıları kınayan karar tasarısı beş çekimser oyla kabul edilmiştir.¹⁴²

¹³⁸ "Bulgar Zulmü Karşısında İslam Dünyası Bütünleşti", **Tercüman**, 1 Ocak 1986, s.4.

¹³⁹ "İKÖ'nün Bulgaristan Raporu", **Milliyet**, 26 Mart 1988, s.7.

¹⁴⁰ "Kanlı Bulgar Zulmü Raporu Geçti: Türkleri Öldürdüler", **Milliyet**, 19 Haziran 1985, s.3.

¹⁴¹ "Bulgar Zulmü Hemen Dursun", **Tercüman**, 27 Eylül 1985, s.4.

¹⁴² "NATO'dan Bulgaristan'a Kınama", **Cumhuriyet**, Kasım, 1985, s.12.

Bu konu Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı'nda 7 Mayıs 1986 tarihinde başlayan ve altı hafta süren Ottawa toplantısında da dile getirilmiştir. Türkiye, Bulgaristan'ı Helsinki Nihai Senedi'nin yedinci maddesinde yer alan " Ülkelerinde ulusal azınlıklar bulunan devletler bu azınlıklardan olan kişilere yasa önünde eşitlik hakkı tanır, bu kişilere insan haklarından ve temel özgürlüklerinden etkin olarak tümüyle yararlanma olanağı sağlarlar ve bu biçimde bu alandaki yasal haklarını korurlar." hükmü ve AGİK üyesi ülkeler açısından bağlayıcı olan Madrid Konferansı Sonuç Belgesi'nde yer alan "Ulusal azınlıklara mensup kişilerin haklarına saygı gösterilmesi" ilkesinin gereğini yerine getirmediği gerekçesiyle eleştirmiştir.¹⁴³ Toplantıda Bulgaristan'da Türk azınlığı ile ilgili bir sonuca varılmamış ancak konunun uluslar arası alanda bilinmesine katkısı büyük olmuştur.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda da konu ele alınmış, Türk ve Bulgar temsilciler arasında çok şiddetli tartışmalar yapılmıştır. Bunlardan birisi Türk Dışişleri Bakanı Halefoğlu'nun 1986 yılı Ekim ayında Bulgaristan'daki Türk azınlığın durumuna değinmesine sinirlenen Bulgaristan BM temsilcisi Boris Tsvetkov bunun hasmane bir tutum olduğunu belirterek "Türkiye'nin sözde Türk azınlığa ilişkin iddiaları tam bir uydurmadır. Bulgaristan'da dinsel bir baskı yapılmıyor. Kimseden saklayacak bir şeyimiz yoktur. Her yıl ülkemizi ziyaret eden binlere kişi tüm vatandaşların eşit haklara sahip olduğunu görüyor..." demiştir. Türkiye BM Daimi Temsilcisi İlter Türkmen'de karşılık olarak "Bulgar temsilcisi herkesin Bulgaristan'ı serbestçe ziyaret edebileceğini söyledi. Önemli olan Türkler dâhil Bulgar vatandaşlarının istedikleri takdirde bu ülkeyi terk edebilmeleridir. Oysa onların öyle bir hakkı yoktur." demiştir. Türkmen, Bulgar temsilcisinin Türkiye'deki yaşam koşullarını kötülemesi karşısında da "Burada iki ülke arasında mukayese yapmak istemiyorum. Bunun yeri burası değildir. Ancak eğer Türkiye'nin durumu bu kadar kötü olsaydı, Bulgaristan'daki bir buçuk milyon Türk neden Türkiye'ye göç etmek istiyor." diye sormuştur.¹⁴⁴

1987 yılında da İlter Türkmen, BM İnsan Hakları Komite'sindeki yaptığı konuşmada ABD, İslam Ülkeleri, Uluslar arası Af Örgütü raporlarından örnekler

¹⁴³ "Tür Diplomasisi Bulgaristan'a Karşı Atağa Geçti", **Cumhuriyet**, 18 Nisan 1985, s.12.

¹⁴⁴ "Türk-Bulgar Düellosu", **Milliyet**, 4 Ekim 1986, s.5.

vererek Türklere yapılan baskıları göz önüne sermiştir.¹⁴⁵Dışişlerimizin tüm gayretlerine rağmen BM Genel Kurulu'nca bağlayıcı kararlar alınmamıştır.

Uluslararası Af Örgütü Bulgaristan'da Türklere yapılan baskıları kınamak için 1985 yılı Temmuz ayında geniş bir basın kampanyası yapmıştır. Örgüt, her ülkede bulunan yerel kuruluşlara başvurarak, baskılara karşı Bulgar makamlarına protesto mektupları göndermelerini istemiştir. ¹⁴⁶1986 yılında da “Bulgaristan: Türk azınlıklar hapsediliyor.” başlıklı kırk sayfalık bir rapor yayınlamıştır. 1987 yılında ise on yedi sayfalık “Bulgaristan: Etnik Türklere Karşı İnsan Hakları İhlalleri Devam Ediyor” başlıklı bir ikinci rapor yayınlanmıştır. Raporunda, birinci raporda yer alan Türklere yapılan baskı, kötü muamele ve haksız tutuklamaların devam ettiğine değinilmiştir.¹⁴⁷

Ayrıca, Af Örgütü Bulgaristan'a giderek olayları yerinde incelemek amacıyla Bulgaristan yönetimine defalarca müracaat etmiş ancak her defasında olumsuz cevap almıştır. Örgütün Londra'daki basın sözcüsü David Laulist Bulgaristan'a öldürülen Türklere ilgili olarak Af örgütü ve üyeleri tarafından Türklerin durumunu soran çok sayıda başvuruya Bulgar hükümetinin yalan ve çelişkili açıklamalar yaptığını söylemiştir. Bulgaristan'ın söyledikleri doğruysa Af Örgütü üyelerine olayların yerinde görülmesi için izin vermesi gerektiğini belirtmiştir.¹⁴⁸

Uluslararası Af Örgütü bu raporlarla Bulgaristan'daki Türklerin durumlarını kamuoyuna duyurmaya çalışmış, konuyla yakından ilgilenmesi sebebiyle uluslararası kuruluşlar içerisinde en etkin görev yapan kuruluş olmuştur.

¹⁴⁵ “Bulgar Zulmü BM’de”,**Milliyet**,26 Kasım 1987,s.3.

¹⁴⁶ “Sofya’ya Protesto Mektupları Yazın”,**Milliyet**,24 Temmuz 1985,s.3.

¹⁴⁷ Lüttem,**a.g.e.** ,C.II.,s.603.

¹⁴⁸ “Türkler Yaşıyorsa İzin Verin Görelim”,**Cumhuriyet**,2 Temmuz 1986,s.1.

İKİNCİ BÖLÜMÜ

1989 GÖÇÜNÜN OLUŞUMU

I. 1989 GÖÇ ÖNCESİ TÜRKİYE-BULGARİSTAN İLİŞKİLERİ

II. Dünya Savaşının sonuna kadar çok dağınık bir siyasal görünüme sahip olan Balkanlar bölgesinde, komünist partilerin yönetimi ele geçirdikleri 1944–1948 döneminde ve onu izleyen 1949-1953 yılları arasında, bu çok kutuplu görünüm ortadan kalkmış ve bölge iki temel bloğa ayrılmıştır. Bir yanda Batının nüfuzu altında Türkiye ile Yunanistan, öte yanda Sovyet nüfusu altında Bulgaristan, Romanya, Yugoslavya ve Arnavutluk.¹⁴⁹ Böylece, Sovyetler Birliği'nin nüfuzu altına giren Bulgaristan'la Türkiye'nin ikili ilişkileri genel itibariye Sovyetler Birliği'nin Türkiye ile olan ikili ilişkilerine paralel olarak gelişmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan'ın farklı bloklarda yer almalarının bir sonucu olarak Türk –Bulgar ilişkileri yıllarca soğukluğunun korumuştur. Öyle ki, 1950 Kore savaşı başladığında, daha önce detaylı olarak bahsettiğimiz 1950–1951 göçünde Bulgaristan, 250 bin Türkü Türkiye'ye göç etmeye zorlamıştır. Türkiye bunu Sovyetlerin Bulgaristan üzerindeki baskı hareketi olarak yorumlamıştır.

1962 yılında Küba krizinden sonra Sovyetler Birliği ve ABD arasında meydana gelen yumuşama politikası Türk-Bulgar ilişkilerini de etkilemiştir.10 Ekim 1964 tarihinde Türkiye ile Bulgaristan arasında Sofya'da turizm alanında işbirliğini gören bir anlaşma imzalanmıştır.1968 yılında yapılan göç anlaşması ile ilişkiler iyice gelişmeye başlamıştır. Farklı bloklarda bulunmaktan kaynaklanan nedenlerle iki ülke ilişkileri yavaş ilerlese de 1975 yılından itibaren bu sorun da aşılmıştır.¹⁵⁰ Üst

¹⁴⁹ Oral Sander, **a.g.e.** ,s.23.

¹⁵⁰ Muzaffer Erendil, **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara,2004,s.16–120.

düzeyde olan ilişkiler 1984 yılı Aralık ayından itibaren Bulgaristan'ın Türk azınlığa asimilasyon uygulamaya başlamasıyla gerginlik dönemine girmiştir.

Bulgaristan'ın bu uygulamaya başlamasıyla 1985 yılında Türk-Bulgar hükümetleri arasında altı ay süren bir nota trafiği yaşanmıştır. Türkiye her seferinde bu uygulamalar son verilip kapsamlı bir göç anlaşması yapılmasını istemiş, ancak bir türlü Bulgaristan'dan olumlu cevap alamamıştır.

Öyle ki, Bulgaristan bir göç anlaşması ihtimalini ortadan kaldırmak için bu baskıları yapmaya başladığı dönemlerde önlemini almaya başlamış, Türklere "Türkiye'de akrabam yoktur ve Türkiye'ye gitmek istemiyorum" gibi ifadelerin bulunduğu bir takım belgeleri zorla imzalatmıştır.¹⁵¹

Bulgaristan'ın baskı uygulamaları sırasında bazı Türkler çeşitli şekillerde Türkiye'ye ve başka ülkelere kaçmıştır. On yedi yaşında altı Türk genci isimlerinin ve dinlerinin değişmesi için yapılan baskılara dayanamayarak, ölümü bile göze alarak Yunanistan'a sığınmışlardır.¹⁵² Yirmi altı yaşındaki Hüseyin Recebov ise büyük bir mücadeleden sonra Türkiye'ye gelmeyi başarmıştır. İki buçuk saat Tuna'nın azgın dalgaları ile boğuştuğundan sonra, Romanya topraklarını geçmiş oradan da Türk şoförleri vasıtasıyla Türkiye'ye gelmeyi başarmıştır.¹⁵³ Bulgar sınırını aşarak Yugoslavya'ya sığınan Nihat, Fikri ve Nazım adlı üç Türk genci de Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nın girişimleri sonucu kırk beş gün sonra Türkiye'ye getirilmiştir.¹⁵⁴ Bu örneklerin dışında yasal bir görevle ya da turist olarak başka ülkelere gittikten sonra o ülke makamlarına sığınan Türkler de vardır. Türk asıllı Naim Süleymanoğlu, Avusturya'nın Melbourne şehrinde düzenlenen Dünya Halter Şampiyonası'nda birinci olduktan sonra Bulgar kafilesinden ayrılarak kayıplara karışmıştır. Daha sonra Avusturya Dışişleri Bakanlığı'na resmen başvurarak Türkiye'ye kendi isteğiyle sığınmak istediğini belirten dilekçe vermiş Bakanlık da Türkiye'ye gitmesine müsaade etmiştir.¹⁵⁵ Başbakan Özal Naim Süleymanoğlu'nu almak için 13 Aralık 1986 tarihinde özel uçağını göndermiştir.¹⁵⁶

¹⁵¹ "Bulgar Baskısı 3. Viteye Geçti", **Milliyet**, 26 Mart, s.4.

¹⁵² "Zulümden Kaçış", **Milliyet**, 27 Mayıs 1986, s.5.

¹⁵³ "Hem Bulgar'ı Hem Romen'i Atlattı", **Tercüman**, 18 Temmuz 1986, s.1.

¹⁵⁴ "Özgürlüğü Seçtiler", **Milliyet**, 26 Temmuz 1986, s.3.

¹⁵⁵ "Süleymanov'a Ölüm Tehditi", **Milliyet**, 2 Aralık 1986, s.1.

¹⁵⁶ "Süleymanoğlu'na Büyük Sevgi", **Milliyet**, 15 Aralık 1986, s.9.

Bu gelişmeler yaşanırken, Türkiye'nin girişimlerini Bulgaristan'ın içişlerine karışma ve iç egemenliğe saldırı olarak gören ve ikili anlaşmaya yanaşmayan Bulgaristan'a karşı Türkiye, sorunu uluslararası forumlara götürme kararı almış ve iki ülke arasında zaman zaman kopma noktasına yaklaşan bir sertleşme havasına girilmiştir.¹⁵⁷ 3 Ocak 1987 tarihinde Bulgaristan'ın 103 Türk asıllı çocuğu parçalanmış aileleri birleştirme çerçevesinde Türkiye'deki ailelere gönderme kararı alması ise Türkiye tarafından şaşkınlıkla karşılanmıştır. Bununla, Bulgaristan uluslararası alanda doğan eleştirileri kesmek ve uluslararası forumlarda eleştirilerle karşılaştığında ,”esnek” bir tutum izlediğini göstermek istemiştir.¹⁵⁸

II. ASİMİLASYONA KARŞI BULGARİSTAN 'DAKİ ÖRGÜTLENMELER

Daha önce yapılan uygulamalara karşı Türk azınlığın tepkilerinden ve tepkiler sonucu maruz kaldıkları baskı ve zulümlerden bahsetmiştik. İşte bu dönemde (Aralık 1984-Mart 1985), başta Kırcaali, Mestanlı, ve Yablonova olmak üzere ülkenin çeşitli yerlerinde azınlığın isim değıştirme uygulamasına karşı düzenlediğı barışçı kitlesel gösterilerin yanı sıra, bazı Türkler de örgütlü eylemlerde bulundular.

Bu çerçevede,1985'te Ahmet Doğan liderliğinde bugünkü Halk ve Özgürlükler Hareketi'(HÖH)nin temelini oluşturan “Bulgaristan'daki Türk Milli Kurtuluş Hareketi” (BTMKH) adlı gizli bir örgüt kuruldu. Söz konusu örgüt Türk azınlığı Bulgar yönetiminin asimilasyon uygulamalarına karşı direnmeye ve etnik kimliğe sahip çıkmaya yöneltti. Bulgaristan genelinde gizlice teşkilatlanan örgütün önde gelenlerinin 1985 sonu ve 1986 başlarında tutuklanmalarının ardından 1986'da yapılan yargılanmalar sonucunda örgüt lideri Ahmet Doğan'ın aralarında bulunduğu 28 kişi devlet aleyhinde faaliyet gösteren gizli örgüt kurmak ve ülke ekonomisini sabote etmek suçlarından 2 ile 12 yıl arasında değışen çeşitli hapis cezalarına çarptırıldılar. Ahmet Doğan ve arkadaşları tutuklu buldukları hapisanelerde de faaliyetlerini sürdürerek Jivkov yönetiminin asimilasyon uygulamalarını protesto

¹⁵⁷“Bulgar Başbakanı Türkiye'yi Suçladı”,**Cumhuriyet**,10 Nisan 1986,s.10.

¹⁵⁸ “Ankara'da Sofya'ya Karşı Olumlu Hava”,**Cumhuriyet**,3 Ocak 1987,s.10.

etmek amacıyla azınlığın Mayıs 1989'da başlattığı barışçı protesto gösterilerini organize ettiler.¹⁵⁹

1984–1985 yıllarında Filibe tren istasyonunun bekleme salonunda, Varna havaalanında, bir yolcu treninde ve İslimiye'de bir otelde gerçekleştirilen bombalı saldırılardan başta BTMKH olmak üzere çeşitli Türk Örgütleri sorumlu tutuldu.¹⁶⁰ Bu olaylardan sonra 3 Türk ölüm cezasına çarptırılrsa da BTMKH'nin bu olaylara karıştığına dair herhangi bir delil ortaya konulamadı. Üstelik çeşitli kaynaklarda söz konusu eylemlerin önemli bir bölümünün Türkler tarafından değil, Bulgaristan Kurtuluşu Hareketi gibi Bulgaristan dışında faaliyet gösteren rejim karşıtı Bulgar örgütlerince gerçekleştirilmiş olmasının daha yüksek bir olasılık olduğu belirtildi. Bulgar yetkilileri ise, olaylardan tümüyle Türkleri sorumlu tutarak asimilasyon uygulamalarına önemli gerekçe oluşturmaya çalıştılar. Bunun sonucunda, bombalama eylemlerinin ardından Türklere yönelik asimilasyon uygulamalarına hız verildi.¹⁶¹

III. 1989 GÖÇ ÖNCESİ BULGARİSTAN' DA YAŞANANLAR

A. Açlık Grevleri ve Gösteri Yürüyüşleri

Bulgaristan yönetimini Türk azınlıkla ilgili tutumunu değiştirmeye zorlayacak ve Jivkov'un 10 Kasım 1989'da yönetimden uzaklaşmasını sağlayacak gelişmeler Mayıs 1989'da başladı. Bu gelişmelerin birincisini, başta Belene Kampında tutuklu bulunanlar olmak üzere ülkenin birçok yerinde Türklerin asimilasyon uygulaması ile bu uygulamaya direnenlerin tutuklanmalarını protesto etmek ve Türkiye'ye göç edilmesine izin verilmesini sağlamak üzere açlık grevleri başlatmaları oluşturdu. 1988 sonu ile 1989 başlarında, Türklerin de içinde yer aldığı veya Türklerin kurucusu olduğu çeşitli insan hakları dernekleri kurulmaya başlamıştı. Bunun yanında Bulgaristan yönetimi tarafından başta radyo yayınları ve Batı'yla telefon bağlantıları olmak üzere iletişim araçları üzerindeki engeller kaldırılmaya başlandı. İletişim araçları üzerindeki engellerin kaldırılmasıyla Türklerin yaptıkları açlık grevleri yabancı radyolar aracılığıyla tüm dünyaya

¹⁵⁹ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.300–302.

¹⁶⁰ “Bulgar Gündeminde Terör”, **Cumhuriyet**, 18 Mayıs 1985, s.15.

¹⁶¹ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.303.

duyuruldu. Bu durum asimilasyon uygulamaları nedeniyle uluslar arası itibarı zaten sarsılmış olan Bulgaristan'ı çok güç duruma soktu.¹⁶²

Bu dönemdeki açlık grevleri ve gösterilerin yanında ikinci önemli gelişme ise, Bulgaristan Parlamentosu tarafından 8 ve 9 Mayıs 1989 tarihlerinde Pasaport Yasasında yapılan değişiklikle dış ülkelere seyahatin serbest bırakılması ve isteyenlerin serbestçe pasaport alabilmelerine olanak sağlanması oldu. Bu yasa ile 8 Eylül 1944 yılından bu yana ülke dışına kaçan ve vize süreleri dolduğu halde geri dönmeyen bütün Bulgar vatandaşlarına da af getirildi.¹⁶³

Açlık grevlerinin gittikçe yaygınlaşması ve Pasaport Yasasında yapılan değişiklikle Türkiye'ye göç etme olasılığının belirmesi gibi gelişmelerden güç alan BTMKH ve çeşitli insan hakları dernekleri birçok yerde kitlesel protesto gösterileri organize etmeye başladılar.

23 Mayıs 1989 tarihinde Sürgündeki Bulgaristan Sosyal Demokrat Partisi Başkanı Stefan Tabakof Viyana'da yaptığı konuşmada Bulgaristan'da ilk etapta 6 Türk'ün açlık grevini başlattığı ve bu sayının her geçen gün artarak 50 kişiye vardığını, açlık grevine başlayan Türklerin Türkçe isimlerinin muhafaza etmelerine izin verilmesini talep ettiklerini bildirdi. Bu arada Bulgaristan'daki Varna il sınırları içinde kalan Deliorman bölgesinden BBC, Türkçe Bulgarca servislerine de bazı Türkler telefon ederek açlık grevine başlayacaklarını haber verdiler.¹⁶⁴ Aynı tarihlerde, 30 Mayıs'ta Paris'te yapılacak AGİK toplantısı öncesi Bulgaristan'ın kuzeydoğusunda, Şumnu'ya bağlı Mahmuzlar kasabasında Bulgaristan'daki Türk azınlığının duruma dikkati çekmek için gösteriler yapıldı. On bin kişinin düzenlediği bu gösteride, Türklere ateş açan Bulgar askerleri 3 Türkün ölümüne 30 kişinin de yaralanmasına yol açtı.¹⁶⁵

Bulgaristan yönetimi ise açlık grevlerine karşı, greve katılanları sınır dışı ederek önlem almaya çalıştı. 24 Mayıs 1989 tarihinde "İnsan Hakları Derneği" üyesi oldukları ve açlık grevine katıldıkları gerekçesiyle 72 Türkü istekleri dışında imzalatılan ve "Pasaport talep ediyorum" anlamına gelen bir belge karşılığında

¹⁶² Ali Dayıoğlu, **a.g.e**, s.302.

¹⁶³ "Sofya'nın Pasaport Müjdesi", **Cumhuriyet**, 12 Mayıs 1989, s.15.

¹⁶⁴ "50 Türk Açlık Grevinde", **Milliyet**, 23 Mayıs 1989, s.15.

¹⁶⁵ "Bulgarlar On Türk'ü Öldürdü", **Milliyet**, 23 Mayıs 1989, s.16.

ülkeye dışına çıkmaya zorlandı. Bu 72 kişi Türkiye'ye gelmek için Viyana'daki Türk Büyükelçiliğine sığındı.¹⁶⁶ Başbakan Turgut Özal ise gösterilerde 20-25 kişinin öldüğünü açıkladı.¹⁶⁷ Öte yandan Türkiye Bulgaristan'a 10. notayı vererek bu olaylar hakkında bilgi isteyerek tepkisini göstermiş oldu.¹⁶⁸

IV. BÜYÜK GÖÇ OLAYI

A. Sınır Kapısının Açılması ve Vizesiz Geçiş Dönemi

Çok sayıda kişinin öldüğü ve birçok kişinin de yaralandığı bu olayların ardından Devlet Başkanı Jivkov, Türk azınlık sorununu kökünden çözümllemek amacıyla 28 Mayıs 1989'da televizyonda yaptığı bir açıklamada “geçmişte zorla Müslümanlaştırılan Bulgarlardan” dileyenlerin pasaport alarak Bulgaristan'dan ayrılacaklarını belirtti ve Türkiye'den sınırlarını açmasını istedi.¹⁶⁹ Jivkov'un bu açıklamalarına cevap veren Başbakan Turgut Özal, Türkiye'nin Bulgaristan'dan gelecek olan Türk göçmenlere sınırlarının açık olduğunu, zaten Türkiye'nin bu kitleye karşı sınırlarını hiçbir zaman kapatmadığını, Türk göçmenlerinin tümünün ülkeye kabul edileceğini belirterek Bulgaristan'a karşı geniş kapsamlı bir göç antlaşmasının imzalanması çağrısında bulundu.¹⁷⁰

Bu arada Bulgaristan'dan “zorunlu pasaport” verilerek sınır dışı edilen insan hakları derneklerinin yöneticilerinin ile diğer azınlık önderlerinin sayısı 1989 yılı Mayıs ayı sonuna kadar 2500 kişiye ulaştı. Bunlar Avusturya ve Yugoslavya gibi ülkelere gönderildiler.¹⁷¹ Türk hükümeti, Bulgaristan'ın sınır dışı ettiği Türklere sahip çıktı. 26 Mayıs 1989 tarihinde Viyana ve Bükreş Türkiye Büyükelçiliği'ne müracaat eden 270 soydaşımızdan 167'si uçakla Türkiye'ye getirildi.¹⁷² 1 Haziran itibariyle Türkiye'ye getirilen Türklerin sayısı 450 'ye yükseldi.¹⁷³

Söz konusu kişilerin sınır dışı edilmelerinin ardından, Bulgar yönetimi bir an önce kurtulmak istediği Türkleri 2 Haziran'dan itibaren sınır kapısına yığmaya

¹⁶⁶ “72 Soydaşımız Sınır Dışı”, **Milliyet**, 24 Mayıs, s.9.

¹⁶⁷ “Bulgar Ateşesine Sert Tepki”, **Cumhuriyet**, 24 Mayıs, s.15.

¹⁶⁸ “Bulgaristan'a 10. nota”, **Milliyet**, 25 Mayıs 1989, s.1.

¹⁶⁹ “Jivkov: Türkiye Sınırlarını Açsın”, **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1989, s.12.

¹⁷⁰ “Göç Anlaşması Yapalım”, **Milliyet**, 31 Mayıs 1989, s.16.

¹⁷¹ “Yeni Değerlendirmeler”, **Milliyet**, 17 Ağustos 1989, s.6.

¹⁷² “Buruk Sevinç”, **Cumhuriyet**, 27 Mayıs 1989, s.1.

¹⁷³ “Zorunlu Göç 450'yi Buldu”, **Cumhuriyet**, 1 Haziran 1989, s.12.

başlamıştır. Bulgaristan'ın Dobruca, Pazarcık kentlerinden ve köylerinden toplanan 230 kişi Bulgar sınır kapısında bırakılmıştır. Sınır kapısına bırakılan bu soydaşlarımız Türk sınırı ile aradaki tampon bölgeyi yürüyerek Kırklareli Dereköy sınır kapısından Türkiye'ye geçmiştir. Gelenlerde Gülşen Ali adlı göçmen şöyle diyordu: “Kocam, isimlerimizin geri verilmesi için 1986'da giriştiği eylemden ötürü 8 yıl hapse, bir yıl da sürgüne mahkûm olmuştu. Pazarcık'ta cezasını çekiyordu.25 Mayıs'ta biz 3 bin kişi kadar Pazarcık'a yürüyüş yaptık. Ben çıkarak konuştum. Eski haklarımızı istedik. Kocamla birlikte yatan 11 kişinin serbest bırakılmasını istedik. Sonra 30 Mayıs'ta beni pasaportla Türkiye'ye göndereceklerini söylediler. Dün de otobüse koyup, sınır kapısına bıraktılar.” Aynı gün Edirne Kapıkule'ye karayolu ve trenle 164 kişi daha geldi. Gelen göçmenlerden 80 kişiye, Sosyal Yardımlaşma ve Teşvik Fonu tarafından 20'şer bin lira para yardımı yapıldı.¹⁷⁴

7 Haziran 1989'da 245 Türk tırlarla, 10 aile kendi araçlarıyla Dereköy sınır kapısından, Edirne Kapıkule'den ise Avrupa ekspresiyle 39,özel trenle 265 ve karayoluyla 265 kişi Türkiye'ye giriş yapmıştır. Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Türklerin sayısının günden güne artması karşısında Bakanlar Kurulu toplanmıştır. Alınan kararla Türkiye'ye gelen Türkler “güvenlik nedeniyle “ bir süre Kapıkule ve Dereköy'de kurulan kamplarda bekletilmeye başlanmıştır. Türkiye'ye gelenlerin yol masraflarını Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği üstlenmiştir. Dışişleri Bakanlığı Basın Sözcüsü İnal Batu da yaptığı basın toplantısında sınır dışı edilen Türklerin pasaportlarının üzerinde üç aylık kalma izninin olduğunu hususunda sorulan bir soruya, soydaşlarımızın Türkiye'de istedikleri kadar, kendi arzularına göre, kalabileceği yanıtını vermiştir.¹⁷⁵

11 Haziran 1989 tarihinde 2000 Türk Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarından geçerek Türkiye'ye gelmiştir. 12 Haziran 1989 tarihinde ise gelenlerin sayısı rekor sayıya ulaşmıştır. Bu tarihte 3 bin kişinin gelmesiyle, Türkiye'ye giriş yapanların sayısı 12 bini aşmıştır. Gelenler geçici olarak Edirne garı yakınlarındaki 40 dönümlük arazide ve Lüleburgaz Kepirtepe Öğretmen Lisesi bahçesinde geçici olarak misafir edilmişlerdir. Bu arada Edirne'de merkeze bağlı 25 köyün muhtarı valiliğe başvurarak Türkiye'de yakınları bulunmayan soydaşlarımızı köylerine alabileceklerini söylemişlerdir. Göç edenlerin sayısının artmasıyla Dışişleri Bakanı

¹⁷⁴ “Yine Zorunlu Göç”,**Cumhuriyet**,3 Haziran 1989,s.15.

¹⁷⁵“Bulgar Sınırına Göçmen Kampı”,**Cumhuriyet**,8 Haziran 1989,s.6.

Mesut Yılmaz, bir göç anlaşması yapılmaması durumunda sınırı kapatabileceklerini söylemişti.¹⁷⁶

13 Haziran 1989 tarihinde ise Kapıkule'den 3 bin 200, Dereköy' den de bin 400 Türk'ün giriş yapmasıyla Bulgaristan'dan gelen Türklerin sayısı 17 bini bulmuştur. Bulgar hükümetinin her isteyene pasaport vermeye başlamasıyla bu sayının daha da artacağı anlaşılmıştır. Sayının artması üzerine Türkiye İstanbul, Tekirdağ ve Edirne'de çadır kent kurmaya başlamıştır.¹⁷⁷

Aynı anda binlerce kişinin gelmesi ve Türkiye'nin böyle bir duruma hazırlıksız olmasından kaynaklanan izdihamı Bulgarlar Kapıkule'deki askeri gözetleme kulesinden filme almıştır. Daha sonra da Bulgar televizyonunda "Türkler kapıları kapattı, sizleri sınırdan almayacak" diyerek propaganda malzemesi olarak kullanmışlardır.¹⁷⁸

15 Haziran 1989'da Türkiye'ye gelenlerin sayısı 24 bine, 19 Haziran 1989'da ise 43 bine ulaşmıştır.¹⁷⁹ 3 Temmuzda da bu sayı 101 bini bulmuştur.¹⁸⁰ 11 Ağustos'ta 265 bin 'i bulan göçmen sayısı 15 Ağustos'ta 281 bine yaklaşmıştır.¹⁸¹

B. Göçmenlere Vize Uygulaması

Bulgaristan'dan gelenlerin sayısının kısa sürede beklenmedik sayılara ulaşması, Sofya'nın bir siyasi tuzak peşinde olduğu ve sınırlarını açık tutmakla Türkiye'yi güç durumda bırakmaya amaçladığı yönünde yorumlara neden oldu.¹⁸² Türkiye ise her seferinde Bulgaristan'ı bir göç anlaşması yapmaya çağırdı. 22 Ağustos 1989'ta Bakanlar Kurulu toplantısında yine bu konu gündeme gelmiş ve Dışişleri Bakanlığı, Bulgaristan'ın Türkiye'nin iyi niyetini süistimal ettiği yönündeki şu açıklamayı yapmıştır:

"Bulgaristan'da yaşayan soydaşlarımızın tüm haklarının iadesini ve ülkemize gelmiş olanlarının aile bütünlüklerini koruyacak ve haklarının teminat altında

¹⁷⁶ "Zorunlu Göç Kısılacı", **Cumhuriyet**, 13 Haziran 1989, s.13.

¹⁷⁷ "Göç Çığ Gibi", **Tercüman**, 14 Haziran 1989, s.15.

¹⁷⁸ "Bulgar'dan Casus Göz", **Tercüman**, 14 Haziran 1989, s.1.

¹⁷⁹ "Sınırdan Göçmen Kuyruğu", **Cumhuriyet**, 16 Haziran 1989, s.1.

¹⁸⁰ "Sofya'dan Göç Kuyruğu", **Cumhuriyet**, 3 Temmuz 1989, s.1.

¹⁸¹ "ABD'li Senatör: Şoke Oldum", **Cumhuriyet**, 15 Ağustos 1989, s.1.

¹⁸² "Sofya'dan Siyasi Tuzak", **Cumhuriyet**, 15 Haziran 1989, s.13.

tutulmasını sağlayacak düzenlemelerin gerçekleştirilmesi amacıyla Bulgaristan ile görüşmeler başlatılması yönündeki ısrarlı çabalarımız, Bulgaristan'ın uzlaşmaz tutumu ve meseleyi yok farz etmesi nedeniyle bugüne kadar sonuçsuz kalmıştır. Bulgaristan yetkililerinin son günlerdeki beyanlarından Bulgaristan'ın göç anlaşması akdetmek niyetinde olmadığı gibi, Bulgaristan'ı terk etmek mecburiyetinde bırakılan soydaşlarımızın geride kalan mal varlıklarını ve her türlü haklarını ellerinden alıp gasp etmek kararlığı içinde bulunduğu da açık olarak anlaşılmıştır. Diğer taraftan Bulgar makamları bazı kişilere pasaport vermemek, pasaport alabilmiş diğer bazı şahısların da ülkeden ayrılmalarını engellemek suretiyle yeni bölünmüş ailelerin süratle artmasına sebebiyet vermektedirler... Türkiye, Bulgaristan'ın tutarsız ve sorumsuz politikalarının sonuçlarını kabul etmemek ve yüz binlerce soydaşın kaderini insan haklarına saygı endişesi taşımayan Bulgar yönetiminin iradesine terk etmemek kararındadır. Türkiye sabır ve iyi niyetini 2,5 ay gibi bir sürede 310 bin soydaşını ülkesine kabul etmekle göstermiştir. Böyle bir açık kapı politikasının bir örneğine dünyanın başka bir yerinde rastlamak mümkün değildir. Bulgar politikasının amacının, soydaşlarımızın Türkiye'ye gidişine müsaade etmekten ziyade, onları ülkelerinden kovarak sorunu ortadan kaldırmak, göç olayını kendi koşulları altında gerçekleştirmek ve Bulgaristan'da kalacak soydaşlarımızı da, zaman içinde daha kolayca asimile edebilmek olduğu anlaşılmıştır. Bu durum neticesinde hükümetimiz 22 Ağustos 1989 günü saat 02:00'dan itibaren vize uygulamasına geçileceği kararını almıştır.”¹⁸³

Bu açıklamanın ardında belirtilen tarihte vize uygulamasına geçilmiştir. Dışişlerinin yaptığı açıklamadan da anlaşıldığı gibi Türkiye'nin bu uygulamadaki amacı Bulgaristan'ı bir göç anlaşmasına yöneltmektir.

Bulgaristan hükümeti, Türkiye'nin Bulgaristan'dan zorunlu olarak göç ettirilen Türklere vize uygulanması kararını kınadı. Bulgar haber ajansı BTA'nın haberinde “Türkiye'nin bu ülkeyi ziyaret etmek isteyen Türklere vize uygulama kararını tek taraflı olarak aldığı ve bu kararın, Türk yetkililerin Bulgaristan'daki bütün Türkleri kabul edeceklerine dair önce verdikleri beyanlara ters düştüğü “ ifadesi yer aldı. ¹⁸⁴

¹⁸³ “Sofya'ya Zorlama”,**Milliyet**,22 Ağustos 1989,s.13

¹⁸⁴ “Bulgarlar Kınadı”,**Milliyet**,23 Ağustos 1989,s.13.

Vize uygulamasına Türkiye'deki muhalefetten de benzer tepkiler gelmişti. Doğru Yol Partisi (DYP) Başkanlık Divanı ve TBMM Grup Yönetimi'nin ortak toplantısında, Bulgaristan'daki Türkleri Bulgar zulmüne terk eden hükümet tutumu gerekçesiyle Başbakan Turgut Özal hakkında gensoru önergesi verilmesi kararlaştırıldı. Ayrıca, Doğru Yol Partisi (DYP) lideri Süleyman Demirel, "Türkiye'yi yöneten hükümet iki ay sonrasını görebilmekten bile acizdir. Bulgarlara hesabını soracak, anlaşma mı yapacak? Türkiye Cumhuriyeti hükümetine soruyorum; bu insanları Belene zulmüne nasıl terk ediyorsunuz? Sınırı açtıysanız, ne dediyseniz, onun gereğini yapın. İki ayda hükümetin eli ayağına dolaştı." açıklamasını yaptı.¹⁸⁵ Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP) lideri İsmet İnönü'de Türkiye'nin yanlış yaptığı, Türkiye'nin itibar kaybettiği ve bu uygulamayla buraya gelen ailelerin tekrar parçalandığı yönünde tepkisini dile getirdi.¹⁸⁶ Bulgaristan'dan daha önce gelen soydaşlarımız arasında da vize uygulaması endişeyle karşılandı. Bulgaristan Göçmenleri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Başkanı İbrahim Efendioğlu, karardan sonra Bulgaristan'ın ülkede kalan soydaşlarımıza daha çok işkence yapacağını söyledi.¹⁸⁷

Bulgaristan'dan gelen Türklerin geçişleri Kapıkule sınır kapısından 22 Ağustos 1989 02.22'de, Dereköy sınır kapısından da 16.00'dan itibaren durdurulmuştu. Sınırdan vizesiz geçişlerin durdurulmasıyla Kapıkule'de gözle görülür bir hareketlilik Cumhuriyet gazetesinde şöyle anlatılıyordu: "Eşyaları tampon bölgede bulunanlar, sürekli bir koşuşturma içerisinde el arabaları ve sırtlayabildikleri eşyalarını Türk tarafına taşıdılar. Sınırdaki güvenlik bölgesi oluşturuldu. Saat 02:00 'ye yaklaştığı sırada, bazıları 'karşıda kalırım' korkusuyla eşyalarını bile almaya geri dönmedi. Bir ara Bulgar Sınır yetkilileriyle görüşen Türk yetkililer, sınırın kapanacağı saate kadar bölünen ailelerin birleştirilmesi yolunda anlaşmaya vardılar. Daha sonra ailelerin Bulgaristan tarafından kalan üyeleri bu doğrultuda Türk tarafına geçtiler. Bu arada bazı soydaşlarımız Bulgaristan yetkililerinin Türkiye'ye giriş yapmalarında zorluk çıkardıklarını 'Türkiye artık sizi istemiyor, birazdan sınırı kapatıyorlar, niye gitmek istiyorsunuz?' şeklinde

¹⁸⁵ "DYP'den Özal'a Gensoru", **Tercüman**, 23 Ağustos 1989, s.7.

¹⁸⁶ "Karar Kaygı Verici", **Tercüman**, 23 Ağustos 1989, s.13.

¹⁸⁷ "Soydaşlar Endişeli", **Güneş**, 23 Ağustos 1989, s.6.

kendilerini uyardıklarını, vazgeçmek istemeyenlerden 500–1000 leva fazla para aldıklarını söylediler. ¹⁸⁸

Saat 02.00'den sonra 22 dakika toleransla kapatılan Kapıkule'de bunlar olurken, saat 04.00 sıralarında gelen Avrupa treninde tam bir dram yaşandı. Türkiye'ye gelen 522 soydaşımız sınıra geldiklerinde trenin tekrardan Bulgaristan istikametine gittiğini anlayınca kaygılanmışlardır. İmdat frenine basarak treni durduran göçmenler vagon penceresinden atlayarak rayların üstüne yatmıştır. İki saat bekleyişten sonra vize kararından önce yola çıktıkları için giriş izni verilmiştir. ¹⁸⁹

Vize uygulamasından itibaren, Bulgaristan'daki Türk başkonsolosluklarına vize için müracaat edenlerin sayısında değişiklik yaşanmadı. Ancak, Türk konsoloslukların günde en fazla beş giriş vizesi verdikleri bildirildi ve Türk yetkililerince şu açıklama yapıldı: ” Haziran ayından bu yana cereyan eden göç çerçevesinde Bulgar makamlarının uygulamaları sonucunda binlerce bölünmüş aile yaratıldı. Haliyle vize başvurularında bu durum esas alınarak aile birleşmeleri kıstasına öncelik tanınacak.” ¹⁹⁰

Sınırın kapanması sonrasında bir soydaşımız Kırcaali'den Türkiye'deki yakınlarına gönderdiği mektubunda onlardan Türk Büyükelçiliğinden vize alması için kendisine yardım etmesini istemiştir. Mektubunda Özal'a da gönderme yaparak “Şimdi artık devletin milliyetçiliğinden başka Bulgar milletinin milliyetçiliği de açık açığa meydana çıktı. Bir doktora muayeneye varsan ‘Gidin Özal’ın doktorları muayene etsin sizi’ diyorlar. Bir iş aramaya varsan, ‘Özal, bulsun size iş’ diyorlar. Bulgar komşularla selamı da kestik” demiştir. ¹⁹¹

Türkiye' göç etmiş vatandaşların tepkilerine yer verilen başka bir haberde; Bulgaristan'da yakınlarının kaldığını belirten Ruşçuklu Leman Çapar, “Niye kapanacak, bunu en çok Bulgar sevindir. Onca insan kaldı orada” derken başka bir soydaşımız Ahmet Yüce :” Buradakilerin de oradakilerin de işleri zor. Evler satıldı.

¹⁸⁸ “300 bin Göçmen Kapıda”, **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1989, s.16.

¹⁸⁹ “Trenin Önüne Yattılar”, **Milliyet**, 23 Ağustos 1989, s.1.

¹⁹⁰ “300 bin Göçmen Kapıda”, **Cumhuriyet**, 23 Ağustos 1989, s.16.

¹⁹¹ “Soydaştan Özal'a Sitem Dolu Mektup”, **Tercüman**, Ekim 1989, s.9.

Oyunlar satıldı. Buraya gelmek için her şey elden çıkarıldı. Kaldılar şimdi ortalıkta. Ne yapacaklar?” diye durumdan şikâyetçi oldular.¹⁹²

Vize uygulamasının başladığı 22 Ağustos 1989 tarihinden 1990 yılı Mayıs ayına kadar 34.098 Türk vize alarak Türkiye’ye göç etmiştir.¹⁹³

C. Göç Sürecinde Yaşananlar

1. Müslüman-Türk Azınlığa Uygulanan İnsanlık Dışı Muameleler

Bulgaristan, 1984 yılından sonra Müslüman-Türk azınlığa yapmış olduğu insanlık dışı uygulamalara göç esnasında da devam etmiştir.

Bulgaristan’da 6 Mayıs’ta başlatılan açlık grevini örgütleyen kişilerden biri olan Zakir İslamoğlu Bulgar polisinin kendisini sürekli olarak sıkıştırdığını ve iki saat içerisinde hazırlanarak Bulgaristan’ı terk etmesini isteklerini, yakınlarıyla bile vedalaşmadan göç etmek zorunda kaldığını anlatmıştır.¹⁹⁴ Gelenlerden Vasfiye Hüseyinoğlu ise Bulgaristan’dan nasıl geldiklerini şöyle dile getirmiştir:

“Pasaportlarımız verilir verilmez, 24 saat içinde neyiniz var neyiniz yok toplayın. Bütün işlerinizi halledin’ diyorlar. Bu kadar kısa sürede bankadan paramızı mı çekelim, eşyamızı mı toplayalım, Taksi, kamyon mu tutalım? Bulgarlar 10 leva bile tutmayacak yere, eşyalarımızı taşıyabilmemiz için şimdi 500 levadan aşağıya olmamak üzere büyük paralar alıyorlar. Fazla eşyamızı getirebilmemiz için yüzlerce, binlerce leva rüşvet veriyoruz. Evlerimizi bizden satın almak yerine ‘Hadi defolun, bunlar devletin ‘ diyorlar¹⁹⁵

Zorunlu göçün başladığı tarihten itibaren Türkiye’ye Bulgaristan’dan özel otomobiliyle gelen ilk kişi olan Necmettin Halil Mehmetoğlu isimli göçmenden Bulgar yönetimi otomobili için 800, her aile ferdi için 500 leva almıştır. Bununla

¹⁹² “Göçmende Şok”, Hürriyet, 23 Ağustos 1989, s.7

¹⁹³ “Vizeli Göçmenler”

¹⁹⁴ “2 Saatte Sınır Dışı”, Cumhuriyet, 26 Mayıs 1989, s.11

¹⁹⁵ “Göç Çığ Gibi”, Tercüman, 14 Haziran 1989, s.15

yetinmeyen Bulgar polisi sınıra yaklaştıklarında yanında bulunan 7 bin levaya da el koymuştur.¹⁹⁶

20 Mayıs tarihinde 7 bin Türk'ün katılımıyla gerçekleşen Cebel ayaklanmasına katılan 38 yaşındaki Mümin Müminoğlu'nun polis merkezinde kolu ve kaburga kemikleri kırıldıktan sonra Türkiye'ye gönderilmiştir.¹⁹⁷

Yapılan insanlık dışı uygulamalardan biri de, Dereköy Sınır Kapısı'ndan giriş yapan 127 kişilik grupta yer alan 24 yaşındaki sekiz aylık hamile Türk kadının gözler önünde öldürülmesidir.¹⁹⁸

Cumhuriyet gazetesinde yer alan bir haberde ise Dereköy Sınır Kapısı'ndan giriş yapan Türklerin Bulgaristan tarafında araçlarının "taşlanmasına" devam edildiği ve Bulgar güvenlik güçlerinin sınıra kırk kilometre uzaklıkta bekleyen Türkleri "tekmelediği" haberine yer verilmiştir.¹⁹⁹

Ağustos ayının yarısına gelindiğinde Bulgar yönetimi sınır dışı ettiği Türklerin yanlarında ev eşyalarını ve özel otomobillerini götürmelerini yasaklamış ve ancak 3-5 parça şahsi eşyanın götürülmesini müsaade edileceğini ve bunun içinde 1200 leva alınacağını açıklamıştır.²⁰⁰ Başka bir haberde Bulgar Polis Teşkilatı'nın pasaport işlemlerinin tamamlanması sonunda kişi başına 26 leva haraç aldığı haberine yer verilmiştir.²⁰¹

Bulgar göçmenlere vize uygulamasına bir tepki olarak Türkiye'ye gelmek isteyen Türklerin ve Bulgaristan'dan geçen Türk tır ve özel otomobillerinin gümrük işlemlerini yavaşlatmıştır. Bu nedenle sınırdaki on kilometreyi bulan araç kuyrukları oluşmuştur.²⁰²

¹⁹⁶ "Zorunlu Göç Haracı", **Tercüman**, 6 Haziran 1989, s.11

¹⁹⁷ "Kemiklerini Kırıp Türkiye'ye Gönderdiler", **Tercüman**, 23 Haziran 1989, s.8.

¹⁹⁸ "Kurşuna Dizdiler", **Tercüman**, 7 Haziran 1989, s.1.

¹⁹⁹ "Göçmene Bulgar Tekmesi", **Cumhuriyet**, 21 Temmuz 1989, s.1.

²⁰⁰ "Jivkov Haraç Alıyor", **Tercüman**, 16 Ağustos 1989, s.3.

²⁰¹ "Bulgaristan'ın Yeni Oyunu", **Milliyet**, 27 Ağustos 1989, s.15.

²⁰² "Bulgar'dan Çirkin Eziyet", **Milliyet**, 19 Ağustos 1989, s.3.

2. Pomakların Türkiye'ye Göç Etme İsteği:

Bulgaristan'da yaşadıkları baskılar ve dini yaşamlarının kısıtlanması nedeniyle sayıları 200–300 bini bulan Pomaklar da Türkiye'ye gelmek istemiştir.²⁰³Türkler tarafından yapılan gösteriler Pomaklar tarafından da desteklenmiştir. Bunun üzerine Bulgar yönetimi Pomaklara uyguladığı baskıyı artırmıştır. Türkiye'ye gelmek için pasaport isteyen insanların yaşadığı köylere Bulgar askerlerince baskın yapılmıştır. Çıkan çatışmalarda on beş Pomak öldürülmüştür. Ayrıca Bulgar milis kuvvetleri Sofya'nın 120 kilometre güneyinde bulunan Türkiye'ye göç etmek için pasaport isteyen Pomakların yaşadığı altı köyü de tamamen kuşatma altına alarak sadece komşu kentlere çalışanların giriş ve çıkışına izin vermiştir. Bulgaristan yönetimi Türklerin gitmesinin ülke ekonomisinde büyük boşluklar oluşturmaya başladığı o sıralarda Pomakların göçüne izin vermemiştir. Ayrıca Pomakların Bulgaristan'ı terk etmesinin ülkeye etkisinin çok fazla olacağını değerlendirilmesinin göç etmelerine izin verilmemesinde etkisi fazladır.²⁰⁴

Vize uygulamalarından önce az sayıda Pomak, göç eden Türklerle beraber Kapıkule'ye gelmiştir. Ancak yetkililer Pomakların göçüne izin vermemiştir. Türkiye'de yaşayan Pomak vatandaşlar bu durum karşısında Türk hükümetine “Türkiye, bu insancıl yaklaşımını Bulgaristan'daki Pomaklara da gösterebilir. Onları da kabul edip bağrına bassın. Bulgar Pomaklarının hunharca katledilmesine, yok edilmesine seyirci kalmasın.” sözleriyle çağrı yapmıştır²⁰⁵.

3. Türkiye'nin Göçmenleri Karşılması

Kapıkule ve Dereköy sınır kapılarından gelen göçmenlerimiz sıcak bir şekilde vali ve hatta başbakan tarafından karşılanmışlardır. Göçün başladığı tarihlerde hükümet az sayıda gelen göçmenlerin ihtiyaçlarına cevap verebilirken sonraları sayının artması karşısında yetersiz kalmaya başlamıştır.

İlk günlerde Bulgaristan'dan gelen soydaşlarımızla ilgilenmek için Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı Ali Bozer'in başkanlığında Bakanlıklararası Koordinasyon Kurulu oluşturulmuştur. Alınan karar gereği Dereköy'den giriş yapan

²⁰³ “Şimdi de Pomaklar”, **Milliyet**, 18 Ağustos 1989, s.3.

²⁰⁴ “Bulgar Ateşi: 15 Ölü”, **Milliyet**, 26 Ağustos 1989, s.1.

²⁰⁵ “6 Pomak Köyü Ablukada”, **Milliyet**, 27 Ağustos 1989, s.15.

göçmenlerin Kırklareli, Kapıkule'den giriş yapan göçmenlerin Edirne, uçakla gelen göçmenlerin ise İstanbul'da geçici olarak iskân edilmesi kararı alınmıştır.²⁰⁶

5 Ağustos 1989 günü itibariyle sayıları 250 bini bulan göçmenlerin yüzde yetmişi akrabalarının yanına diğerleri de okullarda ve çadırlara yerleştirilmiştir. Göçmenlerin içinden 30 bin okul çağında çocuğun ise nasıl ve hangi okulda okuyacağına dair herhangi bir planlama yapılmamıştır.²⁰⁷

13 Ağustos akşamı Edirne'de üç buçuk saat süren sağanak yağış sebebiyle 250 çadır yıkılmış, çadırlar bir yandan temizlenirken çadır kentte yaşayan göçmenler bir spor salonuna yerleştirilmiştir.²⁰⁸

İlk olarak çadırlara ve okullara yerleştirilen göçmenler için prefabrik konutlar ve yapı kooperatif projeleri üretilip hayata geçirilmeye çalışılmıştır.

D. Göç Olayına Tepkiler

1. Türkiye'nin Tepkisi

Türk hükümeti daha öncede değindiğimiz gibi Bulgaristan Türklerine kapılarının her zaman açık olduğunu söylemiş, ancak göçün düzenli bir şekilde olması için bir anlaşmanın yapılması gerektiğini Bulgaristan'dan her seferinde talep etmiştir. Bulgaristan yönetimi buna yanaşmayınca Türkiye sınıra bırakılan binlerce göçmeni hiçbir koşul öngörmeden kabul etmek zorunda kalmıştır.

Siyasi partiler hükümete göç konusunda destek vermelerine rağmen hükümeti Bulgaristan'a karşı pasif politikalar izlemesi nedeniyle eleştirmiştir. Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel hükümeti eleştirerek "Türkiye bu mezalimi uzaktan bakmakla yetiniyor. Hükümetin bu tavrını kınıyorum" demiştir.²⁰⁹ Sosyal Demokrat Halkçı Parti (SHP) Genel başkanı Erdal İnönü ise Sosyalist Enternasyonal'in 18. toplantısında Bulgaristan'ın Türklere yaptığı baskıları

²⁰⁶ "Soydaşlarımıza 'geçici' İskân", **Tercüman**, 6 Haziran 1989, s.8.

²⁰⁷ "Ev, İş ve Okul Kaygısı", **Cumhuriyet**, 6 Ağustos 1989, s.17.

²⁰⁸ "Çadırkent Yerle Bir", **Milliyet**, 14 Ağustos 1989, s.1.

²⁰⁹ "25 Soydaşımız Öldürüldü", **Tercüman**, 24 Mayıs 1989, s.1.

ve zorunlu göçü gündeme getirmiş, Bulgaristan'ın insanlık dışı davranışlarına son vermesi için Sosyalist Enternasyonal'e dayanışma çağrısı yapmıştır.²¹⁰

Demokratik Sol Parti (DSP) Genel Başkanı Bülent Ecevit ise vize uygulamalarından sonra partisinin yıllar öncesinden yaşanılacak gerçeği gördüğü ve hükümete uyarılarda bulunduğunu belirtmiştir. Hükümetin gerçekçi politikalar üretmek yerine, bir gece içerisinde kararlar alarak uygulamaya başlamasının Bulgaristan'daki Türk azınlık konusuna ne kadar tutarsız ve kararsız yaklaştığını gösterdiğini söylemiştir.²¹¹

Türk halkı da Bulgaristan'ın zorunlu göç uygulamasına tepkilerini göstermiş, göçmenlere karşı her türlü desteği vermekten çekinmemiştir. 29 Mayıs 1989 tarihinde, Bir grup gösterici Bulgaristan Konsolosluğun camlarını kırıp, Jivkov'un resmini yakmışlardır. Aynı gün Kocasinan'da "Baskı ve Zulüm" mitingi düzenlenmiştir. İstanbul'un göçmen semtleri ile Bursa ve Yalova'dan otobüslerle gelen göçmenler ve yakınları, "Türkün kanı yerde kalmaz", "Kana kan isteriz", "Katil Jivkov", "Ordu Sofya'ya" şeklinde sloganlar atarak tepkilerini göstermişlerdir.²¹²

17 Haziran'da Sakarya'da da bir gösteri yürüyüşü düzenlenmiştir. Yürüyüşte, "Türk'ten Bulgar Olmaz", "Ezanla verilen isimler silahla değiştirilemez", "Bir gün gelecek esir Türkler Gülecek" gibi sloganlar atılıp pankartlar taşınmıştır. Mitingde Doğru Yol Partisi (DYP) Genel Başkanı Süleyman Demirel de konuşma yapmıştır. Konuşmasında "Türkiye bir şey yapamaz sanıyorlarsa yanılıyorlar. Gururu incitilirse Türkiye, yirmi Bulgaristan eder" demiş ve olayların arkasında Sovyetler Birliği olduğu görüşünü belirterek konunun Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne götürülmesi gerektiğini söylemiştir. Aynı gün iki bin kişinin katılımıyla Göçmenlere Yardım Derneği'nce Gaziosmanpaşa'da düzenlenen mitingde Bulgaristan'a karşı tepkiler gösterilmiş, uluslararası kuruluşlar eleştirilmiş, "UNESCO öldürülen çocukların hesabını niye sormuyor", "Jivkov Hitler'e mi özendin?", "Bize hesap soran uygar Avrupa nerede?" sloganları atılmıştır.²¹³

²¹⁰ "İnönü Bulgar Zulmünü Anlattı", **Milliyet**, 21 Haziran, 1989, s.12.

²¹¹ "Göçün Hızını Biz Ayarlayamadık", **Tercüman**, 25 Ağustos 1989, s.8.

²¹² "Bulgaristan'a Karşı Gösteri", **Cumhuriyet**, 29 Mayıs 1989, s.8.

²¹³ "Sakarya'da Demirel, Gaziosmanpaşa Mitingi", **Cumhuriyet**, 18 Haziran 1989, s.8.

Bulgaristan'ın Müslüman-Türklere uyguladığı baskıları dünyaya duyurmak ve zulmü uluslararası alana taşıma konusunda anlaşılan ANAP, SHP ve DYP'nin oluşturduğu komitenin katılımıyla 24 Haziran'da da altmış iki bin kişinin katıldığı büyük bir gösteri düzenlenmiştir. Gösteride ; “Bir buçuk milyona tahammül edemedin,52 milyona ne edeceksin”,”Bugün burada yarın Sofya'da”,”Türkoğlu Türkof değildir” gibi daha önceki mitinglerdeki sloganlar atılıp Bulgaristan'a tepkiler dile getirilmiştir. Mitingde siyasi partiler adına konuşmalar da yapılmıştır. Anavatan Partisi (ANAP) adına konuşan Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek Sovyet lideri Gorbaçov'a seslenerek, “Soydaşlarımızın vagonlara doldurulup gönderilmesi, artık unutulmaması gereken bir Ortaçağ karanlığı uygulamasıdır. Bunların sizin izninizde yapıldığına inanmak istemiyoruz. Bulgar yönetimi üzerinde ağırlığı ve etkisi olmadığını iddia etmek ve bu iddiaya inanılacağını sanmak, Gorbaçov'un zekâsıyla bağdaşmaz. Bu, insanlık dışı, alçakça icraata daha fazla göz yumulmamalıdır.”²¹⁴

Zorunlu Göçün yaşandığı süreçte köşe yazarları da konuyu sıklıkla gündeme getirip değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

Milliyet gazetesi yazarı Mümtaz Soysal, bir köşe yazısında; Bulgaristan'ın Türklere yaptıklarının evrensel insan hakları ölçülerine göre ne derece dehşet verici, kişilerin mezar taşlarının üzerindeki ecdat adlarında değişiklik yapmaya kadar varan kimlik değişmelerine zorlamanın insanlık onuruna yapılacak en büyük saldırı olduğunu belirtmiştir. Ayrıca yazar, Göç'ün “isteyen gitsin; Türkiye'de kapılarını açsın” demekle çözülebilecek bir sorun olmadığını ve olaylar bir göç anlaşmasına doğru gelişsin gelişmesin, Türkiye'nin kendi sınırları içine girebilecek yeni bir insan dalgası konusunda ne derece hazırlıklı olup olmadığını düşünülmesi gerektiğinin de altını çizmiştir.²¹⁵

Tercüman gazetesi yazarlarında Taha Akyol'da Türkleri alelacele Türkiye'ye gönderdiği için Jivkov'u bir “hayduta” benzetmiş ve ağır eleştirilerde bulunmuştur. Yazısında: “Her haydut gibi Jivkov da suçunu örtmeye çalışıyor, haydutluktan vazgeçeceği yerde, küçük yavruları bile ailelerinden koparmaya, insanların mallarına mülklerine gangster metotlarıyla el koyarak sınıra yığmaya, direnenleri kurşunlamaya, falakadan geçirmeye devam ediyor.” demiştir. Jivkov'un amacının göç

²¹⁴ “Sofya'ya Ulusal Tepki”,**Milliyet**,24 Haziran 1989,s.1.

²¹⁵ Mümtaz Soysal ,”Göç”,**Milliyet**, 2 Haziran 1989,s.6.

anlaşması yapmak olmadığını belirttikten sonra Türkiye'nin soydaşlarının yanında ve onlara kucak açmasından duyduğu memnurluktan söz ederek partileri, sendikaları, dernekleri ve meslek kuruluşlarını Bulgaristan'daki Türkler ile daha fazla ilgilenmeye davet etmiştir.²¹⁶

Milliyet gazetesi yazarı Mehmet Ali Birand ise olaya farklı açıdan bakıp görüşlerini şu şekilde aktarmıştır: “ Bugün bütün gücümüzle insan haklarından söz ediyoruz. Batı'yı ‘Bulgaristan'daki Türk kökenlilerin’ tutumlarını görmemezlikten gelmekle suçluyoruz. Bulgaristan'ın Türk asıllılara en temel haklarını vermemekle, dillerini ve kültürlerini unutturmakla sanık sandalyesine oturtuyoruz. Yarın, aynı kurumlarda, aynı gerekçelerle Kürt konusunun karşımıza çıkacağını ve bizim başka şekilde dahi olsa suçlanabileceğimizi unutmayalım.”²¹⁷

2. Uluslararası Tepkiler

Diplomatik gözlemcilere göre, Bulgar zulmüne karşı “çok açık ve kesin” bir politika izleyen ülkeler ABD ve İngiltere olmuştur. ABD daha ilk baskılar başladığından bu yana, bunları kınarken, bir yandan da Sofya nezdinde sert girişim ve uyarılarda bulunmuş, ABD kongresi son olaylar üzerine AGİK komisyonunu harekete geçirmiş ve Sofya üzerinde ticari müeyyideler uygulama hazırlıklarına girişmiştir.²¹⁸ ABD yönetiminin resmi görüşünü yansıtan Amerikan'ın Sesi Radyosu Türklerin zorla göç edilişleriyle ilgili haberleri sürekli yayınlamıştır. Bir haberinde, Bulgaristan'dan zorla sınır dışı edilip parçalan Türk aileleri sindirebilmek için tank ve zırhlı araçlar kullandığını aktarmıştır.²¹⁹

ABD gibi İngiltere hükümeti de bakan düzeyindeki açıklamalarla Bulgaristan'ı kınamış, Türk azınlığın zorunlu göçüne tamamen karşı çıktıklarını açıklamıştır. Dışişlerinden sorumlu Devlet Bakanı Linda Chalker, Lonrada'ki Bulgar elçisini çağırarak duydukları tepkiyi dile getirmiş, Türkiye'yi şikâyete kalkışan Bulgar elçisini azarlamıştır.²²⁰

²¹⁶ Taha Akyol, Haydut Jivkov”, **Tercüman**,4 Haziran 1989,s.4.

²¹⁷ M.Ali Birand,”Bulgar Politikasında Yol Kavşağındayız”,**Milliyet**,22 Temmuz 1989,s.9.

²¹⁸ “Papandreu-Jivkov El Ele”,**Milliyet**,6 Haziran 1989,s.6.

²¹⁹ “Bulgarlar Tanklarla Saldırıda”,**Hürriyet**,6 Haziran 1989,s.10.

²²⁰ “Papandreu-Jivkov El Ele”,**Milliyet**,6 Haziran 1989,s.6.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Türk hükümetinin bu konuda yalnız bırakmayıp, Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Türklerin geçici olarak Maraş'taki 30 bin kişiyi alabilecek boş binalara yerleştirilmesi önerisinde bulunmuştur.²²¹

Zorunlu göç olayına karşı tepkiler uluslar arası kuruluşlardan da gelmiştir.27-30 Mayıs 1989 tarihleri arasında Antalya'da yapılan Kuzey Atlantik Asamblesi 1989 yılı bahar dönemi genel kurul toplantısı sonunda Asamble Başkanı Patrik Duffy tarafından yapılan açıklamada Bulgaristan ülkesindeki Türklere yaptığı insan hakları ihlalleri nedeniyle eleştirilmiştir. Bulgaristan'daki olaylarda nefret ve derin endişe duyduğunu dile getirmiştir.²²²

Uluslararası Af Örgütü yayımladığı İnsan Hakları Dergisi'nin 1989 yılı Haziran ayı sayısında "Türklere karşı Tanklar" başlığı altında "Bulgaristan'daki gelişmeler ürkütücü" deyimini kullanmıştır.²²³

Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz'ın "Bulgaristan'daki Türklere yapılan baskı, çağımızın en vahim insan hakları ihlalidir" dediği Paris' deki Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı(AGİK) insani boyut toplantılarında İngiltere ve Belçika delegeleri de Bulgaristan'ı insanlık dışı muamele yapmakla suçlamıştır.²²⁴

Helsinki İnsan Hakları ABD Komitesi de Bulgaristan'da Türklere yapılan insanlık dışı uygulamalarla ilgili soruşturma açmıştır.²²⁵

7 Temmuz 1989 günü Strasburg'da Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi sonunda yayınlanan bildiride Bulgaristan'dan asimilasyona son vererek Türkiye ile göç konusunda anlaşma yapması istenmiştir. Bu oturumda dikkat çeken en önemli hususlardan biri de önceden hazırlanmış tavsiye kararından farklı olarak "Müslüman etnik" deyimini yerine "Türk " ifadesinin kullanılmasıdır.²²⁶

16 Ekim-3 Kasım 1989 tarihlerinde Sofya'da yapılan AGİK Çevre Konferansı'nda ise 10 ülke ismen belirterek 7 ülkede isim vermeden ancak anlaşılır

²²¹ "Magosa'ya Denктаş'tan Davet", **Milliyet**, 16 Haziran 1989, s.6.

²²² "NATO'dan Bulgaristan'a Tepki", **Cumhuriyet**, 30 Mayıs 1989, s.11.

²²³ Baskın Oran, "Dış Politika'da Haziran'89", **Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı:110, Ağustos 1989, s.35.

²²⁴ "AGİK'te Sofya'ya Uyarı", **Milliyet**, 1 Haziran 1989, s.4.

²²⁵ "Zulmü BM'ye Götürüyoruz", **Tercüman**, 15 Haziran 1989, s.8.

²²⁶ "Avrupa Konseyi'nde Sofya'ya Protesto", **Cumhuriyet**, 8 Temmuz 1989, s.8.

biçimde Türk azınlığın sorunlarını dile getirerek Bulgaristan'ı kınamıştır. Türk heyeti başkanı Sofya Büyükelçiliği Müsteşarı Alev Kılıç Bulgaristan'ı çok ağır ifadelerle eleştirmiştir. Bulgaristan ise Türkiye'ye yönelik "Türkiye'nin halen 'Pan-Türkist' emeller peşinde koştuğu yönünde suçlamalarda bulunmuş, Kıbrıs ve Kürt sorunlarını dile getirmiştir. Türkiye'nin Kıbrıs'ın yarısını halen işgal altında tuttuğunu ileri süren Bulgaristan sözcüsü Radukov konuşmalarına şu şekilde devam etmiştir: " Sayın Türk delegesinin dediği gibi tarihi paradokslar var. Onlardan biri de, insan haklarını ve azınlık haklarını en çok ihlal eden bir ülke –ki burada Kürt azınlığı kastediyorum– bugün bu hakların baş savunucusu olarak geçiniyor."²²⁷

İslam Konferansı Örgütü Dışişleri Bakanları da 4 Ekim 1989'da New York'ta yaptıkları olağanüstü toplantıdan sonra yayınladıkları bildiri; yapılan tartışmaların ışığında ve İslam Konferansı Örgütü Genel Sekreteri'nin 22 Temmuz 1989 tarihli raporuyla yine İslam Konferansı Örgütü Temas Grubunun 5 Eylül 1989 tarihli raporlarını göz önünde tutarak, Bulgar hükümetini uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmeye ve Bulgaristan'daki Türk azınlık ile Müslüman azınlıkların dini, etnik ve kültürel haklarını iade etmeye ve bunlara saygı göstermeye çağırılmışlardır. Ayrıca, Bulgar hükümetini, parçalanmış ailelerin birleştirilmesinin ve Türkiye'ye göç etmek isteyebilecek Türk azınlığı mensuplarının göçünün, sosyal ve mülkiyet hakları zarara uğramadan sağlanması amacıyla, kapsamlı bir göç anlaşması imzalamak üzere Türk hükümeti ile anlamlı müzakerelere başlamak için Kuveyt'te bir araya gelmeye davet etmiştir.²²⁸

Türkiye bu teklifi hemen kabul etti. Bulgaristan ise İslam Konferansı Teşkilatının bildirisinin kendisini bağlamadığını belirtmesine rağmen 30 Ekim'de Kuveyt'te buluşmayı kabul etmiştir.²²⁹

İslam Konferansı Teşkilatının bu çağrısı işe yaramış, Türkiye ve Bulgaristan 30 Ekim 1989'da Kuveyt'te Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz ve Bulgaristan Başbakan Yardımcısı Georgi Yordavnov(Dışişleri Bakanı Mladenov rahatsızlandığı için)

²²⁷ "Sofya'ya Sert Eleştiri", **Cumhuriyet**, 10 Ekim 1989, s.10.

²²⁸ İskender Songur,"İslam'dan Tam Destek",**Milliyet**,6 Ekim 1989,s.8.

²²⁹ "Bulgaristan'dan Buluşmaya Evet" **Tercüman**,9 Ekim 1989,s.4.

arasında Belgrat protokolünden bu yana ilk kez üst düzeyde temaslara başlamışlardır.²³⁰

Bu temaları “olumsuz değil, ama yeterli de değil” diye açıklayan Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, Türkiye’nin görüşmelere çok dikkatli ve ihtiyatlı bir iyimserlikle yaklaştığını göstermiştir. Bu görüşmenin ayrıntıları gizli tutulurken, Kuveyt Dışişleri Bakanı Şeyh Sabah El-Ahmed, Türk-Bulgar görüşmesini “iki ülke arasında atılan ilk olumlu” adım olarak nitelendirmiştir.²³¹ İki ülke Kasım ayında Kuveyt’te tekrar buluşmaya karar vermişler, fakat Bulgaristan’da ortaya çıkan önemli siyasi gelişmeler yüzünden Bulgaristan görüşmelerin ertelenmesini önermiş ve 9 Ocak 1990’da Kuveyt’te tekrar bir araya gelinmesi konusunda anlaşmaya varılmıştır.²³²

²³⁰ “Kuveyt’te Buluşma”, **Hürriyet**, 31 Ekim 1989, s.7.

²³¹ Nilüfer Yalçın, “Bulgaristan’la Hassas İlişkiler”, **Milliyet**, 1 Kasım 1989, s.5.

²³² Mohammad Arafat, **a.g.e.**, s.38.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

1989 GÖÇÜ SONRASI

I. 1989 BULGARİSTAN GÖÇMENLERİNE AİT VERİLER

A. Yerleşim Yerleri

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan zorunlu göç sonrasında 01.01.1989-8.12.1989 günleri arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 323.694 'dür. Bunun 11.615 ise vize alarak gelen göçmenlerdir. Gelenlerin 278.580 'i Edirne-Kapıkule'den, 45.114 'ü ise Kırklareli-Dereköy'den Türkiye'ye giriş yapmışlardır. Göçmenler işlemleri tamamlanıncaya kadar bu kentlerde kurulan çadırlarda barındırılmışlar ve kendilerine yiyecek, giyecek ve sağlık yardımı yapılmıştır. Türkiye'ye gelen göçmenler yasal işlemleri tamamlandıktan sonra geçici olarak akrabalarının yanında, çadır kentlerde, kamuya ait dinlenme tesislerinde ikamet ettirmek üzere çeşitli illere gönderilmişlerdir.²³³

1989 yılında gelenler göçmenler, 1950–1988 yılları arasında gelen göçmenlerle hemen hemen aynı illere yerleşmişlerdir. Bunların %30 'u İstanbul'a (84.255 kişi), %24'ü Bursa'ya (67.378 kişi), %11'i Tekirdağ'a (30.828 kişi), %9,1 'i İzmir'e (25.489 kişi), %4,3'ü Kocaeli 'ne (12.176 kişi), %3,5 'i Eskişehir'e (9.845 kişi) yerleşmiştir. Daha önce gelen akrabalarının yanına yerleşme arzusu, gelişmiş yörelerin sağladığı istihdam imkânları, iklim benzerlikleri gibi nedenler, göçmenlerin Marmara ve Ege bölgesi civarındaki yerleşim alanlarını seçmelerinde etken olmuştur.²³⁴

²³³ Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı, "Bulgaristan'dan Türk Göçleri", 1990, s.31.

²³⁴ A.g.e. , s.31–32.

B. Nüfus Yapıları

1989 yılında zorunlu göçe tabi olan göçmenlerin, kadın ve erkek sayısı yaş gruplarına göre aşağıdaki tablodaki gibidir.

Tablo 3:Göçmen Nüfusun Yaş Grubuna Göre Dağılımı:

Yaş Grupları	Kadın (Nüfus)	Erkek (Nüfus)	Toplam	Kadın (Yüzde)	Erkek (Yüzde)	Toplam
0–15	41.826	43.433	85.260	26.7	28.7	27.7
16–65	103.383	98.134	201.517	65.9	64.9	65.4
66 +	11.620	9739	21.359	7.4	6.4	6.9
Toplam	156.829	151.307	308.136	100	100	100

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı,”Bulgaristan’dan Türk Göçleri”,1990,s.27

Bu verilere göre gelen göçmenlerin çoğu genç ve orta yaş grubu kişiler olup yaşlı nüfus oldukça azdır. Aynı zamanda 16–65 yaş arası kadın göçmenlerin sayısı erkek göçmenlere göre daha fazladır. Öyle ki üretici yaş grubunun göç etmiş olması Bulgaristan ekonomisi açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir.

Ayrıca göçmenlerin 79.606’sı ilkokul mezunu, 96,918’i ortaokul mezunu, 55.446’sı Lise mezunu, 5.167’si Yüksekokul ve 41.152’si ise diplomasız ve belirsiz kişilerden oluşmaktadır.²³⁵

²³⁵ A.g.e. ,s.29.

II. GÖÇMENLERE SAĞLANAN OLANAKLAR VE GÖÇMENLERİN YAŞADIKLARI OLUMSUZLUKLAR

A. Nakdi ve Ayni Yardımlar

Türk hükümeti, 2 Haziran 1989 yılından itibaren Bulgaristan'dan zorunlu olarak sınır dışı edilip Türkiye'ye gelen göçmenlere yönelik bir takım yasal düzenlemeler yapmıştır. Bu düzenlemelerden biri gelen göçmenlere yardım yapılabilmesi için 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik yasasında yapılan düzenlemedir. Bu yasanın kapsamı 16.06.1989 tarihinde çıkarılan 3582 sayılı yasa ile yasanın kapsamı; “fakru zaruret içinde ve muhtaç durumda bulunan vatandaşlar ile gerektiğinde her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişilere yardım etmek, sosyal adaleti pekiştirici tedbirler olarak gelir dağılımının adilane bir şekilde tevzi edilmesini sağlamak, sosyal yardımlaşma ve dayanışmayı teşvik etmektir.” şeklinde değiştirilerek genişletilmiştir.²³⁶

Göçmenlerin nakil vasıtalarını ülkeye gümrük vergisi ödemediği sokmalarına olanak sağlamak üzere de Bakanlar Kurulu bir karar çıkarmıştır. Bu karar 22.08.1989 gün ve 89/14470 sayılı kararnameye ek olarak çıkarılmış olup, zorunlu göçe tabi tutulan soydaşlarımızın Türkiye'ye beraberlerinde getirdikleri ve Bulgaristan'da adlarına kayıtlı nakil vasıtaları “Yolcu Beraberi Eşya tek ve Maktu Vergi Listesi'ne alınmış ve her birinden alınacak vergi tutarı sıfır olarak tespit edilmiştir.”²³⁷

Ayrıca göçmenlerin yerleşecekleri yerlere ulaşmalarını ve eşyalarını ücret ödemediği taşımalarını temin etmek için 28.09.1989 tarihinde Bakanlar Kurulu Kararı çıkarılmıştır. Karar göre; göçmenlerle ilgili olarak, demiryolu taşıma, vagon bekleme, Anadolu'ya geçen vagonlar için İstanbul Boğazı feribot, gümrük formalite, ardiye, hamaliye hizmetlerinin ücretsiz yapılması konusunda T.C. Devlet

²³⁶T.C. Resmi Gazete, Sayı No:19134,14 Haziran 1986.

²³⁷T.C. Resmi Gazete, Sayı No:20283,15 Eylül 1989.

Demiryolları Genel Müdürlüğü görevlendirilmiş ve bu görevden doğan zararın Hazine tarafından karşılanması kararlaştırılmıştır.²³⁸

Yapılan bu yasal düzenlemelerden sonra göçmenlerin sınırdan yerleşecekleri yerlere gitmeleri devlet yardımıyla sağlanmış sonrasında da Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan göçmenlere yardımlar yapılmıştır. Haziran 1989 tarihinden 1990 yılının başına kadar Fon'dan göçmenlere yapılan yardım tutarı 30 milyar 475 milyon 370 bin TL'dir. Bu yardımlar nakdi ve gıda yardımı olarak verilmiştir.²³⁹

Bunlardan başka Ziraat Bankasında açılan yardım hesaplarına 4,5 milyar TL toplanmış, Et ve Balık kurumunca da 1,5 milyarlık yardım yapılmıştır. Diğer taraftan, yurt dışındaki temsilciliklerimiz kanalı ile 2 milyar TL bağış toplanmış ayrıca yurt dışından gelen işçilerimiz Edirne ve Kapıkule'den girerken 2 milyara yakın bağış yapmışlardır. Devlet Bakanlığı temsilcileri ile valiliklerce oluşturulan göçmen büroları tarafından yerinde yapılan tespitler sonucu bu yardımlar ihtiyaç sahibi ailelere dağıtılmıştır.²⁴⁰

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan göçmen aileler için ayrılan kaynak ise il ve ilçelerde Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları aracılığıyla hiçbir yerden geliri olmayan ailelerin tespit edilmesi yöntemiyle dağıtılmıştır. Göçmenlerin önemli bir bölümünü barındıran Küçükçekmece'de Kaymakamlık Sosyal Yardımlaşma Vakfından Ramazan ayı nedeniyle 516 aileye gıda yardımı yapılmıştır.²⁴¹

Milli Eğitim Bakanlığı da 15 bin göçmen genci parasız yatılı olarak okutacağını açıklamış²⁴² ancak, 1989-1990 ders yılı için sadece 1879 öğrenciyi parasız yatılı okullara yerleştirebilmiştir. Ayrıca, 75 ilkokul, 100 orta ve lise, 150 yüksek okul öğrencisine de Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonundan burs verilmiştir.²⁴³

²³⁸ **T.C. Resmi Gazete**, Sayı No:20235,27 Eylül 1989.

²³⁹ Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı, "Bulgaristan'dan Türk Göçleri", 1990, s.37.

²⁴⁰ **A.g.e.**, s.37.

²⁴¹ "Soydaşlara Gıda Yardımı", **Küçükçekmece Haftalık Siyasi Gazete**, 11 Nisan 1990, s.5.

²⁴² "Göçmen Çocuklarına Parasız Yatılı Okul", **Cumhuriyet**, 6 Temmuz 1989, s.7.

²⁴³ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, s.36.

Devlet yardımlarının yanında özel şirketlerde göçmenlere yardımlarda bulunmuşlardır. Vakko mağazaları 31 Temmuz–2 Ağustos tarihleri arasında düzenlediği defile ve kermeslerinin gelirini göçmen ailelere bağışlamış²⁴⁴ Türk Eğitim Vakfı da 100 üniversite öğrencisine burs bağlamıştır.²⁴⁵

B. Konut

Türk hükümetinin, Dereköy ve Sınır kapılarından geçerek Türkiye'ye gelen Bulgaristan göçmenlerini önce Edirne ve Lüleburgaz'daki çadır kentlerde geçici olarak misafir ettiği için, daha sonra göçmenlerin bir kısmının yakınlarının yanına bir kısmının da kamuya ait dinlenme tesislerinde barındırıldıklarından daha önce bahsetmiştik.

Göç olayına hazırlıksız yakalanan Türk hükümeti, yakınlarının yanına yerleşemeyen 26 bin göçmeni önce geçici olarak yatılı okullara²⁴⁶, daha sonra ise göçmenlerin 5899'unu okulların açılmasına yakın Kara Kuvvetleri Komutanlığı tarafından İstanbul'da Kâğıthane ve Küçükçekmece semtindeki askeri tesislere yerleştirmiştir.²⁴⁷ Yakınlarının yanında kalan göçmen sayısı ise 33.419'dur.²⁴⁸

Türkiye ayrıca konut sorununa çözüm bulmak amacı ile 1989 Eylül ayından itibaren akrabalarının yanında oturanlar da dâhil 48.684 göçmene ayda 300 bin TL'ye varan kira yardımı yapmıştır.²⁴⁹ Ancak, kiralık ev talebinin arttığı bu dönemlerde kira fiyatları iki katına çıkmıştır. Gecekondu bölgelerinde 150 bin liralık evler 300 bin lira civarında olup bu miktar o dönemdeki asgari ücretin iki katına yakındır.²⁵⁰

Bulgaristan göçmenlerine kira yardımı yapan Türk hükümeti, askeri kamplara yerleştirdiği göçmenleri bir yıl aradan sonra çıkartmaya başlamıştır.²⁵¹ Göçmenler “Bize bu ayın sonunda kampın kapanacağını söylediler. O

²⁴⁴ “Soydaşlarımıza Vakko'dan Destek”, **Milliyet**, 6 Temmuz 1989, s.8

²⁴⁵ “Koç'tan 100 Soydaşa Burs”, **Cumhuriyet**, 10 Ağustos 1989, s.8

²⁴⁶ “Göçmenler, Askeri Kamplara”, **Cumhuriyet**, 6 Eylül 1989, s.6

²⁴⁷ “Orada Suyu Bile Zor Buluyorduk”, **Hürriyet**, 10 Eylül 1989, s.7

²⁴⁸ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, s.34.

²⁴⁹ **A.g.e.**, s.34.

²⁵⁰ 1989 yılı asgari ücret fiyatı; 126 bin TL'dir. Bkz. <http://muhasebeturk.org/pratik-bilgiler/275-2008-yili/132-donemler-itibari-ile-asgari-ucetleri-tutarlari-miktarlari-2008-2007-2006-2005-1987-yillari-donemleri.html>, 29 Mayıs 2010.

²⁵¹ “Bu da Bizim Zulmümüz”, **Küçükçekmece**, 27 Haziran 1990, s.5.

zaman kadar ev bulup kiraya çıkmalıymışız. Allah razı olsun, devlet aile başına 260 bin lira kira yardımı yapıyor. Ama bu paraya ev bulmak zor. Hem bulsak bile, bir milyon deposite, birkaç aylık peşinat var. Onları nereden bulacağız?” diyerek üzüntülerini ve endişelerini belirtmişlerdir.²⁵²

Türk hükümeti göçmenlerin konut ihtiyaçlarını karşılamak amacı ile kira yardımının yanında 32 ilde toplu konut yapmaya karar vermiştir. Söz konusu proje için 500 milyon \$ harcanmış olup, 250 milyon \$'lık kısmı Avrupa İskân Fonu'ndan karşılanmıştır.²⁵³ Toplamda 39.700 konut yapmayı planlayan Toplu Konut İdaresi sadece 23.495 konut inşa edebilmiştir.²⁵⁴

Bu uygulama göçmen vatandaşlardan, dönemin parası ile 2,5 milyon liradan 14 milyon liraya kadar peşinat alınarak ve 10 yıla varan taksitlendirme yapılarak gerçekleştirildi. Bu kapsamda inşa edilen göçmen konutlarına 44 bin 452 göçmen başvurmuş, bunlardan 23 bin 495'ine konut, 3 bin 975'ine de arsa verilmiştir. Ancak, geri kalan yaklaşık 17 bin göçmen vatandaş, parasını yatırdığı hale konut sahibi olamazken, toplanan paraların iadesi de sorun olmuştur.²⁵⁵

Öte yandan, devlete para verdiği halde konut sahibi olamayan göçmen vatandaşların paralarının iadesi için 2006 yılında İskân Kanununda değişiklik yapılarak, paraların yatırıldığı dönemden ödendiği tarihe kadar ``yasal faiz`` uygulanarak değerlendirilmesi ve tutarın 1 yıl içinde vatandaşa ödenmesi öngörülmüş, uygulama konusunda da TOKİ yetkilendirilmiştir. Ancak, TOKİ'nin yaptığı hesaplamada, yasal faizin çok düşük olması nedeniyle, para yatıran vatandaşların iade halinde oldukça büyük mali kayba uğrayacağı ve alacakları paranın konut edinmek için oldukça anlamsız kalacağı belirlenmiştir. Söz gelimi, 1991'de dönemin parası ile konut edinmek için 2,5 milyon lira yatıran bir göçmen, söz konusu kanun uyarınca yasal faiz uygulanınca ancak 17 milyon lira alabilecekti. Yasadaki bazı hükümlerin Anayasa'ya aykırılığının belirlenmesi ve göçmen vatandaşların da zarara uğratılmaması için, TOKİ, sorunun çözümü amacıyla 2009 yılında İskân Kanunu'nda yeni bir değişiklik yapılmasını sağlandı ve yatırılan paralar yatırıldığı tarihten ödeneceği tarihe kadar [Tüketici Fiyat Endeksi](#)(TÜFE) esas

²⁵² “Soydaşlar Tedirgin”, **Küçükçekmece**, 18 Temmuz 1990, s.5.

²⁵³ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**, s.35.

²⁵⁴ <http://www.gocmenkonutlari.com/?paged=3>, 29 Mayıs 2010.

²⁵⁵ <http://www.gocmenkonutlari.com/?paged=3>, 29 Mayıs 2010.

alınmak suretiyle hesaplanmıştır. 1991 yılının Haziran ayında ise yatırılan 2.500.000.-TL, Aralık 2008 tarihi itibariyle ulaştığı miktar olan 2.132,22 YTL'ye (eski TL uygulamasına göre 2.500.000.000 TL) denk gelecek şekilde hesaplanmasıyla göçmen vatandaşlara ödenmeye başlanmıştır.²⁵⁶

C. İstihdam

Gelen göçmenlerin mesleki statüleri kendi beyanlarına göre saptanmıştır. Aşağıdaki tabloda meslek gruplarına göre sayıları ve dağılım oranları gösterilmiştir.

Tablo 4:Göçmen Nüfusun Mesleklere Göre Dağılımı:

Statü	Sayı	%
Tarım ve Sanayi İşçi	70.142	22.8
Serbest	15.884	5.2
Memur	11.367	3.7
Sakat	26.676	8.6
Ev kadını ve Çocuk	14.053	4.6
Öğrenci	54.790	17.8
Emekli	38.975	12.6
Diğer	29.960	9.7
Belirsiz	46.289	15.0
Toplam	308.136	100

Kaynak: Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı,"Bulgaristan'dan Türk Göçleri",1990,s.30

Görüldüğü gibi gelen göçmenlerin %30'unu tarım ve sanayi işçisi, memur oluşturmuş olup öğrenci ve emekli sayısı da yaklaşık aynı orandadır.

1989 yılı sonu itibariyle, göçmenlerin 88.960'ı iş isteminde bulunmuş, bunların 56.531'i İş ve İşçi Bulma Kurumuna,32.429'u ise valiliklere

²⁵⁶ <http://www.toki.gov.tr/page.asp?ID=110>,29 Mayıs 2010 .

başvurmuşlardır. Başvuru yapanların %37,8 'ne istihdam sağlanmıştır. Yoğun olarak istihdam imkânı sağlanan şehirler ise Bursa, İzmir, Sakarya, İstanbul, Çanakkale ve Edirne'dir.²⁵⁷

Ayrıca, göçmenler için İş ve İşçi Bulma Kurumu tarafından mesleki eğitim projeleri kapsamında Bursa, İstanbul, İzmir, Ankara, Kocaeli, Manisa, Denizli, Erzurum ve Malatya'da el sanatlarıyla ilgili mesleki kurslar açılmış, eğitim sonunda, kendine iş kurmak isteyenlere Türkiye Halk Bankası tarafından 5 milyon TL civarında "Aile Kredisi" verilmiştir.²⁵⁸

Öte yandan, geçici bir süre göçmenlerin kendi otomobillerini ticari taksi olarak kullanmalarına izin verilerek işsizliğe bir nevi çözüm bulunmaya çalışılmıştır. Kendi otomobilini ticari taksi olarak kullanan Ali Öztürk adlı göçmen, "Bizlere işsizlik konusunda bir yardım olsun diye böyle bir uygulama var. Biz geçim derdindeyiz, ticaret yapmıyoruz. Biz taksilerimizle ticari taksilerin kazandığı parayı hiçbir zaman kazanamıyoruz. Çünkü bu olay yeni başladı ve bilinmiyor. Sonra herkesin, taksilerin sarı rengine karşı bir alışkanlığı var. Ayrıca taksilerin ışıklı tabelaları var. Dolayısıyla bize gelen müşteri az." diyerek bu uygulamayı kendi açısından değerlendirmiştir.²⁵⁹

Devletin, göçmenlere sağladığı istihdam çalışmalarının yanı sıra özel sektörden de göçmenlerin işe alınması konusunda destek gelmiş, birçok şirket iş alımlarında göçmenlere öncelik tanımıştır. Göçmenlerin Türkiye'ye gelmeye başladıkları ilk zamanlarda Türkiye'nin önde gelen şirketleri toplam 500'ü aşkın işçi almış, bu sayı daha sonra gittikçe artmıştır.²⁶⁰

Bulgaristan göçmenlerine ödenen ücretler ise işçilerin niteliklerine göre değişmiştir. Bazı şirketler tamamen vasıfsız işçilere "asgari ücretten maaş" öderken, uzmanlık alanında iş bulan işçilere "Türk işçilere ödenen para kadar bir ücret" verilmiştir. Toplu iş sözleşmelerindeki vasıflı işçi ücreti olan 1000 ve 1300 liralık

²⁵⁷ Devlet Planlama Teşkilatı, a.g.e., s.36.

²⁵⁸ A.g.e., s.36.

²⁵⁹ "Taksi'ci Soydaşlar", **Küçükçekmece**, 11 Nisan 1990, s.5.

²⁶⁰ "Göçmene İş Kapısı Açık" **Milliyet**, 20 Temmuz 1989, s.7.

saat ücreti verilen göçmen işçilerin brüt maaşları ayda 500 bin lirayı bulmuş, bazı şirketler ise yiyecek, giyecek ve çocuklarına kreş desteği vermişlerdir.²⁶¹

Bazı şirketler ise iş arayan göçmenlerin fazla oluşunu fırsat bilip zam isteyen işçilerini işten çıkarıp yerlerine göçmen işçileri işe almışlardır. İstanbul'da bir çay paketleme fabrikasında çalışan 25 işçi zam istekleri reddedilince, işyerini terk ettikleri için işlerinden olmuşlardır. İşveren de bunun üzerine, hem daha disiplinli oldukları, hem de işten kaytarmadıkları gerekçesiyle, 25 işçinin yerine 30 Bulgaristan göçmeni almıştır.²⁶²

Türk hükümeti, baskı ve zorlamalar sonucu yaşadıkları ülkeyi terk edip Türkiye'ye yerleşen Bulgaristan göçmenlerine istihdam, konut ve çeşitli yardımlar yaparak onların yeni yaşamlarına uyum sağlamalarını hızlandırmaya çalışmıştır. Ancak, yine de göçmenlerin bir kısmı sıkıntılar yaşamış, türlü türlü olaylarla karşılaşmışlardır.

Kimileri Bulgaristan'dan getirdikleri paralar tükenmeye başlayınca geçimlerini sağlayabilmek için ellerindeki eşyaları pazarlarda satmak zorunda kalmışlardır. Bulgaristan göçmenlerinin yoğunluklu bulunduğu bölgelerde pazar yerlerinde yerli pazarcıların “göçmen tezgâhları “ adını verdikleri tezgâhlarda çeyizlerini bile satışı çıkarmışlardır.²⁶³

Kimi göçmenler de iş simsarlarının oyununa gelmişlerdir. Çadır kentlerde türeyen simsarlar özellikle karı-koca olan göçmenleri aşçı, hizmetçi, bahçıvan olarak çalıştırmak üzere İstanbul'a getirip vaat ettikleri ücretin çok altında çalıştırmak istemişlerdir. Bunun üzerine bazıları Edirne'deki çadır kente geri dönmüş, kimileri de az maaşa razı gelip çalışmaya başlamışlardır. Kamiz Farizoğlu, Sebahattin Turanoğlu ve Şahin Tahsinoğlu adlı göçmenler başlarına gelenleri şöyle anlatıyorlardı: “Biz motor teknisyeni ve ustayız.300'er bin lira maaşla motor işinde çalıştırmak üzere bizimle anlaştılar. Çalıştığımız yer sözüm ona İstanbul'un içindeydi. Dağ başında bir yere götürüldük. Burası bir maden ocağı idi. Nerede

²⁶¹ “Göçmene İş Kapısı Açık”**Milliyet**, 20 Temmuz 1989,s.7

²⁶² “Yerli “zam” Dedi, Yerine Göçmen Aldı”,**Tercüman**,20 Temmuz 1989,s.8.

²⁶³ “Çeyizini Satan Genç Kızlar Var”,**Hürriyet**,1 Haziran 1990,s.7.

kalacağımızı sorduk. Kayalıklardaki mağaraları gösterdiler. Aylığın da 150'şer bin lira olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine çadır kente geri döndük.²⁶⁴

III. BULGARİSTAN'A GERİ DÖNEN GÖÇMENLER

Bulgaristan'dan zorunlu göçe tabi olan göçmenler bankalardaki nakit varlıklarını, mal ve mülklerini, sosyal haklarını bırakmaya mecbur kaldıkları gibi aile fertlerinden de ayrılmak zorunda kalmışlardır. Zorunlu göçle bölünmüş aileler sorunu büyük boyutlara ulaşmış ve yaklaşık 80 bin yeni parçalanmış aile ortaya çıkmıştır. Bölünmüş aileler sorunu ve göçmenlerin mal varlıklarını Bulgaristan'da bırakmış olmaları tersine göç olayının yaşanmasına neden olmuştur. Tersine göç olayı ilk defa 1989 yılında gerçekleşen göç olayında gözlenmiştir. Önceki göçler yasal anlaşmalara dayandığından ve gelen göçmenler iskânlı ve serbest göçmen olarak Türkiye'ye kabul edildiklerinden geriye dönüşler yaşanmamıştır.²⁶⁵

İlk olarak 24 Temmuz 1989 tarihinde 75 göçmenin Bulgaristan'a geri döndüğü haberi basında yer almıştır.²⁶⁶ Vizenin uygulamasından itibaren ise geri dönen soydaşlarımızın ardı arkası kesilmemiştir. Türkiye'ye her gün vize alarak 75 soydaşımız gelirken Bulgaristan'a 900 soydaşımız geri dönmüştür. Hatta bazı günler bu sayı 1300'ü bulmuştur.²⁶⁷ Kapıkule sınır kapısında niçin döndükleri sorulan Mustafa Çalışkan yaşadığı çaresizliği şöyle anlatmıştır: “Kardeşim ve ablam Varna'da kaldılar. Anam babam da. Kardeşim askerdi, gelemedi. Üç aydır buradayım. Sefaköy'de kaldık, ev kiralari çok pahalı, kirayı verdin, bir de bir milyon yıllık depozit vereceksin. İş ararsın iş yok. İnşaatlarda çalıştım, ancak karnım doyar. Baktım olacak değil, dönüyorum işte. Orada ne mi olur? Artık ne olursa. Ne bileyim. Bundan sonra sesimiz zor çıkar. Devlet bir ev verseydi ya bize...”²⁶⁸

Başka bir göçmen ise dönüş nedenini şöyle anlatıyor: “ 2.5 ay önce geldim. Bursa'da akrabaların yanına gittik. Bizi görünce arkadan kapıyı sürgülediler. E,haklılar, insan yükü ağırdır. Komşuları sahip çıktılar bize. Akrabalarla görüşmedik

²⁶⁴ “Kapıkule Sımsarları”,**Milliyet**,7 Temmuz 1989,s.16.

²⁶⁵ **A.g.e.**,s.38.

²⁶⁶ “75 Göçmen Geri Döndü”,**Cumhuriyet**,24 Temmuz 1989,s.17.

²⁶⁷ “Kalmakta da Zor Gitmek de”,**Tercüman**,22 Eylül 1989,s.8.

²⁶⁸ “Ben Artık Orada Ölüyorum”,**Cumhuriyet**, 13 Ekim 1989,s.6.

bile. Kırcaali’de hem ayakkabıcılık hem tenekecilik yapardım. Bursa’da iş aradım yok... Herkes Bulgar’dan çok para getirdim sanır. Şimdi nereye mi gideceğim? Kırcaaliye gidersem orda yaşatırlar mı beni? Baş kaldırdık ya. Bulgaristan’ın herhangi bir yerine gidip izimi kaybettireceğim.”²⁶⁹

83 yaşındaki Halime Öztürk ise Türkiye’ye gelmekten pişman olduğu şöyle dile getiriyordu: “Yaşım 83.Bir daha nasıl gelirim buralara? Artık orada ölürüm. İki aydır buradayım. Vizenin bitmesine 21 gün kaldı. Bu kocamdır. Gözleri pek görmez. Burası çok pahalı, orası köylük yerdı. Tütün işlerdik, çok para kırırdık.”²⁷⁰

Razgrad valisi Tçevko Dragazov, geri dönenler için; “Gitmek isteyenlere hiçbir engel çıkarmadık. Sadece uyardık ‘Oradan dönmeniz zor olur’ diye, her şeye rağmen bunlara ‘Hoş geldiniz’ diyoruz. Onlar bizim yurttaşlarımız ve Bulgar pasaportu taşıyorlar. Dilekçe ile üç ay içinde başvurular işyeri haklarını koruyorlar.” diye açıklamada bulunmuştur.²⁷¹

Bulgaristan resmi yetkilileri bu açıklamaları yapsa da, Türk basınında; geri dönüş yapanların Bulgar polisine ifade verdikleri, Bulgarlığı kabul ettiklerine ve sadece Bulgarca konuşacaklarına dair belgeler imzalatıldıktan sonra ülkeye alındıkları yönünde haberlere yer verilmiştir.²⁷²

Göçmen İşlerinden Sorumlu Devlet Bakanı Ercüment Konukman’ın verdiği bilgiye göre 16 Temmuz 1990 tarihi itibarıyla Bulgaristan’dan 350.487 göçmen gelirken, bunların 137.021’i geri dönmüştür.²⁷³ Türkiye’de karşılaştıkları sorunlar, ilk defa pasaport alarak ülkeden çıkma imkânına kavuşarak akraba ve dostlarını görmeye gelenler, yerleşmek için kararsız olanlar, akraba ve dostlarından bekledikleri ilgiyi göremeyenler ve Türkiye’nin başta barınma ve iş olmak üzere bu kadar büyük bir göçmen kitlesinin ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi etkenler yüzünden Türkiye’ye gelen göçmenlerin neredeyse yarısı zamanla geriye dönmüş oldu.²⁷⁴

²⁶⁹ A.g.e. ,s.6.

²⁷⁰ A.g.e. ,s.6.

²⁷¹ “Türkiye’ye Gidenleri Uyardık”, **Cumhuriyet**,26 Ekim 1989,s.19.

²⁷² “Tersine Göç Bulgar Cephesi”, **Milliyet**, 3 Eylül,1989,s.6.

²⁷³ “Soydaş, Türkiye’yi Kullanmasın”,**Milliyet**,19 Temmuz 1989,s.6.

²⁷⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, **a.g.e.**,1990,s.38.

Öte yandan, zorunlu göçün Bulgaristan'da yarattığı ciddi ekonomik ve sosyal sorunların da etkisiyle Jivkov'un 10 Kasım 1989'da iktidardan uzaklaşmak zorunda kalmasının ardından başa gelen yeni Bulgar yönetiminin Bulgaristan'ın azınlıklar konusuna yaklaşımının değişeceği yönünde güvenceler vermesi, aralarında Ahmet Doğan'ın da bulunduğu asimilasyon uygulamalarına karşı çıkan Türklerin 22 Aralık 1989'da itibaren serbest bırakılmaya başlanmaları, yeni yönetimin 29 Aralık 1989'da Jivkov döneminde ülkedeki azınlıklara karşı yürütülen asimilasyon kampanyasının büyük bir politik yanlışlık olduğunu, bu nedenle azınlıkların dillerini, dinlerini ve geleneklerini seçmede bundan böyle özgür olacaklarını açıklaması, Haziran 1990 seçimlerinde HÖH'ün Parlamento'ya girmesi gibi gelişmeler Türkiye'ye gelen göçmenlerin Bulgaristan'a geri dönüşlerini hızlandırmıştır.²⁷⁵

IV.1989 GÖÇÜ'NÜN BULGARİSTAN'A ETKİLERİ VE GÖÇ SONRASI BULGARİSTAN

Bulgaristan, 1989 yılında başlayan göç olayında bu kadar çok sayıda Türk'ün Türkiye'ye göç etmek isteyeceğini önceden kestirememiştir. Özellikle tarım ve sanayinin ağır işlerinde çalıştırılan binlerce Türk'ün göç etmeye devam etmesinin Bulgar ekonomisine olumsuz etkisi fazla olmuştur.²⁷⁶ Hasat zamanı başlayan göç nedeniyle tarım ürünleri azalmıştır. Bu nedenle enflasyon ülkede yükselmeye başlamış ve ekmek sıkıntısı yaşanmıştır.²⁷⁷

Zorunlu göç nedeniyle Bulgar ekonomisi günden güne gerilemeye başlayınca, Bulgar yönetimi ekonomideki boşluğu doldurmak için seferberlik ilan ederek önce Türkleri sonra da Bulgarları otuz gün ihtiyati askerliğe çağırmıştır. Silâh altına alınan bu kişiler tarlalara ve inşaatlara çalışmaya gönderilmiştir. İhtiyata çağrıldıkları halde gelmeyenlere ilk çağrıda 100–200 leva, ikinci çağrıda 1000–5000 leva para ve iki ay hapis cezası verilmiştir.²⁷⁸

²⁷⁵ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.306–307.

²⁷⁶ “Göç Krizi”,**Milliyet**, 11 Haziran 1989,s.3.

²⁷⁷ “Bulgaristan'da Ekmek Sıkıntısı”,**Milliyet**, 21 Haziran 1989,s.11.

²⁷⁸ “Bulgaristan'da Seferberlik”,**Tercüman**, 21 Eylül,1989,s.1.

1989 yılı sonlarına doğru Bulgaristan’ da büyük ekonomik sıkıntıların yaşanmasının yanında Gorbaçov politikalarına ve Doğu Avrupa’daki gelişmelere ayak uydurulamaması, Müslüman-Türk azınlığın zor kullanılarak asimile edilmeye çalışılması ve Mayıs 1989’dan itibaren yüz binlerce Türk’ün zorunlu göçe tabi tutulması, bunun sonucunda da Bulgaristan’ın uluslar arası platformlarda zor durumda kalması gibi gelişmeler Jivkov’un konumunu sarsmıştı. Her ne kadar Jivkov, Gorbaçov tarafından ortaya atılan açıklık ve yeniden yapılanma politikalarının Bulgaristan’da da uygulanacağı ve Parti ile devletin birbirinden ayrılacağı sözünü vermişse de, bu girişim Jivkov’u kurtarmaya yetmemiştir. Gerek Parti içerisinden, gerekse SSCB lideri Gorbaçov’dan gelen baskılar karşısında Jivkov, 9 Kasım 1989’daki BKP Merkez Komitesi toplantısının ardından 10 Kasım 1989’da 1954’ten beri sürdürdüğü BKP Genel Sekreterliği ile 1971’den beri yapmakta olduğu Devlet Konseyi Başkanlığı görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Böylece, Bulgaristan tarihinde yeni bir dönem başlamış oldu.²⁷⁹

Jivkov’u istifaya zorlayan 9 Kasım toplantısından 1971’den itibaren Dışişleri Bakanı olarak görev yapan ve Jivkov’a göre daha ılımlı siyasi görüşlere sahip olan Petar Mladenov BKP Genel Sekreterliği görevine getirildi.²⁸⁰ Jivkov’un istifasını, Türkiye Başbakanı Yıldırım Akbulut, iki ülke arasındaki ilişkileri olumlu yönde etkileyeceğine inandığını belirterek değerlendirmiştir.²⁸¹ Bulgaristan Ankara Büyükelçisi Minko Sladkarov’da aynı günlerde Türk-Bulgar ilişkilerinden umutlu olduğunu ve ilişkilerin iyileşeceğini söylemiştir.²⁸²

Genel Sekreterlik görevine seçildikten sonra yaptığı konuşmada Bulgaristan’ı çağdaş ve demokratik bir kanun ülkesi haline getirmekten bahseden Mladenov’un bu konuşmasının ilk somut sonuçları Bulgaristan Parlamentosu’nun 17 Kasım 1989 tarihli oturumunda alındı. Bu oturumda Devlet Konseyi Başkanlığına seçilen Mladenov yaptığı konuşmada hür seçimlerin yapılacağından söz ederek, bundan sonra esas karar organının BKP değil, Parlamento’nun olacağını belirtmiştir.²⁸³

²⁷⁹ Fahir Armanoğlu, **a.g.e.**, s.163.

²⁸⁰ “Komşuda Yeni Dönem”, **Cumhuriyet**, 11 Kasım 1989, s.7.

²⁸¹ “Jivkov’da Düştü”, **Milliyet**, 11 Kasım 1989, s.4.

²⁸² “Soydaşa Yeşil Işık”, **Milliyet**, 17 Kasım 1989, s.15.

²⁸³ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.**, s.364.

Kasım ve Aralık aylarında Sofya’da çok partili siyasi hayata geçilip hür seçimlerin yapılması, insan haklarına saygının sağlanıp polis rejimine son verilmesi ve bütün siyasi suçluların serbest bırakılması gibi taleplerin dile getirildiği geniş katılımlı kitlesel gösteriler yapıldı.²⁸⁴ 18 Kasım Kasım’da Sofya’da 50 binden fazla Bulgar’ın katılımıyla reform yanlısı dernek ve sendikalar tarafından düzenlenen gösteri yürüyüşüne çok sayıda Türk’de katılmıştır. Yürüyüşte “Kahrolsun Jivkov”, “Jivkov yargılsın”, “Serbest seçim istiyoruz”, “Anayasa değişsin”, “Kahrolsun kızıl burjuvazi” sloganları atılmıştır. On beş aydının konuştuğu gösteride mizah yazarı Radoy Ralin’in, Jivkov döneminde Türklere yapılan baskıları eleştirmiştir. Gösteriye Bulgar polisinin hiç müdahale etmemesi de gözlerden kaçmamıştır.²⁸⁵

10 Aralık’ta on dokuz bağımsız kuruluşun katılımıyla Sofya’da düzenlenen gösteriye ise ülkenin değişik şehirlerinden binlerce Türk katılmıştır. Şumnu, Kırcaali, ve Razgrad’dan otobüslerle Sofya’ya gelmek isteyen binlerce Türk’ün katılımı da mahalli yetkililerince önlenmiştir. 50 bin kişinin katılımıyla gerçekleşen yürüyüşte “Müslüman Türk kardeşlerimiz geri verin”, “Müslümanlara hoşgörü”, “Azınlık meselesine açıklık” gibi pankartlar ilgi çekmiştir.²⁸⁶

Geniş kitlesel gösterilerin yapılmasının ardından BKP, yavaş yavaş geri adım atmaya başladı. 1990 Ocak ayında, ülkenin yönetimini, Komünist Partisi’nin tekeline veren, Anayasa’nın birinci maddesi kaldırıldı.²⁸⁷

18 Ocak’ta ise yasalara aykırı davrandığı gerekçesiyle 13 Aralık 1989’da BKP üyeliğinden çıkarılan Jivkov, etnik gruplar arasında düşmanlık yaratma, görevini kötüye kullanma ve devlet kaynaklarını zimmete geçirme suçlarından tutuklanarak ev hapsine konuldu.²⁸⁸ 1990 Şubatında Başbakanlığa ılımlılardan Lukanov getirildi. Bulgaristan Parlamentosu, Nisan 1990 başında, çok partili, hür ve serbest seçim yapılması kararını aldı. Bunun üzerine, Komünist Partisi, adını Bulgaristan Sosyalist Partisi şeklinde değiştirdi.²⁸⁹

²⁸⁴ **A.g.e.**,s.365.

²⁸⁵ “Sofya’da 50 bin Kişi Yürüdü”, **Tercüman**,19 Kasım 1989,s.6.

²⁸⁶ “Binlerce Türk Sofya’da Yürüdü”, **Tercüman**,11 Aralık 1989,s.6.

²⁸⁷ Fahir Armaoğlu, **a.g.e.** ,s.925.

²⁸⁸ “Jivkov’a Ev Hapsi”,**Tercüman**,19 Ocak 1989,s.8.

²⁸⁹ Fahir Armanoğlu, **a.g.e.** ,s.925.

Haziran 1990 da, gerçekten demokratik ve iki turlu seçimler yapıldı. Bu seçimlerde, 400 milletvekilliğinden, Bulgaristan Sosyalist Partisi 211, Demokratik Güçler Birliği 144, soydaşlarımızın Hak ve Özgürlükler Hareketi 23 milletvekilliği elde etti. Görüldüğü gibi komünist Parti iktidarı yine elinde tutmaktaydı. Bu durum, 1990 Aralık ayına kadar devam etti ve yoğun gösterilere grevlere sebep oldu. Nihayet, tarafsızlardan Dimitar Popov'un, bütün partilerden meydana gelen bir koalisyon hükümeti kurması ile ortalık sükûnete kavuştu. Ancak, bu durum Bulgaristan'da her şeyin düzeldiği anlamında değildi. Popov'un koalisyon kabinesinde, Bulgaristan Sosyalist Partisi, Demokratik Güçler Birliği ve Çiftçi Partisi birer Başbakan yardımcılığına sahip bulunuyorlardı. Toplam olarak, kabinede, Sosyalist Partiden 7, Demokratik Güçler'den 3, Çiftçi Partisinden 2 ve partisiz 6 üye bulunuyordu.²⁹⁰

Görüldüğü gibi göç sonrası Bulgaristan'da ekonomik sıkıntılar çekilmiş ve iç siyasi istikrarsızlık yaşanmıştır. Bunların yaşanmasında 1989 yılı göçünün etkisinin büyük olduğu söylenebilir.

V.JIVKOV SONRASI DÖNEMDE MÜSLÜMAN-TÜRK AZINLIĞININ DURUMU

Todor Jivkov'un 10 Kasım 1989'da BKP Genel Sekreteliği ile Devlet Konseyi Başkanlığı görevlerinden istifa etmek zorunda kalışı Bulgaristan'daki Müslüman-Türk azınlık bakımından da yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Jivkov'un istifa etmesinin ardından, Mladenov liderliğindeki yeni yönetim azınlık üzerindeki baskıları kaldırarak azınlığın haklarını geri vermeye başladı. Bu çerçevede, ilk olarak Halk Milisi Yasası gereğince 1989 yılındaki zorunlu göç sırasında Türkiye'ye gidip de daha sonra Bulgaristan'a geri dönen ve ülkenin çeşitli kesimlerine sürülen Türklerin serbestçe hareket etmelerine, yaşadıkları yerlere dönmelerine ve tarlalarında çalışmalarına izin verildi.²⁹¹

Bunun ardından, Mladenov 14 Kasım 1989'da ülkenin önde gelen entelektüelleriyle yaptığı bir toplantıda azınlıklara yönelik asimilasyon politikasının sona erdirildiğini, ama milliyetçi kesimlerden tepkilerin gelmesi ihtimaline karşı bu

²⁹⁰ A.g.e. ,s.925-926.

²⁹¹ Ali Dayıoğlu, a.g.e. ,s.375.

konuda hükümetin yavaş hareket etmek zorunda olduğunu anlattı. Yeni hükümetin izlediği ılımlı politikanın bir sonucu olarak 17 Kasım'da Parlamento'da alınan bir kararla Ceza Yasasının hükümet politikalarının eleştirilmesini yasaklayan 273. Maddesi yürürlükten kaldırıldı ve bu yasa uyarınca tutuklanan Türklere af getirildi. Aralık ayında da devlet karşıtı propagandayı ve gruplar oluşturmayı yasaklayan Ceza Yasası'nın 108. ve 109. Maddeleri kaldırılarak bu hükümler uyarınca cezalandırılan 50 kadar Türk 22 Aralık 1989'da tutuklanarak devlet aleyhinde faaliyet gösteren gizli örgüt kurmak ve ülke ekonomisini sabote etmek suçlarından 12 yıl hapse mahkûm edilen Ahmet Doğan'da bulunuyordu.²⁹²

Bu gelişmeler sonrası cesaretlenen Türkler ve Pomaklar eski isimlerinin geri verilmesi ve dini haklarının tanınması için 11 Aralık'ta Sofya'da geniş katılımlı bir gösteri yaptılar ve bu gösterinin benzerlerini yılsonuna kadar devam ettirdiler. 29 Aralık 1989'da BKP Merkez Komitesi beklenen kararı aldı ve Parlamento Başkanı Stanko Todorov,bundan böyle Bulgaristan'da yaşayan herkesin adını,dinini ve dilini özgürce seçebileceğini yönünde açıklamada bulundu. Bakanlar Kurulu ile Devlet Konseyi tarafından da onaylanan BKP Merkez Komitesinin bu kararı isimleri zor kullanılarak değiştirilen azınlık mensuplarının eski isimlerini geri alabilecekleri, ibadetlerini serbestçe yerine getirebilecekleri ve Türkçe konuşabilecekleri anlamına geliyordu.²⁹³ BKP Merkez Komitesi Sekreteri Aleksandr Lilov ise, Merkez Komitesi toplantısında yaptığı konuşmada eski lider Jivkov tarafından yürütülen Türklerin isimlerinin değiştirilmesi uygulamasının büyük bir politik hata olduğunu ve uluslar arası planda ağır sonuçlar doğurduğunu açıklamıştı.²⁹⁴

29 Aralık'ta Sofya'da başlayan ve ülkedeki Müslüman-Türk azınlığın isteklerinin Bulgaristan yönetimince yerine getirilmesine karşı çıkan Bulgar Milliyetçileri de, Türklerin isteklerine asla ödün verilmemesi gerektiği yönünde bir karşı gösteri düzenlemişlerdir.²⁹⁵ Bu tarz gösteriler kısa süre içerisinde tüm ülkeye yayılmıştır. Bulgarlar, Türklerin hasat zamanı göç etmeleri nedeniyle ortaya çıkan işgücü ihtiyacını karşılamak amacıyla yönetimin uyguladığı "Barış zamanında seferberlik" özel kararnamesiyle kendilerinin zorla çalıştırılmasından Türkleri

²⁹² **A.g.e.** ,s.376.

²⁹³ "Sofya'dan Türklere Vaatler",**Cumhuriyet**,30 Aralık 1989,s.8.

²⁹⁴ "Artık Türkler Rahat Oacak",**Cumhuriyet**,3 Ocak 1990,s.7.

²⁹⁵ "Sofya'dan Türklere Vaatler",**Cumhuriyet**,30 Aralık 1989,s.8.

sorumlu tuttular. Bunların dışında, başta yerel devlet bürokrasisi olmak üzere pek çok kişi zorunlu göç uygulaması sırasında Türklerin evlerini ucuza satın almak gibi çeşitli olanaklardan yararlanmışlardı. 29 Aralık kararıyla azınlığın haklarını iade edileceğinin açıklanması bu gibi olanaklardan yararlanan kişilerde elde ettiklerini kaybedecekleri yönünde bir endişe yarattı.²⁹⁶

Gösterilerin gittikçe yaygınlaşması karşısında Bulgaristan yönetimi 29 Aralık kararlarını tartışmak üzere 4 Ocak 1990'da ülkedeki başlıca muhalif siyasi parti ve örgütlerle bir yuvarlak masa toplantısında bir araya geldi. Jivkov döneminin tüm izlerinin silinmesinin gerekliliğine işaret edilen toplantıda 29 Aralık kararlarına tam destek verildi ve bu kararların referanduma sunulmayacağı açıklandı. Söz konusu toplantının ardından bir konuşma yapan Devlet Başkanı Mladenov, 1984 yılında Müslüman azınlık hakkında alınan kararların vahim bir hata olduğunu, bu hatanın düzeltilmesinin ve Bulgaristan'ın saygınlığının yeniden sağlanabilmesinin bütün Bulgaristan yurttaşlarının anayasal haklarının tanınmasından geçtiğini belirtmiştir.²⁹⁷

4 Ocak toplantısının ardından 29 Aralık kararlarına karşı gösterilerin devam etmesi üzerine, Mladenov yönetimi bu kez aralarında milliyetçilerin ve Türk azınlığın temsilcilerinin de bulunduğu ülkedeki tüm siyasi görüşleri bir forumda buluşturmaya karar verdi. 8-12 Ocak 1990 tarihleri arasında oluşturulan forumda 29 Aralık kararları onaylandı ve milliyetçi çevrelerin endişelerini gidermek için azınlıklardan özerklik veya ayrılıkçılık yönünde gelebilecek taleplere izin verilmemesi, bu yönde faaliyet gösteren örgüt veya grupların faaliyetlerinin engellenmesi gerektiği yönünde bir de karar alındı. Forumda ayrıca, ülkenin tek resmi dilinin Bulgarca olduğu da onaylanarak, Parlamento'ya Şubat 1990 sonuna kadar azınlık haklarıyla ilgili özel bir yasa çıkarması önerisinde bulunuldu.²⁹⁸

29 Aralık kararlarıyla ilgili olarak taraflar arasında bir uzlaşmaya varılmasından sonra Bulgaristan hükümeti azınlığın haklarının iadesi için somut adımlar atmaya yöneldi. 4 Mart gecesi Parlamento'da yapılan yoğun tartışmaların

²⁹⁶ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.376-377.

²⁹⁷ "Mladenov'dan Umut Verici Açıklama", **Cumhuriyet**, 10 Ocak 1990, s.8.

²⁹⁸ "Türlere Verilen Haklar Resmileşti", **Cumhuriyet**, s.11 Ocak 1990, s.7.

ardından, 5 Mart günü “Bulgar Vatandaşlarının İsimlerine İlişkin Yasa” Parlamento’da oybirliği ile kabul edildi.²⁹⁹

Diğer yandan, Bulgaristan hükümeti isim değiştirme uygulaması ve Bulgaristan’dan Türkiye’ye yapılan göç sırasında hayatlarını kaybeden kişilerin yakınlarına tazminat ödenmesi yönünde karar aldı.³⁰⁰

İsimlerin iadesi sorununun çözümlenmesine ve taraflar arasında bir yumuşamanın başlamasına paralel olarak Müslüman-Türk azınlık kendisine sağlanan hakları hızla hayata geçirmeye başladı. Bu çerçevede, Jivkov döneminde kapatılmış olan camiler tekrar ibadete açılmaya, yeni camiler inşa edilmeye ve Kuran kursları düzenlenmeye başlandı. Bunların dışında, Sofya’da Yüksek İslam Enstitüsü ile Şumnu’da imam-hatip lisesi açıldı. Bulgaristan Baş müftülüğü tarafından “Müslümanlar”, HÖH tarafından da “Hak ve Özgürlük” gazeteleri Türkçe ve Bulgarca olarak yayınlanmaya başladılar.³⁰¹

Bulgar toplumunun bir bölümünde Müslüman-Tür azınlığa yönelik olumsuz tutumun varlığına rağmen, Bulgaristan yönetimi azınlığın haklarının tanınması yönündeki kararlı tutumunu devam ettirdi. Bu çerçevede, Parlamento’daki siyasi partilerin uzlaşmaya varmalarının ardından 12 Temmuz 1991 tarihli yeni bir Anayasa kabul edildi. Yeni anayasanın 36/2. maddesinde azınlıkların anadilleriyle eğitim görme ve anadillerini kullanma,54/1. maddede de kendi etnik kimlikleri doğrultusunda kültürlerini geliştirme hakları tanındı. Böylece ülkedeki Müslüman-Türk azınlığın hakları anayasal düzeyde güvence altına alınmış oldu.³⁰²

²⁹⁹ “Azınlıklar İçin Önemli Gün”, **Cumhuriyet**, 6 Mart 1990,s.7.

³⁰⁰ Ali Dayıoğlu, **a.g.e.** ,s.381.

³⁰¹ **A.g.e.** ,s.384.

³⁰² **A.g.e.** ,s.385–386.

VI. 1989 YILINDA BULGARİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE GELEN GÖÇMENLERLE YAPILAN GÖRÜŞMELER

A.Görüşme 1

—Yüksek lisans tez konum olarak 1989 yılında Türkiye'ye Bulgaristan'dan Yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde,1989 yılında Türkiye'ye göç etmiş biri olarak sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

—Evet, cevaplayabilirim.

—Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adı, Soyadı : Selime HAKKIOĞLU

Medeni Hali: Evli

Doğum Tarihi: 23 Nisan 1961

Çocuklar: 2

Doğum Yeri : Bulgaristan-Plavdov

Eğitimi : Lise

Yaşadığınız Yer: İstanbul-Hadımköy
Emeklisi

Mesleği : İşçi

-Bulgaristan'ın neresinde yaşıyordunuz?

-Plavdov'un Donlivodi köyünde.

-Bulgaristan'da size Bulgar adı verildi mi? Verildiyse Bulgar adınız neydi?

-Bulgar Devleti kimliklerimizi zorunlu olarak değiştirip bizlere Bulgar ismi verdi. Ancak,21 yıldır bu ismi hiç ağzıma almadım, söylemek istemiyorum.

-Kaç yılında Türkiye'ye göç ettiniz ve sizi göç etmeye zorlayan nedenler neydi?

-3 Temmuz 1989 yılında Türkiye'ye göç ettik. Türkçe konuşmamız yasaklanmıştı, dinimizi, gelenek ve göreneklerimizi yaşayamıyorduk. Kadınların eşarp takması, şalvar giymesi yasaklanmıştı. Sünnet yasaklanmıştı. Oğlumu gece yarısı mum ışığında sünnet ettirdik. Bulgaristan'da yaşam oldukça zor olmaya başlamıştı. Bu nedenle ailemle beraber göç etmek zorunda kaldık.

-Bulgar Hükümeti sizce neden böyle bir tutum sergilediler?

-Bence bu Rusya'nın politikasaydı. Bulgarlar bu yaptıklarına pişman oldular. Orda tarım işlerinde hep Türkler çalışıyordu. Biz gidince çok zor durumda kaldılar.

-Bulgaristan'da yapılan uygulamalara karşı Türk azınlığın tepkisi ne olmuştu?

-İşimizden olacağız diye kurallara uymaya çalışıyorduk.

-Bulgar halkının tutumu nasıl oldu?

-1984 yılından sonra tutumları değişti. "Ne var Bulgar adınız olsa" diyorlardı. Onlarla iyi kötü yıllarca yaşanmışlığımız vardı. Şimdi ise keşke gitmeseydiniz, siz ne kadar değerli insanlardınız diyorlar.

-Bulgar basını yaşananlardan bahsediyor muydu?

-Hayır bahsetmiyorlardı.

-Türkiye'ye neyle geldiniz ve göç esnasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?

-Bulgaristan'dan Türkiye'ye kamyonla üç günde geldik. Zor bir yolculuktu. Yollar kalabalık olduğundan kestirme yollardan gelmeye çalıştık. Çocuklarım küçüktü, çok bunalmıştım.

-Türkiye'de nasıl karşılandınız?

- Edirne'de bizi sıcak karşıladılar. İstanbul'a gelmek için bize kamyon sağlandı. Eşyalarımızı taşıdılar. Hiç unutmam, kamyon şoförü Lüleburgaz'da dinlenmek için kamyonu bir parka çekmişti. Bizde parkta dinleniyorduk, küçük

oğlumun canı çay istedi. Ancak, hiç paramız yoktu. Eşim bir paket sigarası vardı çay almak için onu vermeyi düşündü. Ordakiler bunu öğrenince bize her türlü ikramda bulundular ve bizden para istemediler.

-Türkiye'ye geldiğinizde ilk nerde konakladınız?

-Küçükçekmeceye geldik. 1970 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiş görümcemin yanına sığındık.

-Türkiye'ye göç ettiğinizde ne gibi problemlerle karşılaştınız?

-Görümcemin inşaat halinde bir evi vardı. Camlarını taktırdık, kapılarını ise 5-6 ay sonra taktırabildik. Eşim ve ben hemen iş bulduk. Önce konfeksiyonda çalıştım, sonra ayakkabı fabrikasına girdim. Eşimde inşaatçıydı. Çok çalıştık. 3-4 yıl sonra Hadımköy'den arsa aldık, yavaş yavaş şimdiki evimizi yaptırdık.

-Buradaki halkın size karşı tutumu nasıldı?

-Bize karşı hep iyi davrandılar.

-Buraya göç etmiş olmaktan memnun musunuz? Hiç pişman oldunuz mu?

-İyi ki göç etmişim. Asla pişman olmadım.21 senedir ziyaret için sadece 4 kere gittim.

-Bulgaristan'da yakınlarınız var mı? Varsa yaşam koşulları nasıl?

-Ablam ve abim var. Yaşam koşulları kötü, bizim durumumuz daha iyi.

B.Görüşme 2

-Yüksek lisans tez konum olarak 1989 yılında Türkiye'ye Bulgaristan'dan Yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde,1989 yılında Türkiye'ye göç etmiş biri olarak sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

-Evet, elbette.

-Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adı, Soyadı: Basri DÖNMEZ

Medeni Hali: Evli

Doğum Tarihi: 1944

Çocuklar: 2

Doğum Yeri: Bulgaristan-Şumlu

Eğitimi: Ortaokul

Yaşadığınız Yer: İstanbul-Hadımköy

Mesleği: İşçi Emeklisi

-Bulgaristan'ın neresinde yaşıyordunuz?

-Şumlu'nun Borlşi (Bıyıklı) köyünde.

-Bulgaristan'da size Bulgar adı verildi mi? Verildiyse Bulgar adınız neydi?

-Eliya Marın Atanasov, Soyadlarımızdaki baba adları da değişti, ölülerin adını da değiştirmiş oldular.

-Kaç yılında Türkiye'ye göç ettiniz ve sizi göç etmeye zorlayan nedenler neydi?

-1 Ağustos 1989 tarihinde Türkiye'ye geldik. Adlarımız değiştirildi, Türkçe konuşmamız yasaklandı. Bazıları çocuklarını ormanlarda gizlice sünnet ettirdiler. Düğünlerimizi iki günden bir güne indirdiler. Kurban kesmemiz yasaklanmıştı. Dinimizi yaşayamaz olmuştuk.

-Bulgar Hükümeti sizce neden böyle bir tutum sergilediler?

-Bizi Bulgarlaştırmak istediler.10 yıl daha bunu sürdürselerdi Türklük unutulurdu.

-Bulgaristan'da yapılan uygulamalara karşı Türk azınlığın tepkisi ne olmuştu?

-Fazla tepki gösteremiyorduk, uygulamalara uymak zorunda kaldık.

-Bulgar halkının tutumu nasıl oldu?

-Köyümüzde Bulgar komşumuz yoktu.

-Bulgar basını yaşananlardan bahsediyor muydu?

-Türkçe gazete yoktu, Bulgar gazeteleri de bahsetmiyordu. Sadece özet şeklinde uygulamalar televizyonlarda çıkıyordu. Bunları normalmiş gibi gösteriyorlardı.

-Türkiye'ye neyle geldiniz ve göç esnasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?

-Kendi arabamla iki günde geldik. Eşyalarımızın çoğu kaldı. Evimizi öylece bıraktık, bavullarımızla geldik.Yolda Bulgar yetkililer bizi çok aradılar.

-Türkiye'de nasıl karşılandınız?

- Çok sıcak karşılandık.Bize sıcak yemek verdiler.

-Türkiye'ye geldiğinizde ilk nerde konakladınız?

-İstanbul – Sefaköy'deki yakınlarımız yanına sığındık.

-Türkiye'ye göç ettiğinizde ne gibi problemlerle karşılaştınız?

-Devlet 9 aya kadar kira yardımında bulundu. Eşim ve ben Alo fabrikasında hemen iş bulduk. 1992 yılında arsa aldık ve evimizi yaptırдық. Durumumuz şükürler olsun iyi.

-Buradaki halkın size karşı tutumu nasıldı?

-Bize karşı hep iyi davrandılar. Bize “Bulgar” demelerine bazen üzülüyordum. Ama bunu art niyetle söylediklerine inanmak istemedim.

-Buraya göç etmiş olmaktan memnun musunuz? Hiç pişman oldunuz mu?

-Çok memnunum, hiç pişman olmadım. Biz gittikten sonra Bulgar ekonomisi çöktü, bir metre kumaş bile üretememişler.

-Bulgaristan’da yakınlarımız var mı? Varsa yaşam koşulları nasıl?

-Yakınlarımız var, ama durumları kötü. Bize göre iyi değil.

C.Görüşme 3

-Yüksek lisans tez konum olarak 1989 yılında Türkiye’ye Bulgaristan’dan Yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde,1989 yılında Türkiye’ye göç etmiş biri olarak sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

-Evet, elbette.

-Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adı, Soyadı: Emin ÖZTÜRK

Medeni Hali: Evli

Doğum Tarihi: 1950

Çocuklar: 2

Doğum Yeri: Bulgaristan-Kırcaali

Eğitimi: Yüksekokul

Yaşadığınız Yer: İstanbul-Sefaköy

Mesleği: Emekli Öğretmen

-Bulgaristan’ın neresinde yaşıyordunuz?

-Kırcaali- Durbolu köyünde.

-Bulgaristan’da size Bulgar adı verildi mi? Verildiyse Bulgar adınız neydi?

-Evet verildi. Emil

-Kaç yılında Türkiye’ye göç ettiniz ve sizi göç etmeye zorlayan nedenler neydi?

-5 Haziran 1989 tarihinde Türkiye'ye geldik. Bulgaristan'da yaşama hakkımız kalmamıştı. Türkçe konuşma yasağı, dinimizi yaşayamamız, eğitim zorlukları ve kısıtlamaları Türkiye'ye göç etmemizi sağlayan en önemli etkenlerdir. O yıllarda Bulgaristan'da hiçbir Türk gencinin ne asker ne polis ne de alt düzey bir yönetici olmasına imkân verilmiyordu. Kısacası bizim için Bulgaristan "çile" ülkesi haline gelmişti. Bu nedenle bende ailemle beraber 1989 yılında yapılan zorunlu göçle Türkiye'ye geldim.

-Bulgar Hükümeti sizce neden böyle bir tutum sergilediler?

-Bize asimilasyon uygulayıp, Bulgarlaştırmak istediler.

-Bulgar halkının tutumu nasıl oldu?

-Bulgar halkının bir kısmı yapılan asimilasyona destek vermese de pasif kaldı. Türklerle birlikte onlarda tepkilerini göstermiş olsalardı Bulgar hükümeti asimilasyonu durdurmak zorunda kalırdı.

-Bulgar basını yaşananlardan bahsediyor muydu?

-1980-1989 yılları arasında basın devlet kontrolündeydi. Yaşanan olaylar basına yansıtılmadı. Televizyonda Türkiye'nin doğusunu gösteren filimler gösteriliyordu. Türkiye'de yaşayanların hepsinin durumu kötüymüş gibi gösterilmeye çalışılıyordu.

-Türkiye'ye neyle geldiniz ve göç esnasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?

-Almanya-Sofya treniyle geldik.

-Türkiye'de nasıl karşılandınız?

- Sıcak karşıladılar. İlk aylarda kira ve erzak yardımında yapıldı. İş imkanı sağlandı.

-Türkiye'ye geldiğinizde ilk nerde konakladınız?

-İstanbul – Sefaköy'deki yakınlarımız yanına sığındık. Sonra ev kiraladık.

-Türkiye'ye göç ettiğinizde ne gibi problemlerle karşılaştınız?

-Fazla problem yaşamadık. İş ve kalacak yer bulduktan sonra , yeni bir ülkeye alışmak çokta zor olmadı.

-Buradaki halkın size karşı tutumu nasıldı?

-Olumsuz bir tutumla karşılaşmadım. Bulgaristan'da "Çingene" diyorlardı, burada da "Bulgar" dedikleri oldu. Ama bunu fazla önemsemedim.

-Buraya göç etmiş olmaktan memnun musunuz? Hiç pişman oldunuz mu?

-Çok memnunum, hiç pişman olmadım.

-Bulgaristan'da yakınlarınız var mı? Varsa yaşam koşulları nasıl?

-Yakınlarımız var, abim ve amcalar. Durumları bizde iyi değil.

D. Görüşme 4

-Yüksek lisans tez konum olarak 1989 yılında Türkiye'ye Bulgaristan'dan Yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde,1989 yılında Türkiye'ye göç etmiş biri olarak sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

-Evet, tabii ki.

-Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adı, Soyadı: Cumasiye BABAYİĞİT

Medeni Hali: Evli

Doğum Tarihi: 1958

Çocuklar: 1

Doğum Yeri: Bulgaristan-Şumlu

Eğitimi: Lise

-Bulgaristan'ın neresinde yaşıyordunuz?

-Şumlu'nun Emberler köyünde.

-Bulgaristan'da size Bulgar adı verildi mi? Verildiyse Bulgar adınız neydi?

-Evet verildi. Dora Naçova.

-Kaç yılında Türkiye'ye göç ettiniz ve sizi göç etmeye zorlayan nedenler neydi?

-27 Haziran 1989 tarihinde yola çıktık 1 Temmuz 'da İstanbulday'dık. Türkler göçe zorlandı, sürgün gibi. İsimlerimizi değiştirdiler, hastanelerde kötü muamele gördük. Türkçe konuştuğumuz zaman para cezası veriyorlardı. Gizlice aile içinde Türkçe konuşuyorduk. Yaşamımız alt üst olmuştu. Sonunda göçe zorlandık.

-Bulgar Hükümeti sizce neden böyle bir tutum sergilediler?

-Bilmiyorum.

-Bulgaristan'da yapılan uygulamalara karşı Türk azınlığın tepkisi ne olmuştu?

- Direniş gösterdik. Bazı yerlerde açlık grevleri, yürüyüşler yapıldı. Ancak baskılar daha da artınca göç etmek zorunda kaldık.

-Bulgar halkının tutumu nasıl oldu?

-Bizim köyde dört Bulgar hanesi vardı. Bize kötü davranmadılar. Bulgarların kalabalık olduğu köylerde Türklere kötü davrananlar olmuş.

-Bulgar basını yaşananlardan bahsediyor muydu?

-Bahsetmiyorlardı.

-Türkiye'ye neyle geldiniz ve göç esnasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?

-Edirne'ye tırla geldik. Dört koyunumuz, bir ineğimiz, bir atımız ve evdeki eşyalarımız orda kaldı. Bankadaki paramızın yarısını çekebilmiştik. Kalan yarısını on yıl sonra almaya çalıştım ama alamadım.

-Türkiye'de nasıl karşılandınız?

- İyi karşılandık. Yemek verdiler bize, nereye gideceksiniz dediler. Araba bulup bizi Manisa Sarıhanlı'daki yakınlarımıza gönderdiler.

-Türkiye'ye geldiğinizde ilk nerde konakladınız?

-İlk olarak Sarıhanlı'ya geldik. Buraya varan ilk göçmen ailesi bizdik. Eşim amcasına gelmiştik. İki ay orda kaldıktan sonra İstanbul-Halkalı'da ev kiraladık.

-Türkiye'ye göç ettiğinizde ne gibi problemlerle karşılaştınız?

- Hemen iş bulduk. Eşimle anten fabrikasında çalışmaya başladık. Mesaiye kalıyorduk, akşamları da eve fabrikadan iş götürüyorduk. Gece 12 'lere kadar çalışıyorduk. Sabahları 5'te kalkıp işleri toparlayıp tekrar işe gidiyorduk. Çok çalıştık. 5-6 ay devlet kira yardımı yaptı. Küçükçekmece'deki çadır kentte dağıtılan gıdalardan aldık.

-Buradaki halkın size karşı tutumu nasıldı?

-Sarıhanlı'da olsun İstanbul'da olsun hep bize sıcak davrandılar.

- Buraya göç etmiş olmaktan memnun musunuz? Hiç pişman oldunuz mu?

-Çok memnunum, hiç pişman olmadım.

-Bulgaristan'da yakınlarınız var mı? Varsa yaşam koşulları nasıl?

-Kız kardeşim orda, Bizim durumumuz daha iyi.

E. Görüşme 5

-Yüksek lisans tez konum olarak 1989 yılında Türkiye'ye Bulgaristan'dan Yapılan büyük göç olayını araştırmaktayım. Sizde,1989 yılında Türkiye'ye göç etmiş biri olarak sormak istediğim soruları cevaplar mısınız?

- Tabii ki.

-Kendinizi kısaca tanıtır mısınız?

Adı, Soyadı: Vijdan MUTLU

Medeni Hali: Evli

Doğum Tarihi: 1956

Çocuklar: 2

Doğum Yeri: Bulgaristan-Şumlu

Eğitimi: Lise

Yaşadığınız Yer: İstanbul-Hadımköy

Mesleği: İşçi Emeklisi

-Bulgaristan'ın neresinde yaşıyordunuz?

-Şumlu.

-Bulgaristan'da size Bulgar adı verildi mi? Verildiyse Bulgar adınız neydi?

-Evet verildi. Violato.

-Kaç yılında Türkiye'ye göç ettiniz ve sizi göç etmeye zorlayan nedenler neydi?

-15 Mayıs 1989 tarihinde yola çıktık, 1 Temmuz 'da İstanbul'da geldik. Bütün yaşamımız değişti. Mezarlarımız bile Bulgar mezarlarıyla birleştirildi. Cenaze töreni bile düzenleyemiyorduk.

-Bulgar Hükümeti sizce neden böyle bir tutum sergilediler?

-Bulgarlaştırma.

-Bulgaristan'da yapılan uygulamalara karşı Türk azınlığın tepkisi ne olmuştur?

- Direniş gösterdik. Bizim orda tepki yürüyüşlerine çoğunu ben yönlendirdim. Bu yüzden üç kez mahkemeye çıktım. Her serfinde de inkâr ettim. İşten atılmaktan korktum.

-Bulgar halkının tutumu nasıl oldu?

-1984'ten sonra eski komşuluk kalmamıştı. Aramızda soğukluk olmuştu.

-Bulgar basını yaşananlardan bahsediyor muydu?

-Bahsetmiyorlardı.

-Türkiye'ye neyle geldiniz ve göç esnasında yaşadıklarınızı anlatır mısınız?

-Almanya-Sofya treniyle geldik.

-Türkiye'de nasıl karşılandınız?

- İyi karşılandık. Yemek

-Türkiye'ye geldiğinizde ilk nerde konakladınız?

-İlk olarak İstanbul'a yakınlarımızın yanına sığındık.

-Türkiye'ye göç ettiğinizde ne gibi problemlerle karşılaştınız?

- Hemen iş bulduk. Ancak maaşları az bulanlar hemen iş bulamadı. 20 sene sonra emekli olduk. 20 yıldır Bulgaristan'a gitmiyoruz, çifte vatandaş ta değiliz.

-Buradaki halkın size karşı tutumu nasıldı?

-İlk geldiğimizde “Bulgar” diyorlardı. Bunlar Türkçe konuşmasını biliyorlarmış diye şaşırıyorlardı.

- Buraya göç etmiş olmaktan memnun musunuz? Hiç pişman oldunuz mu?

-İyi ki göç ettik. Hiç pişman olmadım. Bulgaristan’da çalışma saati 8 saatti, burada mesai zorunluydu. 12 saati geçiyordu. Dönenlerin bu yüzden göç ettiklerini düşünüyorum.

-Bulgaristan’da yakınlarınız var mı? Varsa yaşam koşulları nasıl?

-Var ama fazla değil. Bizim durumumuz daha iyi.

F. Görüşmelerin Değerlendirilmesi

Tablo:5 Görüşme İstatistiği

Görüşülen Göçmen Sayısı:	5
Görüşülen Kadın Göçmen Sayısı:	3
Görüşülen Erkek Göçmen Sayısı:	2
Baskıya Maruz Kalan Göçmen Sayısı.	5
Göç Etmiş Olmaktan Memnun Olan Göçmen Sayısı:	5

1989 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiş göçmenlerle yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı gibi Bulgaristan’daki Türk azınlığı birçok baskıya ve zorlamalara maruz kalmıştır. Zorla isimlerinin değiştirilmesi, Türkçe konuşma yasağı, dinlerini yaşayamamaları, eğitim alanında yaşadıkları kısıtlamalar Türk azınlığın Türkiye’ye göç etmesinde en büyük etken olmuştur.

Görüşmelerde göçmenlerin yeni bir yaşam kurabilmek için çok çalıştıkları ve çoğunun normal bir yaşam düzeyine ulaştığı gözlemlenmiştir. Göçmenlerde oluşan

genel bir kanıda Türkiye'ye g etmekten piŖmanlık duymadıkları ve Bulgaristan'daki yakınlarından maddi durumlarının daha iyi olduğudur.

SONUÇ

Göç, sadece kitlelerin yeni coğrafi bölgelerde yerleşmesi anlamına gelmez. Göçmenler beraberlerinde çözüm bekleyen sosyal, mali, idari, hukuki, ekonomik ve siyasi problemler de getirirler. Osmanlı-Türk toplumu, XIX. Yüzyılın ikinci yarısından günümüze kadar hemen hemen sürekli olarak göç meselesiyle karşı karşıya kalmıştır.

Osmanlı Devleti, XIV. Yüzyılda Balkan ve Rumeli topraklarında egemenliğini kurduktan sonra bu topraklara Türkleri yerleştirmiş, ancak gerileme dönemine girmesiyle ve kaybedilen topraklar nedeniyle Türklerin anayurda doğru geri göçlerini yaşamıştır. İlk büyük Türk göçü “Doksan üç muhacereti” ile olmuş ve 600 binden fazla Türk göçe zorlanmıştır. Balkan Savaşları sonucunda da büyük bir göç olayı yaşanmıştır. 440 bin Türk 1912-1913 yılları arasında Anadolu’ya göç etmiştir. Bulgaristan’daki 1923-1939 arasındaki faşist dönemde ise azınlıklara yönelik baskılar tekrar artmış ve 200 bin Türk, Türkiye’ye göç etmiştir. 1944 yılında Bulgaristan’da yönetimi Komünist iktidarın almasıyla da Türk azınlık için en zor dönem başlamış, Bulgar hükümeti Türk azınlığı üzerindeki kontrolü yasalar, yönetmelikler vb. araçlarla gittikçe artırmaya başlamıştır. Uygulanan baskıların sonucunda Bulgaristan’dan Türkiye’ye 1950-1951 göçü yaşanmış ve 150 bin kadar Türk Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etmiştir.

Bulgaristan hükümetinin 1944’ten itibaren Türkleri Bulgar toplumu içerisinde asimile etmek için uyguladığı çeşitli girişimler sonuçsuz kalmış, 1984 yılından sonra sert asimilasyon uygulamasına geçilmiştir. Öncelikle isim değiştirme kampanyasına başlanarak Türk azınlığın isimleri beş ay gibi kısa bir sürede Bulgar isimleriyle zorla değiştirilmiştir. Bu uygulamaya tepki gösteren Türk azınlığı ise Bulgar güçleri tarafından şiddete, tutuklanmalara maruz kalmış ve birçok kişi ölmüştür.

İsim değiştirme kampanyasından sonra Türk azınlığın Türkçe konuşması çeşitli şekillerde yasaklanmaya başlamıştır. Türkçe konuşanlar para cezasına çarptırılmış, soruşturma geçirmişlerdir. Türkçe basın yasaklanmış,1944-1966 yılları arasındaki dört Türkçe gazete varken 1985 yılında Türkçe gazete hiç kalmamıştır. Dini yaşamlarına kısıtlamaya yönelik olarak sünnet yasaklanmış, bayramlaşmalar kaldırılmış, cenaze törenleri yasaklanmış, camiler çeşitli bahanelerle kapatılıp yerlerine farklı mekânlar açılmıştır. Geleneksel yaşam alanında kısıtlamalar yapılmış şalvar giyilmesi, başörtü takmaları, kendi gelenekleri doğrultusunda düğün ve benzeri kutlamalar yapmaları, halkoyunu oynamaları ve Türkçe şarkı söyleyip dinlemeleri yasaklanmıştır. Bulgar hükümeti bunları yaparken 14. Yüzyılda Bulgaristan'ın Osmanlıların hâkimiyetine girmesiyle, Bulgarların zorla Türkleştirildiklerini, Bulgaristan toprakları üzerinde Türk olduklarını iddia edenlerin aslında 14. yüzyılda zorla Türkleştirilmış Bulgarlar olduklarını savunmuştur.

Bulgaristan hükümeti yaşananları gizlemeye çalışsa da bunda başarılı olamamış, Türk ve dünya basınında yer alan haberler sonucu yapılanlar ortaya çıkmıştır. Bu uygulamalar en büyük tepki Türkiye 'den gelmiş ve Türk hükümeti Bulgaristan'a azınlığa yapılan baskıların sona erdirilmesi ve geniş kapsamlı bir göç antlaşması yapılması yönünde birden fazla nota göndermiş, ancak bir türlü Bulgaristan'dan olumlu cevap alamamıştır.

Bulgaristan yönetimini Türk azınlıkla ilgili tutumunu değiştirmeye zorlayacak ve hükümet başkanı Jivkov'un yönetimden uzaklaşmasına neden olacak olaylar Mayıs 1989 'da başlamış Bulgaristan'da Türk azınlık tarafından büyük çapta gösteriler ve açlık grevleri yapılmıştır. Bu gelişmeler yabancı radyolar aracılığıyla tüm dünyaya duyurulmuş, uluslararası itibarı zedelenmiş Bulgaristan çok zor durumda kalmıştır.

Çok sayıda kişinin öldüğü ve birçok kişinin de yaralandığı bu olayların ardından Jivkov, Türk azınlık sorununu çözümlenmek amacıyla 28 Mayıs 1989'da televizyonda yaptığı bir açıklamada Türk azınlıktan dileyenlerin pasaport alarak Bulgaristan'dan ayrılabilirceklerini belirtti. Başbakan Turgut Özal ise kapılarının Türklere her zaman açık olduğunu ve Türk göçmenlerin tümünü ülkeye kabul ededeğini belirtmiştir.

Ardından Bulgar hükümeti bir an önce kurtulmak istediği Türkleri 2 Haziran'dan itibaren sınır kapısına yığmaya başlamıştır. 2.5 ay gibi kısa bir sürede ise 310 bin Türk zorunlu göçe tabi tutulmuş, göç sırasında insanlık dışı muamelelere maruz kalmışlardır. Göç edenlerin sayısının artmasıyla Dışişleri Bakanı Mesut Yılmaz, bir göç anlaşması sağlanamaması durumunda sınırı kapatabileceklerini söylemiş ve 22 Ağustos 1989 günü vize uygulamasına geçilmiştir.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye yaşanan zorunlu göç sonrasında 01.01.1989–8.12.1989 günleri arasında Türkiye'ye gelen göçmen sayısı 323.694 'dür. Bunun 11.615 ise vize alarak gelen göçmenlerdir. Türkiye'de karşılaştıkları sorunlar, ilk defa pasaport alarak ülkeden çıkma imkânına kavuşarak akraba ve dostlarını görmeye gelenler, yerleşmek için kararsız olanlar, akraba ve dostlarından bekledikleri ilgiyi göremeyenler ve Türkiye'nin başta barınma ve iş olmak üzere bu kadar büyük bir göçmen kitlesinin ihtiyaçlarını karşılayamaması gibi etkenler yüzünden Türkiye'ye gelen göçmenlerin neredeyse yarısı da zamanla geriye dönmüştür. Tersine göç olayı ilk defa 1989 yılında gerçekleşen göç olayında gözlenmiştir. Önceki göçler yasal anlaşmalara dayandığından ve gelen göçmenler iskânlı ve serbest göçmen olarak Türkiye'ye kabul edildiklerinden geriye dönüşler yaşanmamıştır. Göç sonrası göçmenlerin yarısının her şeyi göze alarak çile çektikleri ülke Bulgaristan'a geri dönmeleri Türkiye'nin uluslar arası imajını olumsuz etkilemiştir.

1989 yılında Bulgaristan'dan gelen göçmenler, ağırlıklı olarak Marmara ve Ege bölgesi civarındaki yerleşim alanlarını tercih etmişlerdir. Daha önce gelen akrabalarının yanına yerleşme arzusu, gelişmiş yörelerin sağladığı istihdam imkânları gibi nedenler yerleşim tercihlerinde etken olmuştur.

Göç olayına hazırlıksız yakalanan Türkiye, göçmenlere her türlü nakdi ve ayni yardımlarda bulunmuştur. 1989 tarihinden 1990 yılının başına kadar Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Fonu'ndan yapılan yardım tutarı 30 milyar 475 milyon 370 TL'yi bulmuştur. Açılan yardım hesaplarına Türk halkı 4,5 milyar TL bağışta bulunmuş, yurt dışından gelen işçilerde 2 milyara yakın bağış yapmışlardır.

Göçmenler ilk geldiklerinde sınırdaki çadır kentlerde geçici olarak misafir edilmişler daha sonra yakınlarının yanına gönderilmiş ya da kamuya ait dinlenme

tesislerine yerleştirilmişlerdir. Türkiye konut sorunu çözebilmek için 1989 Eylül ayından itibaren akrabalarının yanında oturanlarda dâhil olmak üzere 48.684 göçmene ayda 300 bin TL'ye varan kira yardımında bulunmuştur. Kira yardımının yanında 32 ilde toplu konut yapmaya karar vermiş,23.495 konut inşa edebilmiştir.

Göçmenlerin 88.960'ı İşve İşçi Bulma Kurumu ve valiliklerden iş isteminde bulunmuş bunların %37,8'ne istihdam sağlanmıştır. Bazı özel şirketler ise işçi almada göçmenlere öncelik vermişlerdir.

Türk hükümeti, baskı ve zorlamalar sonucu yaşadıkları ülkeyi terk edip Türkiye'ye yerleşen Bulgaristan göçmenlerine istihdam, konut ve çeşitli yardımlar yaparak onların yeni yaşamlarına uyum sağlamalarını hızlandırmaya çalışmıştır. Ancak, yine de göçmenlerin hepsine istedikleri kadar huzurlu bir ortam sağlanamamıştır. Bu şunu gösteriyor ki devlet politikaları "sözlerle " geçiştirilmesi yerine ülke gerçekleri üzerine oluşturulmalı ve sistemli bir şekilde uygulanmalıdır.

1989 Göçü'nün Bulgaristan'a etkileri oldukça büyük olmuştur. Tarım ve sanayinin ağır işlerinde çalıştırılan binlerce Türk'ün göç etmeye başlaması Bulgar ekonomisini olumsuz etkilemiş, hasat zamanı başlayan göç nedeniyle tarım ürünleri azalmıştır. Bu nedenle ülkede enflasyon yükselmeye başlamış ve ekmek sıkıntısı yaşanmıştır.

Yüz binlerce Türk'ün zorunlu göçe tabi tutulması, yaşanan ekonomik sıkıntılar ve bunun sonucunda Bulgaristan'ın uluslararası platformlarda zor durumda kalması gibi gelişmeler Jivkov'un yerini sarsmış ve BKP Sekreterliği ve 1971'den beri yapmakta olduğu Devlet Konseyi Başkanlığı görevlerinden ayrılmak zorunda kalmıştır. Sonrasında da Bulgaristan'da bir süre iç siyasi istikrarsızlık yaşanmıştır.

Daha sonraki gelen yönetimler Türk azınlık bakımından da yeni bir dönemin başlangıcı oldu. Yeni yönetimin Jivkov'u yargılanması, Türklerin yavaş yavaş serbest yaşamlarına geri dönmeye başlaması Türk azınlığı cesaretlendirmiştir. Bu gelişmeler üzerine Türkler ve Pomaklar eski isimlerini geri verilmesi ve dini hakların tanınması için geniş katılımlı gösteriler yapmışlardır. 5 Mart 1990 yılında Parlamento'da yapılan yasa değişikliğiyle isimlerin iadesi sağlanmış daha sonra da Türk azınlığın anadilleriyle eğitim görme ve anadillerinin kullanma, kendi etnik

kimlikleri doğrultusunda kültürlerini geliştirme hakları anayasal düzeyde 12 Temmuz 1991 tarihli yeni Anayasayla güvence altına alınmıştır.

Görüldüğü gibi “1989 yılı zorunlu göç olayı” ile sonuçlanan Bulgaristan’ın tarihinin en kapsamlı ve en radikal asimilasyonu uygulaması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Teknolojinin hızla geliştiği çağımızda büyük bir nüfus kitlesini asimile etmenin mümkün olmadığı ortadayken tüm uluslararası hukuk kuralları ve insan haklarını hiçe sayarak başta Jivkov olmak üzere Bulgaristan yönetimin böyle bir uygulamaya başlaması ırkçı zihniyetin nedenli gözü kara olduğunun göstergesidir. Bu tür olayların olmaması için Türkiye’nin diğer ülkelerde yaşayan Türklere yönelik olarak daha etkin ve sistematik politikalar üretmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

I. RESMİ YAYINLAR

T.C. Resmi Gazete, Sayı No:19134,14 Haziran 1986.

T.C. Resmi Gazete, Sayı No:20283,15 Eylül 1989.

T.C. Resmi Gazete, Sayı No:20235,27 Eylül 1989.

II. KİTAPLAR

Arı, Oğuz: **1960 Yurtdışına İşçi Göçü ve Geri Dönüşler**, İstanbul, Alan Yayıncılık,1990.

Armaoğlu, Fahir: **20.Yüzyıl Siyasi Tarihi(1914-1990)**,C.II. İstanbul, Alkım Yayınevi,[t.y.].

Bıykoğlu, Tevfik: **Trakya'da Milli Mücadele**, Cilt I, Ankara,1955.

Özbir, Kamuran: **Bulgar Yönetimi Gerçeği Gizleyemez**, İstanbul, Son Havadis Yayınları,1986.

Eminov, Ali: **Turkish and Other Muslim Minorities of Bulgaria,London**,Institute of Muslim Affery,1997.

Erendil, Muzaffer: **Tarihte Türk-Bulgar İlişkileri**, Genelkurmay Basımevi, Ankara,2004.

Ergenç, Leman: **Bulgar Yayınlarında Türkler**, TTK, Ankara,1989.

Halaçoğlu, Ahmet: **Balkan Harbi Sırasında Rumeli'den Türk Göçleri(1912-1913)**, TTK, Ankara,1995.

- İpek, Nedim: **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, TTK, Ankara,1989.
- Şimşir, Bilal: **Bulgaristan Türkleri(1878–1985)**,İstanbul Bilgi Yayınevi,1986.
- Kekioğlu, Osman: **Bulgaristan'da Türkler, Kültür ve Turizm bakanlığı Yayınları**, Ankara,1985.
- Konukman, Ercüment: **Tarihi Belgeler Işığında Bugünkü Göç ve Anavatan**, Ankara,1999.
- Lütem, Ömer Engin: **Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989**,C.I,Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara,2000.
- Oran, Baskın: **Türk Dış Politikası**, Cilt 2. 1980-2001, İstanbul, İletişim Yayınları,[t.y.].
- Özgür, Nurcan: **Etnik Sorunların Çözümünde hak ve Özgürlükler Hareketi**, Der Yayınları, İstanbul,1999.
- Sander, Oral: **Balkan Gelişmeleri ve Türkiye (1945-1965)**, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, 1969.
- Soysal, İsmail: **Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları(1920-1945)**,C.I.2.B. ,Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları,1989.
- Toğrul, Bağlan: **112 yıllık Göç**, Boğaziçi üniversitesi Yayınları, İstanbul,1989.
- Türk-Bulgar ilişkilerinin Dünü, Bugünü ve Yarını**, Harp Akademileri Basım Evi, İstanbul, 1995

III. MAKALELER

- Akyol, Taha: “ Haydut Jivkov”,**Tercüman**,4 Haziran 1989,s.7.
- Arafad, Muhammed: ”Bulgaristan’daki Türk Azınlığının Türkiye Göçü”
,Trakya Üniversitesi Dergisi, C:I,S:2,2000,33-43.
- Barlas, Mehmet: ”Dikkatli Bir Nota”,**Milliyet**, 25 Ocak 1985,s.7.
- Bilgin, Mustafa Sıtkı: “Atatürk Döneminde Türkler’in Balkan Diplomasisi(1923-1930)”,**Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, Sayı 60,Cilt 20,Kasım 2004,s.8-22.
- Birand ,M.Ali: ”Bulgar Politikasında Yol Kavşağındayız”,**Milliyet**,22 Temmuz 1989,s.9
- Eroğlu, Hamza: “**Bulgaristan’daki Türk Azınlığı**”, Bulgaristan’daki Türk Varlığı Bildirileri, TTK, Ankara,1992,s.15-47.
- Köse, Osman: “**Bulgaristan Emareti ve Türkler**”.Türkoloji Dergisi 1,S:2,2006,s.33-41.
- Memişoğlu, Hüseyin: ”Bulgaristan Türklerinin Sosyo-Ekonomik Yapısı”,**Hacettepe Üniversitesi Edebiyat fakültesi Dergisi**, Cilt 10 S:1 Temmuz 1993,s54-71.
- Oran, Baskın: ”Dış Politika’da Haziran’89”,**Mülkiyeliler Birliği Dergisi**, Sayı:110,Ağustos 1989,s.35-41.
- Öymen, Altan: ”Yok öyle şey”,**Milliyet**,25 Ocak,1985,s.7.
- Özölmüş, Abdullah: “İnönü: Bulgaristan’da Durum Vahim”,**Milliyet**,29 Ocak 1985,s.5.
- Songur, İskender: ”İslam’dan Tam Destek”,**Milliyet**,6 Ekim 1989,s.8.
- Soysal, Mümtaz : ”Göç”,**Milliyet**, 2 Haziran 1989,s.6.
- Şenyurt, Hasan: “Belgeler Yalan Söylemez”,**Milliyet**,8 Şubat 1985,s.5.

- Şenyurt, Hasan: "Bulgarlaştırma Kampanyası Nasıl Uygulanıyor?",**Milliyet**,23 Şubat 1985,s.5.
- Şimşir, Bilal: "Bulgaristan Türkleri",**Türk Kültürü Dergisi**, S:263,Mart 1985,s.47-63.
- Tekeli, İlhan: "Türkiye'nin Göç Tarihindeki Değişik Kategoriler",**Kökler ve Yollar Türkiye'de Göç Süreçleri**, Der: Ayhan Kaya, Bahar Şahin, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,2007,s.447-473.
- Yalçın, Nilüfer: "Bulgaristan'la Hassas İlişkiler",**Milliyet**,1 Kasım 1989,s.5.
- Yücel, Yaşar: "Balkanlarda Türk yerleşmesi ve sonuçları"**Bulgaristan'da Türk varlığı**, TTK, 1992,s.67-83.

IV. TEZLER

- Özgür, Ulvi: Bulgaristan Türklerinin 1950-1951 Yıllarında Türkiye'ye Göçleri, (İstanbul Üniversitesi, Atatürk (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul,2007.)

V. GAZETELER

Cumhuriyet(1984-1991)

Güneş(1984-1989)

Hürriyet(1985-1991)

Küçükçekmece(1990-1992)

Milliyet(1984-1991)

Tercüman(1984-1991)

VI. RAPORLAR

Bulgaria Improvement of Ethnic Turks, Amnesty International Reports,

London, 1986.

Devlet Planlama Teşkilatı: Sosyal Planlama Başkanlığı, "Bulgaristan'dan

Türk Göçleri", Ankara, 1990

VI. İNTERNET ADRESLERİ

<http://www.gocmenkonutlari.com/?paged=3>, 29 Mayıs 2010.

<http://muhasebeturk.org/pratik-bilgiler/275-2008-yili/132-donemler-itibari-ile-asgari-ucetleri-tutarlari-miktarlari-2008-2007-2006-2005-1987-yillari-donemleri.html>, 29 Mayıs 2010.

<http://www.toki.gov.tr/page.asp?ID=110>, 29 Mayıs 2010.

Ek-1 26 Mayıs 1989 Cumhuriyet Gazetesi
“Sofya’dan Zorunlu Göç” Haberi

200 milyar liraya yükseliyor...

Cumhuriyet

66. Yıl; Sayı: 23261 Kurucusu: Yunus Nadi 600 TL. (KDV dahil) 26 Mayıs 1989 Cuma

Bulgaristan’da direnişe katılanlar sınır dışı ediliyor

Sofya’dan zorunlu göç

Bulgaristan’da açlık grevine katılan, insan haklarını savunan Türkler teker teker evlerinden alınarak ilk araçla sınır dışı ediliyor.

Zorunlu pasaport verilerek Viyana ve Bükreş’e gönderilen 300’e yakın Türk bugün getiriliyor. 9 Türk Bursa’da açlık grevinde.

Bulgaristan’ın çeşitli kesimlerinde direnişlerin yaygınlaşarak sürdüğü, açlık grevinde olanların sayısının 500’ü geçtiği bildirildi.

Bulgar makamlarını protesto amacıyla düzenlenen gösterilerde 3 Türkün daha öldüğü bildiriliyor. 12. Sayfada

ZORUNLU GÖCÜN ÖYKÜSÜ

2 saatte sınır dışı

Zakir İslamoğlu, Bulgaristan’da ilk sınır dışı edilenlerden. Bir kez kaçmaya teşebbüs ettiği için 2 yıl hapis cezasına çarptırılan, Belene Adası’ndaki çalışma kampında her türlü acıyı gören İslamoğlu, başlattıkları kampanya başarıya ulaşınca hemen sınır dışı edilmiş.

İslamoğlu’nu kaygılandıran tek şey, geride bıraktığı sakat anne babası ile pasaport verilmeden 17 yaşındaki büyük kızı Mihriban’ın durumu. ZAFER ARAPKİRLİ’nin haberi 12. Sayfada

ÖSK TEZİRVE 12. Sayfada

Kulotçu müdür’
lüfettiş

ÇALINAN TARİH NASIL SATILDI? 2

KKTC’den Rum kesimine

Bursa’da açlık grevi — Bulgaristan’da yaşayan Türk azınlığa karşı yapılan baskıları kırmak amacıyla dün Bursa’da açlık grevi başlatıldı. Aralarında Bulgaristan’da oluşturulan, “Bağımsız İnsan Hakları Derneği” üyesi olup iki ay önce sınır dışı edilen Zeynep İbrahimoğlu ile Mustafa Ömeroğlu’nun da bulunduğu 9 kişi, Büyükşehir Belediye Başkanlığı binası önündeki alanda çadır kurarak eylemlerini başlattılar. Dönüşümü olarak sürdürülecek açlık grevine katılanlardan Sabri İskenderoğlu, “Bulgar baskısının AGİK gündemine alınmasını amaçlayan eylemimiz, 30 mayısta Paris’te yapılacak AGİK İnsani Boyut Toplantısının sona ereceği güne kadar sürecektir” dedi. Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteci Dernekleri Federasyonu Başkanı Mürmin Gençoğlu ile belediye başkanları, açlık grevi yapanları ziyaret ettiler. Bu arada DSP il örgütüne imza kampanyası başlatıldı. (Fotoğraf: AA/Bursa)

Ekonomi
ayrı yö
E
S
Z
Alın
gere
deng
geç
old
dol
yor
A
mi
son
ker
ke
eko
“e
“w
gö
sü
ra
ye
di
m
tu
ce
t

Ek-2 14 Haziran 1989 Cumhuriyet Gazetesi
“Göç Çığ Gibi” Haberi

iyi bankadır

66. Yıl, Sayı: 23280 Kurucusu: Yunus Nadi 600 TL., (KDV dahil) 14 Haziran 1989 Çarşamba

adar eski lar geçerli ve de eldi

Bulgaristan'dan gelen Türklerin sayısı 17 bini buldu

Göç çığ gibi

Son 48 saat içinde Kapıkule'den 3 bin 200, Dereköy'den de bin 400 Türk giriş yaptı. Bulgaristan'dan bugüne kadar gelen Türklerin sayısı 17 bini buldu.

Bulgarlar artık her isteyene pasaport verdikleri için, göçün daha da artarak sürmesi bekleniyor. Hükümet İstanbul, Tekirdağ ve Edirne'de kamp sahaları planlıyor.

Başbakan Özal, "Günün birinde bu hesap mutlaka sorulacaktır" derken, Savunma Bakanı Giray, "Ordumuz gereken tüm önlemleri alır" dedi. 15. Sayfada

Savunma Bakanı Giray umutlu: Asker sayısı inebili

Milli Savunma Bakanı Giray Viyana'daki görüşmelerde olumlu gelişmeler sağlanırsa Türkiye'nin de NATO ügüll kuvvetlerinde in yapabileceğini söyledi.

ANKARA (Cumhuriyet) — Milli Savunma Bakanı Giray, Viyana'da düzenlenen görüşmelerin sonuçlarına göre, Türkiye'nin de NATO'ya tahsis ettiği bütçe indiriminin gündemde olmadığını söyledi. Giray, görüşmelerin devamında bulunulduğuna da belirtti. F-16 savaş uçaklarının (Arkus Sa. 10, S. 31)

Kara Kuvvetleri Yamak erken ayrılıyor

Orgeneral Kemal Ağustostaki Yamak Şura oncesi istifa

Yamak'ın ardından komutanlığa Doğan Kaya Yazgan ya da Burhanettin Biçer getirilecek.

ANKARA (Cumhuriyet) — Genelkurmay Başkanı Orgeneral Kaya Yazgan'ın istifa etmesiyle, Amerika'nın askerleri Türkiye'ye gönderilmesi için yapılacak görüşmelerin Ankara'da Akademi'de yapılacağı öğrenildi.

IZLENİMLER

'Defolun bunlar devletin'

Vasfiye Hüseyinoğlu anlatıyor: "Pasaport verdiler ve 24 saat içinde gidin" dediler. Bankadan paramızı mı çekelim, kamyon mu tutalım, eşya mı toplayalım? Evimizi falan bizden satın almak yerine 'defolun, bunlar devletin' diyorlar."

FUAT KOZLUKLU

KAPIKULE (EDİRNE) — Bir gün önceki yağmurdan sonra Kapıkule'de güneş kavuruyor. Gümrük görevlilerinden polise, yük taşımasına kadar herkes aralıksız görev başında. Personel azlığından işlemler uzun sürüyor. Bir soydaşımızın giriş işlemi için yarım saate (Arkus Sa. 14, S. 47)

Kapıkule'den manzaralar

Ek-3 16 Haziran 1989 Tercüman Gazetesi
“Casus Avı” Haberi

Bulgaristan'ın göçe zorladığı soydaşlarımızın gruplar halinde Türkiye'ye
100 bine ula

Ek-4 20 Haziran 1989 Milliyet Gazetesi
“Kapıkuleden Manzaralar” Haberi

Ek-5 25 Haziran 1989 Cumhuriyet Gazetesi
“Sofya’ya Ulusal Tepki” Haberi

Pamukbank
Konut Destek
Kredisi...

Cumhuriyet

Pamukbank
PAMUK
iyi bar

66. Yıl; Sayı: 23291 Kurucusu: Yunus Nadi 600 TL. EKİPİ 25 Haziran 1989 Pazar

Onbinler, 3 partinin ortak Taksim mitinginde Bulgaristan’ı protesto etti

Sofya’ya ulusal tepki

ERİS AKYÜZ, SENAY KALKAN,
ERDOĞAN KÖSEĞLÜ, FUAT
ERZULUKLU, ALİ TEYFİK BERBER, ESAT
ERİLA, NİHAH HALİCİ, VEDAT
TENERER

Kültür Bakanı Namık Kemal Zeybek, SHP Genel Sekreteri Deniz Baykal ve DYP’li Hüsamettin Cindoruk, Taksim mitinginde partileri adına yaptıkları konuşmalarda Bulgaristan’ın, ülkede yaşayan Türk nüfusa yönelttiği baskıları ağır bir dille eleştirdiler. Konuşmacılar, dünya kamuoyuna ‘boykorum’ olarak nitelendikleri uygulamalara karşı daha etkin tepki göstermeye çağıldılar.

İstanbul Haber Servisi — Bulgaristan’ın ülkesindeki Türk azınlığa uyguladığı baskılar ve “zorunlu” uygulaması, dün üç partinin Taksim Alanı’nda düzenlediği “Bulgaristan’ı Tefin Mitingi”yle protesto edildi. Öğle saatlerinden itibaren ellerinde Bulgaristan’ı ve Todor Jivkov’u protesto eden pankartlar, afişler taşıyarak Taksim Alanı’na dolan on binlerce kişi, çeşitli sloganlar atarak ve Jivkov’un resimlerini, kuklalarını ve Bulgaristan bayraklarını yıktılar. Miting süresince alandan ayrılan üçer beşer bin kişilik gruplar Harbiye, Şişli - Mecidiyeköy yönüne doğru ilerleyerek ‘Allah Allah’ sesleri arasında ve tekbir getirerek Bulgaristan’ı protesto edenler Taksim Alanı’ndan ayrılan bir başka grup ise İstiklal Caddesi’ne doğru yürüyerek Sovyet Birliği Konsololuğu önünde gösteri yapmak için...

Taksim’de ilk miting — Yaklaşık on yıldan bu yana Taksim Meydanı’nda düzenlenen mitingde Bulgaristan’ın ülkesinde yaşayan soydaşlarımız karşı uyguladığı baskılar ve son günlerdeki zorunlu gözetim edildi. Kaabaik bir yurttas grubunun katıldığı mitingde Bulgaristan’ı ve Jivkov yönetimini suçlayan pankartlar kullanıldı, sloganlar atıldı. Mitinge katılan bazı gruplar daha sonra İstiklal Caddesi’ne ve Meclis yürüyüş yapmak istediler. (Fotoğraf: Cumhuriyet)

MITİNGDEN NOTLAR

Ö... 11... liler... terden izle

Denktaş’tan
teknisyen

Ek-6 3 Temmuz 1989 Milliyet Gazetesi
 “Soydaşlar Ortada Kaldı” Haberi

Soydaşlar ortada kaldı

BERRİN TUNCEL
 MEHMET KARAGÖZ

Kış yaklaşırken göçmen soydaşlarımızın problemleri büyümeye başladı. Okulların açılması arifesinde yurtlardan ayrılmak zorunda kalan soydaşlarımız, dinlenmek kamplarında yer bulamazlarken, diğer taraftan da işsizlikle karşı karşıyalar.

Bulgaristan'dan göçe zorlanan soydaşlarımız resmi kuruluşların dinlenme tesislerinde barındırılacağı açıklanmasına rağmen, İzmir Büyükşehir Belediyesi Urla ESHOT kampına gönderilen soydaşlarımız kapıdan geri çevrildiler. Gerçekçe olarak da “tatilcilerin henüz geriye dönmemeleri” gösterildi.

Türkiye'ye geldiklerinden beri bir köşeden diğerine atıldıklarını belirten mağdur

KKTC'li bakanlar soydaşlarla görüştü

EDİRNE, (Tercüman)- KKTC'den iki bakan ile KKTC Başkonsolosu Edirne çadırkentte incelemelerde bulunarak soydaşlarımızın derinlerini dinledi.

KKTC Maliye Bakanı Mehmet Bayram, Enerji Bakanı Taşkent Atasayan, ve KKTC Başkonsolosu Münir Muhtaroglu, ziyaretlerinin sadece “mezaket” amacı taşıdığını belirterek, “Soydaşlarımızın huzurlu bir ortam içinde yaşadıklarını görmek bizi mutlu etti” dediler.

soydaşlarımızdan Şükrü Pehlivanoglu, “Bulgaristan'da ayrı, burada ayrı ezilme görüyoruz. 3 aylık bebeğe dahi acımadan, tatil yapacaklar diye kapıları yüzümüze kapatıyorlar” dedi.

Kızgın güneş altında 3 aylık ve bir yaşında 2 bebek, 8 aylık hamile kadınla kampa alınmayan 4 göçmen aile yardım istedikleri Urla Belediyesi'nden de “Sizi Özal çağırın, şimdi o barındırın” cevabı verilerek geri gönderildiler.

Göçmenlerin kapısından geri çevrildiği ESHOT kampının yöneticisi Sami Aksakal, soydaşlarımızın sokakta kalmasına “masa başında icraat yapanların” sebep olduğunu ileri sürdü.

Ev ve iş sıkıntısı

Öte yandan, göçmen soydaşlarımızın umutları giderek sönüyor. Yurdumuzu gelirken çok şey bekleyen ancak bektediklerini bulamayan soydaşlarımız ev ve iş sıkıntısına düşünce, “Ne olur, bizi Bulgaristan'a geri dönmek zorunda bırakmayın” diye feriyat etmeye başladılar.

Soydaşlarımızdan Ayşe Mehmetova, kendilerine gerektiği kadar sahip çıkılmadığından yakınarak, “Buraya vatanımız diye geldik ama gereken yardımı göremedik. Bizim bugüne kadar aldığımız maddi-manevi yardım devletten oldu. Biz buraya vatandaşları evlerinden çıkarmak, işlerinden etmek için gelmedik. Ev aramaya gidiyoruz.. 300-400 bin lira diyorlar. Halbuki daha önce ev kiralari 150 bin lira imiş. Bu nasıl iş. Yaşamak için, ev tutmak için parayı nereden bulacağız” şeklinde konuştu.

Hilmi Cevatoğlu: “Karımı ve kızlarımı Bulgarlar bırakmadı”

EDİRNE, (Tercüman)-10 gündür Türkiye'ye giriş yasaklanan Avrupa treni, dün sabaha karşı Edirne'ye tek vizeli soydaşımız Hilmi Cevatoğlu'nu getirdi. Çeşitli ülkelere mensup 106 yolcusuyla gelen trenden inen 48 yaşındaki Cevatoğlu, “Bulgarlar beni beş parasız, kanımı ve kızlarımı alıkoyarak gönderdiler. Eşim ve 3 kızım istasyona kadar geldiler. Ama onları salmadılar. ‘Sen git biz onları yollarız’ diye bir de alay attılar. Her şeye rağmen geldiğime memnunum” dedi. Öte yandan dün Kapıkule'ye karayoluyla toplam 6 kişiden oluşan 2 aile geldi. Gelen soydaşlarımızdan Ferdiye Arılov, kocası İbrahim'in Eskizağra'da 8 yıl hapse mahkûm olduğunu ve gelemediğini belirtti. Arılov, “Ancak 1 bavul götürüleceğimizi söylediler ve ‘Sizi Türkler istemiyor’ dediler. Her şeye rağmen geldik. Buradan Eskişehir'e giderek abımların yanına yerleşeceğiz” şeklinde konuştu.

Ergun: “Güneydoğu olayları sanıldığından geniş kapsamlı”

ANKARA, (UBA)- Devlet Bakanı Cemil Çiçek, “Evlilik kredisi verilmesine Ekim ayında başlanacak”

Evlilik kredisi ekimde verilecek

kredisi verilmesine Ekim ayında başlanacağını öne süreren Devlet Bakanı Cemil Çiçek, verilecek evlilik kredisi Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

gençleri mutlu kılacaktır. Evlilik kredisi olayı kamuoyunda yanlış anlaşılmasın, her isteyene kredi vererek buna Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma

di miktarı 3 ile 5 milyon lira arasında olacak. Başvurular Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları'na yapılacaktır.”

meys mecbur müş onun da demecini zaman benim söyli faya koy, yeler ki diyor.

“Talçın Doğan, lar kolay yan ta verdikleri dem yayınlanmasına 1 yorlar” şeklinde yapıyor.

K anaatimizce beri “baki” Ecevit ile birlikte döneminin yoklu rasının kendisin kıntısıyla linur ri söylemiştir.

A.A.

Bir diğer hak Malûm Hüsam şına gelmede dece hüküme Anadolu Ajansı ajansa itibar baskılara day runda kaldı. yıldır Anadolu berlerin başı görevine sar larında, Vec yayınladı.

“Geçenle de iyileşmi bir haber ge hiç Ekişli, gösteriyor sert tepki g İstanbul'da

mişti ve tü nel Müdürl nuşanları nuşan olit resun ill e cisizlikten muz da, B re bu hab nelikti.”

Adı Üa tine limor değil mi

Güve

Mehn gamba Güvenli

Ek-8 7 Eylül 1989 Tercüman Gazetesi
“Çeyizini Satan Genç Kızlar” Haberi

ÖZALZEDELER

Hürriyete koştular, aç kaldılar

Metin AKIN

2

Elleriyle işlediği yatak örtüsüne karşılık 50 bin liraya razı...

Çeyizini satan genç kızlar var!

GÖÇMEN TEZGÂHLARI: Soydaşlarımıza yoğunluklu bulunduğu bölgelerdeki pazar yerlerinde artık yeni tezgâhlar var. Yerli pazarcıların "göçmen tezgâhları" adını verdiği bu tezgâhlarda soydaşlarımız geçimlerini temin edebilmek için çeyizlerini bile satışa çıkarmışlar.

Peçete takımını ninesi işlemiştir. "Çeyizin olur kızım, güle güle kullan" demişti. Az mı uğraşmıştı bu nevesim takımı için. Tam iki ayını almıştı çevresindeki dantel. Akşam iş çıkışı pencere önüne oturur, işini eline alır, neşeyle işlerdi

Emniyet teşkilâtının, soydaşlarımızın fuhuşa sürüklendiği yolundaki söylentileri bir an önce açıklığa kavuşturup tedbir alması gerekiyor. Bu söylentiler öyle yaygınlaşmış ki, birçok kişi göçmen kızlara kötü gözle bakabiliyor

"Taşı toprağı altın" deyip Bursa'ya yerleşen soydaşlarımız arasında, durumu iyi olanlar da bulunuyor. Meselâ Günay ailesi... Bulgaristan'da inşaat mühendisliği yapan Bahri Günay, eşi ve iki küçük çocuğuyla birlikte geldiği Bursa'da hem iş hem de barınacak yer bulmuş

ba perçekten 300 bin liraya geçenebi-

Ek-10 10 Eylül 1989 Tercüman Gazetesi
“İşte Bursa’da ki Soydaşlarımız” Haberi

ete
ar,
ılar
KIN

İşte Bursa’daki soydaşlarımız

**DÖNMEK DE ZOR
KALMAK DA ZOR...**

- Dinlerine, dillerine, isimlerine kavuşmak için ülkemize gelen soydaşlarımız Özal ekonomisinin acımasız çarkı arasında ezilip gidiyor
- Binlerce soydaşımız dönmekle dönmek arasında karar veremiyor. Aşağı tükürse sakal, yukarı tükürse büyük. Bir tarafta baskı ve zulüm, diğer tarafta sefalet tehlikesi. Hangisini seçeceklerini bilemiyorlar
- Göçmenleri bekleyen bir önemli tehlike de fuhuş. Bazı kişiler bu masum, âciz insanlardan faydalanabilmek için akla hayale gelmedik tezgâhlar kuruyorlar. Soydaşlarımızın gözü önünde yaşanan olaylar insanın tüylerini ürpertiyor. Fuhuş konusunda emniyet teşkilâtının tam bir vurdumduymazlık içinde olması ise insanı şaşkına çeviriyor

NE OLUR BENİ ALIN: Gün ağarıyordu. Kavurucu güneş, Uludağ’ın zirvesinden ilk ışıklarını vermeye başladığında, anacaddedeki trafik de artmıştı. Kalabalık içinde hareket başladı. Herkes umutla, geçen kamyonlara bakıyordu. Şoför el frenini çeker çekmez, kamyonetin etrafına doluştular. “Ne olur beni alın, evde çocuklar aç, beni götürün” yakınları arasında şoför istediğini seçip götürdü.

pere tırmandı. Oturan kadınları tek tek suzdü. Önce yaş elemesi yaptı.

dik. Yemek filan derken elde avuçta kalmadı. Şimdi işleyelim diyoruz ama

Ek-11 1 Haziran 1990 Hürriyet Gazetesi
“Umutla Geldiler, Hüsrarla Döndüler” Haberi

